

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาการจัดกิจกรรมเล่นิทานตามกระบวนการของคอล์ปที่เสริมสร้างวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถแบ่งเป็นหัวข้อหลักของเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ดังนี้

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
2. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเล่นิทาน
3. แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของเดวิด คอล์ป
4. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเอง
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี เป็นการจัดการศึกษาในลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษา เด็กจะได้รับการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ตามวัยและความสามารถของแต่ละบุคคล

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี
2. กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและประสานสัมพันธ์กัน
3. มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข
4. มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม
5. ชื่นชมและแสดงออกทางดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการออกกำลังกาย
6. ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย
7. รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

8. อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
9. ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย
10. มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย
11. มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์
12. มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 3)

การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3 – 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมที่จัดให้เด็กในแต่ละวันอาจใช้ชื่อเรียกกิจกรรมแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน แต่ทั้งนี้ประสบการณ์ที่จัดจะต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย และควรยืดหยุ่นให้มีสาระการเรียนรู้ที่เด็กสนใจและสาระการเรียนรู้ที่ผู้สอนกำหนด เมื่อเด็กได้รับประสบการณ์สำคัญและทำกิจกรรมในแต่ละหัวเรื่องแล้วเด็กควรเกิดแนวคิดตามที่ได้เสนอแนะในหลักสูตร

สำหรับการนำแนวคิดจากนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการจัดประสบการณ์ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจนวัตกรรมนั้น ๆ แต่ละนวัตกรรมจะมีจุดเด่นของตนเอง แต่โดยภาพรวมแล้วนวัตกรรมส่วนใหญ่จะยึดเด็กเป็นสำคัญ การลงมือปฏิบัติจริงด้วยตัวเด็กจะเป็นหัวใจสำคัญในแต่ละนวัตกรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 61)

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ ประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ ทั้งสองส่วนใช้เป็นสื่อกลางในการจัดประสบการณ์ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษาอาจจัดในรูปแบบหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย รวมทั้งต้องสอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

1. ประสบการณ์สำคัญ จะช่วยอธิบายให้ผู้สอนเข้าใจว่าเด็กปฐมวัยต้องทำอะไรเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว อย่างไร และทุกประสบการณ์มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็ก ช่วยแนะผู้สอนในการสังเกต สนับสนุน และวางแผนการจัดกิจกรรมให้เด็ก ประสบการณ์สำคัญที่กำหนดไว้ในหลักสูตรมีความสำคัญต่อการสร้างองค์ความรู้ของเด็ก ตัวอย่างเช่น เด็กเข้าใจความหมายของ

พื้นที่ ระยะ ผ่านประสบการณ์สำคัญการบรรจุและเทออก ดังนั้น ผู้สอนจึงวางแผนจัดกิจกรรมให้เด็กเล่นบรรจุทราย / น้ำลงในภาชนะหรือถ่ายเททราย / น้ำออกจากภาชนะต่าง ๆ ขณะเล่นทราย เล่นน้ำ เด็กจะเรียนรู้ผ่านประสบการณ์สำคัญซ้ำแล้วซ้ำอีก มีการปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ ผู้ใหญ่ และเด็กอื่น ฯลฯ ผู้สอนที่เข้าใจและเห็นความสำคัญจะยึดประสบการณ์สำคัญเป็นเสมือนเครื่องมือสำหรับการสังเกตพัฒนาการเด็ก แปลการกระทำของเด็ก ช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดสื่อ และช่วยวางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน

ประสบการณ์สำคัญสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี จะครอบคลุมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ

1.1 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสดูแลสุขภาพและสุขอนามัย รักษาความปลอดภัย พัฒนากล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 34)

1.2 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจเป็นการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัย มีความสุข ร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม สุนทรีย์ภาพ ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและความเชื่อมั่นในตนเองขณะปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 35)

1.3 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวจากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม เช่น การเล่น การทำงานกับผู้อื่น การปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 36)

1.4 ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา เป็นการสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ผ่านการคิด การใช้ภาษา การสังเกต การจำแนกและเปรียบเทียบ จำนวน มิติสัมพันธ์ (พื้นที่ / ระยะ) และเวลา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 37)

2. สาระที่ควรเรียนรู้ สาระในส่วนนี้กำหนดเฉพาะหัวข้อไม่มีรายละเอียดขึ้นนี้ เพื่อประสงค์จะให้ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้สอดคล้องกับวัย ความต้องการความสนใจของเด็ก อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้โดยคำนึงถึงประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก ผู้สอนสามารถนำสาระที่ควรเรียนรู้มาบูรณาการ จัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้ง่ายต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้มิได้ประสงค์ให้เด็กท่องจำเนื้อหา แต่ต้องการให้เด็กเกิดแนวคิดหลังจากนำสาระการเรียนรู้นั้น มาจัดประสบการณ์ให้เด็ก เพื่อให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้สาระที่ควรเรียนรู้อย่างใช้เป็นแนวทางช่วยผู้สอนกำหนดรายละเอียดและความยากง่ายของเนื้อหาให้เหมาะสมกับพัฒนาการ

ของเด็ก สาระที่ควรเรียนรู้ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก ธรรมชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเล็ก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 40)

สรุปได้ว่าการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3-5 ปี ควรจัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่นเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงเกิดการเรียนรู้และมีพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ดังนั้นการจัดประสบการณ์จึงต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญและมีสาระการเรียนรู้ที่เด็กสนใจ และสาระการเรียนรู้ที่ผู้สอนกำหนดเพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์สำคัญจากการทำกิจกรรมในแต่ละเรื่องแล้วเกิดแนวคิดตามหลักสูตร

การเขียนแผนการจัดประสบการณ์

การสอนในระดับปฐมวัยนั้นไม่สอนเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปแบบกิจกรรมบูรณาการ ให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านการเล่น ดังนั้นการจัดประสบการณ์ให้เด็กได้พัฒนาครบทุกด้านบรรลุจุดหมายตามหลักสูตรนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องวางแผนการจัดประสบการณ์และรู้หลักการเขียนแผนการจัดประสบการณ์ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจุดประสงค์ของการเขียนแผนการจัดประสบการณ์ มีดังนี้

1. เพื่อให้ผู้สอนวางแผนล่วงหน้าในการจัดกิจกรรมร่วมกับเด็กได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย
2. เพื่อให้ผู้สอนนำแผนการจัดประสบการณ์ไปใช้ในการจัดกิจกรรมประจำวันให้บรรลุผลตามจุดหมายที่กำหนดไว้

การจัดทำแผนการจัดประสบการณ์

การจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร ผู้สอนควรดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยอย่างละเอียด จนเกิดความเข้าใจว่าจะพัฒนาเด็กอย่างไร เพื่อให้บรรลุตามจุดหมายที่กำหนดไว้ นอกจากนี้ควรศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม เพื่อให้มีความเข้าใจยิ่งขึ้น ได้แก่ คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย ตัวอย่างแผนการจัดประสบการณ์ระดับปฐมวัย
2. วิเคราะห์หลักสูตรสถานศึกษา ความสัมพันธ์ของมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์จุดหมาย (จุดหมาย) ตัวบ่งชี้ สภาพที่พึงประสงค์ของเด็ก 3-5 ปี ผู้สอนต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตัวบ่งชี้ สภาพที่พึงประสงค์ของเด็ก 3-5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาสาระการเรียนรู้

3. วิเคราะห์สาระการเรียนรู้ ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เป็นสาระการเรียนรู้ซึ่งกำหนดไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นประสบการณ์สำคัญและส่วนที่เป็นสาระที่ควรเรียนรู้ โดยผู้สอนต้องวิเคราะห์และเลือกนำมากำหนดหน่วยการจัดประสบการณ์

4. กำหนดรูปแบบการจัดประสบการณ์ เป็นขั้นตอนที่ผู้สอนต้องกำหนดรูปแบบการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยซึ่งมีหลากหลาย รวมทั้งศึกษาแนวคิดจากนวัตกรรมที่ผู้สอนต้องการให้สอดแทรกลงในการจัดประสบการณ์ สำหรับรูปแบบที่นิยมใช้จัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัยศึกษา คือ หน่วยการจัดประสบการณ์ ผู้สอนสามารถกำหนดหน่วยการจัดประสบการณ์เป็นรายสัปดาห์ บางสัปดาห์อาจใช้หน่วยตามความสนใจของเด็ก โดยพิจารณาข้อมูลหลักสูตรสถานศึกษา ตัวเด็ก สภาพแวดล้อม สังคม-วัฒนธรรมประกอบ ทั้งนี้สามารถยืดหยุ่นตามความเหมาะสม

สำหรับการจัดประสบการณ์แบบหน่วย ผู้สอนต้องกำหนดหัวเรื่องโดยใช้เป็นแกนกลางในการจัดประสบการณ์ให้เด็ก การกำหนดหัวเรื่องสามารถกำหนดได้ 3 วิธีคือ

วิธีที่ 1 เด็กเป็นผู้กำหนด วิธีนี้ผู้สอนจะเปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้กำหนดหัวเรื่องได้ตามความสนใจของเด็ก เช่น ขณะที่เดินผ่านแปลงดอกไม้ เด็ก ๆ แสดงความสนใจผีเสื้อที่กำลังเกาะดอกไม้ อยู่และต้องการที่จะเรียนรู้เรื่องผีเสื้อ ดังนั้นผู้สอนจึงนำเรื่องผีเสื้อมาเป็นหัวเรื่องในการจัดทำหน่วยประสบการณ์

วิธีที่ 2 ผู้สอนและเด็กร่วมกันกำหนด วิธีนี้เป็นวิธีที่กำหนดร่วมกันระหว่างผู้สอนกับเด็ก โดยผู้สอนกระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็น แล้วนำเรื่องที่สนใจมากำหนดเป็นหน่วยการจัดประสบการณ์ เช่น ผู้สอนอ่านนิทานเกี่ยวกับ “ช้าง” ให้เด็กฟัง และมีการสนทนา อภิปรายเกี่ยวกับเรื่องช้าง ในที่สุดผู้สอนกับเด็กจึงตัดสินใจร่วมกันกำหนดเรื่อง “ช้าง” เป็นหน่วยการจัดประสบการณ์

วิธีที่ 3 ผู้สอนเป็นผู้กำหนด วิธีนี้ผู้สอนจะเป็นผู้วางแผนกำหนดหน่วยการจัดประสบการณ์และสาระการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยไว้ล่วงหน้า โดยพิจารณาจากโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยที่จัดทำไว้ในหน่วยการจัดประสบการณ์นี้สามารถปรับและยืดหยุ่นได้ตามความสนใจของเด็ก เช่น ผู้สอนกำหนดหัวเรื่อง “ ยุง ” ไว้ล่วงหน้าแล้ว แต่ปรากฏว่าเด็กอยากรู้เรื่อง “ผีเสื้อ” ผู้สอนสามารถยืดหยุ่นเปลี่ยนเรื่องนั้นมาเป็นผีเสื้อได้และนำเรื่อง “ยุง” ไปจัดประสบการณ์ในโอกาสต่อไป การกำหนดหัวเรื่องหน่วยการจัดประสบการณ์ควรมีลักษณะดังนี้

- 1) เหมาะสมกับวัยและพัฒนาการของเด็ก
- 2) ตรงตามความต้องการและความสนใจของเด็ก

3) สอดคล้องกับสภาพและการดำเนินชีวิตประจำวันของเด็กผนวกคุณธรรม และจริยธรรมเข้าไปได้อย่างผสมกลมกลืน

5. เขียนแผนการจัดประสบการณ์ ผู้สอนควรพิจารณาเขียนแผนการจัดประสบการณ์ที่ผู้สอนนำไปใช้ได้จริงและเกิดประโยชน์ต่อเด็กปฐมวัยที่ผู้สอนรับผิดชอบ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

6. นำหน่วยการจัดประสบการณ์มากำหนดรายละเอียดสาระการเรียนรู้ เมื่อได้หน่วยการจัดประสบการณ์แล้ว ผู้สอนกำหนดรายละเอียดสาระการเรียนรู้ประกอบด้วยประสบการณ์สำคัญ และสาระที่ควรเรียนรู้ ซึ่งสาระที่ควรเรียนรู้ในหลักสูตรนั้นเป็นสาระที่ไม่ได้กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาให้ ทั้งนี้เพื่อประสงค์ให้สามารถยืดหยุ่นได้โดยง่าย สะดวกต่อการปรับให้เหมาะสมกับความสนใจและสิ่งแวดล้อมในชีวิตจริงของเด็ก

7. เมื่อได้ขยายสาระที่เด็กต้องการรู้และสาระที่ผู้สอนคิดว่าเด็กควรรู้เพิ่มแล้วผู้เขียนผู้สอนต้องเขียนแผนการจัดประสบการณ์ โดยคำนึงถึงมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตัวบ่งชี้สภาพที่พึงประสงค์ในเด็กแต่ละกลุ่มอายุที่ผู้สอนรับผิดชอบ ประสบการณ์สำคัญที่คาดว่าจะเกิด สื่อ กิจกรรม และการประเมิน

สำหรับรูปแบบการเขียนแผนการจัดประสบการณ์ ผู้สอนสามารถเขียนแผนการจัดประสบการณ์ไว้ล่วงหน้า และเขียนแผนการจัดประสบการณ์แบบหน่วย (Unit) ในที่นี้จะให้ไว้เพียง 1 ตัวอย่าง ซึ่งผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเด็กปฐมวัยและสถานศึกษาของตนเองได้ ดังนี้

ตาราง 1 แสดงตัวอย่างการเขียนแผนการจัดประสบการณ์

ชื่อหน่วย: (ชื่อหัวเรื่องที่จะนำไปสอนเด็กได้จากหลักสูตรหรือความสนใจของเด็ก)

จุดประสงค์ : (เป้าหมายหรือพฤติกรรมทั่วไปที่ต้องการให้เกิดเมื่อเด็กทำกิจกรรมครบตามระยะเวลาที่ผู้สอนวางแผนไว้ อาจเป็น 1 สัปดาห์ หรือ 2 สัปดาห์ ทั้งนี้ควรอยู่บนพื้นฐานพัฒนาการเด็กและจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย)

วันที่	จุดประสงค์	สาระการเรียนรู้		กิจกรรม	สื่อ	การประเมิน
		สาระที่ควรเรียนรู้	ประสบการณ์สำคัญ			
1	กิจกรรม (ระบุชื่อกิจกรรมเช่น เคลื่อนไหวจังหวะ/ เล่น กลองแจ๊ซ ฯลฯ และระบุจุดประสงค์ของกิจกรรมเป็นข้อ ๆ)	(สาระที่จะให้เด็กเรียนรู้)	(ประสบการณ์สำคัญที่คาดว่าจะเกิด)	(ดำเนินกิจกรรมเป็นขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ สาระการเรียนรู้ ช่วงเวลาของกิจกรรมที่จัด และหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย	(สื่อ อุปกรณ์ ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม)	(ระบุประเมินอะไรด้วยวิธีใด ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์)

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเล่นนิทาน

แนวคิดเกี่ยวกับนิทานที่ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ามาครั้งนี้ มีนักวิชาการได้ให้ข้อคิดไว้มากมาย และมีความหลากหลายที่แตกต่างกัน ซึ่งจะขอนำเสนอเป็นลำดับขั้นต่อไปนี้

ความหมายนิทาน

สัทนพัฒน์ อรุณธารี (2542, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของนิทานไว้ว่า นิทาน คือ เรื่องที่มีผู้แต่งขึ้นใหม่ หรือเป็นการเล่าสืบต่อกันมาเพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ และสอดแทรกความรู้หรือคุณธรรมเป็นส่วนประกอบ

ธีราพร กุลมานันท์ (2542, หน้า 221) ได้ให้ความหมายของนิทานไว้ว่า นิทานเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา เป็นคติสอนใจ การเล่านิทานเพื่ออบรมสั่งสอนและเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง

วาโร เฟ็งส์วัตต์ (2542, หน้า 138) ได้กล่าวว่า นิทานและการเล่าเรื่องหมายถึง เรื่องราวที่เล่าต่อ ๆ กันมาเป็นเวลานาน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินและให้ความรู้ เพื่อให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และบางครั้งก็สอดแทรกคติหรือคุณธรรมเพื่อสอนใจลงไปด้วย

จากความหมายดังกล่าว พอจะสรุปได้ว่า นิทานเป็นเรื่องราวที่เล่าต่อ ๆ กันมา หรือแต่งขึ้นใหม่ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เกิดจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์และสอดแทรกความคิดพร้อมทั้งเป็นสื่อช่วยในการปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมอันดีงามเกิดการเรียนรู้จากเนื้อหาของนิทาน

ประเภทของนิทาน

นิทานแบ่งเป็นหลายประเภทโดยใช้เกณฑ์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น คูเบอร์ (Cuber, pp. 282 – 285 อ้างอิงใน ศรีอ่อน เนียมนาค, 2547, หน้า 39) ได้แบ่งนิทานออกเป็น 5 รูปแบบ คือ

1. ตำนานเป็นเรื่องราวที่อธิบายชีวิต ปรัชญาการณธรรมชาติ และสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก
2. นิทานคติ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ จบลงด้วยคติสอนใจในการดำรงชีวิตแก่คน
3. นิทานท้องถิ่น เป็นนิทานสอนใจเช่นเดียวกับนิทานคติ แต่ให้ความรู้ว่าเป็นเรื่องจริงมากกว่านิทานท้องถิ่นเป็นเรื่องที่มีทั้งเค้าโครงเรื่องจริง และเรื่องที่เกิดจากความจริงผสมอยู่
4. นิทานปรัมปราเป็นเรื่องราวที่ กล่าวถึงดินแดนมหัศจรรย์ และเรื่องราวของการใช้อภินิหารต่าง ๆ ใช้เล่าเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน
5. รูปแบบอื่น ๆ เช่น เพลงชาวบ้านสุภาพคดีคำพังเพย ปริศนา มุขตลก กลอนชาวบ้านกลอนและบทเพลงสำหรับเด็ก

กิ่งแก้ว อุตถากร (2540, หน้า 444) ได้แบ่งรูปแบบนิทานตามเนื้อหาโวหารและโครงสร้างออกเป็น 6 ชนิด ดังนี้

1. นิทานไม่รู้จบ เป็นนิทานที่มีการเล่าซ้ำเป็นช่วง ๆ จะเปลี่ยนเฉพาะคำบางคำเท่านั้น
2. นิทานเรื่องสัตว์ เป็นเนื้อเรื่องที่มีสัตว์เป็นตัวละคร
3. นิทานคติ มีเนื้อหาเชิงสอนใจ โครงสร้างของเรื่องเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม
4. มุขตลก เป็นเรื่องสั้นที่ตลกขบขัน แสดงถึงความโง่ หรือปฏิกิริยาไหวพริบของตัวละคร
5. เรื่องไม้ เป็นเรื่องเหลือเชื่อ ไม่สมเหตุผล
6. นิทานทรงเครื่อง เนื้อหาเกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์และบรรยากาศที่วิจิตรพิสดาร

นอกจากนี้ วรรณิ ศิริสุนทร (2538, หน้า 13 -19) ได้แบ่งนิทานสำหรับเด็กออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

1. นิทานพื้นบ้าน (Folk Tales) เป็นเรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน แบ่งเป็น
 - 1.1 นิทานเกี่ยวกับสัตว์พูดได้ (Talking – Beast Tales)
 - 1.2 นิทานไม่รู้จักจบ (Cumulative Tales)
 - 1.3 นิทานตลกขบขัน (The Drolls or Humorous Tales)
 - 1.4 นิทานอธิบายเหตุ (Pourquoi Stories or Tales That Tell Why) มีเนื้อที่อธิบายหรือตอบคำถามของเด็ก ๆ ว่า “ทำไม.....” เช่น ทำไมกระต่ายจึงหางสั้น ทำไมน้ำทะเลจึงเค็ม
 - 1.5 เทพนิยาย (Fairy Tales) ตัวละครจะมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือเป็นผู้วิเศษสามารถทำสิ่งที่มนุษย์ทั่วไปทำไม่ได้

2. นิทานสอนคติธรรม (Fables) เป็นเรื่องสั้น ๆ ตัวละครมีทั้งคนและสัตว์ มีโครงเรื่องง่าย ๆ ใช้บทเรียนที่สอนใจ เช่น นิทานอีสป (Aesops Fables) นิทานประเภทนี้จะรวมนิทานเทียบสุภาษิตและนิทานชาดกไว้ด้วย

3. เทพปกรณัม (Myth) เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ เรื่องราวในบรรพกาลเกี่ยวกับพื้นโลกท้องฟ้าและพฤติกรรมของมนุษย์มีเทพเจ้าเป็นผู้ควบคุมปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

4. มหาकाพย์และนิทานวีรบุรุษ (Epic and Hero Tales) คล้ายกับเทพปกรณัมต่างกันแต่ว่าตัวละครของนิทานประเภทนี้เป็นมนุษย์ ไม่ใช่เทพเจ้า มีการกระทำที่กล้าหาญ พินฝ่าอุปสรรคและประสบผลสำเร็จในที่สุด

5. หนังสือภาพที่เป็นเรื่องอ่านเล่นสมัยใหม่สำหรับเด็กที่มีตัวเอกเป็นสัตว์ (Animal Stories) จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า นิทานแบ่งออกเป็นหลายประเภท ได้แก่ นิทานเทพนิยาย นิทานสอนคติธรรม นิทานพื้นบ้าน นิทานอธิบายเหตุ นิทานตลกขบขัน เทพปกรณัม นิทานสัตว์ ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ใช้ว่าจะนำไปใช้อย่างไร และตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่อย่างไร

หลักเกณฑ์ในการเลือกนิทาน

นิทานมีมากมายหลายประเภท การนำนิทานมาเล่าให้เด็กฟังจึงต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัยความสนใจและพัฒนาการของเด็ก ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2539, หน้า 81) และวรรณิ ศิริสุนทร (2538, หน้า 23 – 30) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์การเลือกนิทาน ดังนี้

1. เป็นเรื่องง่าย ๆ แต่มีความสมบูรณ์ในตัว เน้นเหตุการณ์อย่างเดียวให้เด็กพอคาดคะเนเรื่องได้บ้าง อาจสอดแทรกเกล็ดที่ชวนให้เด็กสงสัยว่า อะไรจะเกิดขึ้นเพื่อทำให้เรื่องมีรสชาติ น่าตื่นเต้น

2. มีบทสนทนา มาก ๆ เพราะเด็กส่วนมากยังไม่สามารถฟังเรื่องที่เป็นความเรียงได้ดี พอมีการกล่าวซ้ำสัมผัส และถ้อยคำวลีที่เด็กจดจำได้ง่าย และรวดเร็ว และการใช้ภาษาสละสลวยซึ่งได้เลือกสรรแล้วว่าเหมาะสมกับเด็ก

3. ควรเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในครอบครัว และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเด็ก หรือเป็นเรื่องที่เด็กจินตนาการตามได้ และมีเนื้อเรื่องเร้าใจก่อให้เกิดความตื่นเต้น มีการผูกเรื่องแนบเนียน

4. เนื้อเรื่องถึงจุดสุดยอดง่าย และน่าฟังพอใจเมื่อเล่าจบเด็กควรมีความสุข

5. ควรเลือกละครที่เด็กจะสมมุติตัวแทนได้ ไม่ควรเลือกรื่องที่มีตัวละครหลายตัว เพราะจะทำให้เด็กสับสนและนิทานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับสัตว์

6. นิทานที่มีความเคลื่อนไหวอยู่ในเรื่อง ควรมีคำกริยาที่ตอบคำถามว่า ใครทำอะไรมากที่สุด เพราะเด็กอยากรู้ว่า เมื่อเกิดเรื่องเช่นนี้จะเป็นอย่างไร ต่อไปตัวละครสำคัญของเรื่อง คือ พระเอกและผู้ร้ายทำอะไรบ้าง ทำแล้วเป็นอย่างไร

7. เป็นเรื่องที่แสดงปฏิภาณไหวพริบของตัวละคร แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาอันเฉียบแหลม

8. คำนี้ถึงความสนใจของเด็กในระดับอายุต่าง ๆ กัน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

3 – 4 ขวบ ชอบฟังเรื่องราวที่ใกล้ตัวหรือเรื่องที่เป็นเรื่องจริงในชีวิตนิทานที่เหมาะสมสำหรับเด็กระดับนี้ ควรจะอิงความจริงอยู่บ้าง

4 – 5 ขวบ เป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากเห็น ต้องการจะรู้ว่าสิ่งนี้มาจากไหน ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นเช่นนี้ สิ่งนี้มีความเป็นมาอย่างไร อันนี้จะเข้าใจข้อแตกต่างระหว่างความจริง และเรื่องสมมติ นิทานที่เหมาะสมสำหรับเด็กในวัยนี้ควรเป็นเรื่องสั้น ๆ เข้าใจง่าย มีตัวเอกเพียงตัวเดียว

5 – 6 ขวบ วัยนี้เริ่มสนใจโลกของความจริง แยกอดีตปัจจุบันได้ รู้จักสิ่งแวดล้อมที่ห่างตัวมากขึ้น เริ่มเข้าใจว่าตัวเองเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมไม่ใช่ศูนย์กลางของทุกสิ่งทุกอย่าง เช่นแต่ก่อนเนื้อหาขอเรื่องควรเป็นเรื่องประเภทวีรบุรุษหรือความเก่งกล้าของเด็กตัวเล็ก ๆ วัย 5 – 6 ขวบ เด็กก็จะสนใจมาก (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. 2540, หน้า 65 – 66)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจากข้อความดังกล่าวข้างต้นนั้น ทำให้ทราบหลักเกณฑ์ในการเลือกนิทานเพื่อนำนิทานมาเล่าให้เด็กฟัง ครูผู้เล่าจึงจำเป็นต้องเลือกให้เหมาะสมกับวัย ความสนใจและพัฒนาการของเด็กเป็นหลัก

รูปแบบในการเล่านิทาน

กุลยา ตันติผลาชีวะ (<http://www.childthai.org/cic/c256.htm>, 2003) ได้กล่าวว่ารูปแบบการเล่านิทาน คือ วิธีการที่เล่านิทานจะทำให้ให้นิทานมีศักยภาพในการส่งเสริมการเรียนรู้แก่เด็ก นอกจากการเรียนรู้ให้เด็กนอกจากการเลือกรื่องที่มีสาระแทรกแนวคิด ความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม

การดำเนินเรื่องรวดเร็ว เรื่องสั้นเข้าใจง่ายแล้วผู้เล่านิทานที่ดีต้องมีวิธีเล่าที่จูงใจผู้ฟังด้วย เด็กไม่ต้องการคนเล่าเก่ง แต่ต้องการคนเล่าที่เข้าใจถึงความต้องการอะไร และเขาจะเข้าถึงเนื้อหาิทานได้อย่างไรรูปแบบการเล่านิทานแต่ละแบบมีความจำเป็นเพราะของประสิทธิภาพการเล่า ที่ผู้เล่าสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสม กล่าวคือ

1. การเล่านิทานปากเปล่า เป็นการเล่านิทานที่อาศัยเพียงคำพูดและน้ำเสียงของผู้เล่าไม่มีการใช้สื่อประกอบการเล่านอกจากน้ำเสียง และจังหวะการพูดสูงต่ำเร้าใจผู้ฟัง ตามเนื้อเรื่องนั้น นำเสนอ การเล่านิทานวิธีนี้ต้องใช้ศิลปะการพูด และการเล่าที่จูงใจมาก ส่วนใหญ่มักใช้เป็นการเล่านิทานก่อนนอน เด็กจะฟังแต่น้ำเสียงและเรื่องราวซึ่งเป็นลักษณะของการฟังแบบรับที่จูงใจให้หลับเป็นหลัก การเล่าตามรูปแบบนี้อาจใช้กับการเล่าที่ต้องการจูงใจให้เด็กทำกิจอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมีประสิทธิภาพก็ได้ เช่น การเล่านิทานขณะที่ให้เด็กฝึกคิดเลข หรือทำสิ่งที่เด็กเบื่อหน่าย เพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินเล่นไปทำไปเป็นต้น ในการเล่านิทานปากเปล่านั้นอาจให้เด็กเล่าเอง ผู้ใหญ่เล่าบ้าง หรือช่วยกันเล่า การเล่านิทานปากเปล่าไม่ควรเล่านานเกิน 15 นาที เด็กไม่สนุกนักถ้าต้องนั่งฟังนาน ๆ นอนฟังจะดีกว่าเพราะถ้าเบื่อก็สามารถหลับได้เลย

2. การเล่านิทานประกอบท่าทาง การเล่านิทานแบบนี้เป็นการเล่าที่มีชีวิตมากกว่าการเล่าปากเปล่า เพราะเด็กสามารถติดตามเรื่องที่เล่าได้ จินตนาการเป็นรูปธรรมมากขึ้น ตามท่าทางของผู้เล่าและสนุกมากขึ้น เพราะเห็นภาพพจน์ของเรื่องที่เล่า ท่าทางที่ใช้ประกอบการเล่านิทานเป็นท่าทางของผู้เล่าท่าทางแสดงร่วมของเด็ก ได้แก่ การทำหน้าตา การแสดงท่าทางกาย หรือการเล่นนิ้วมือประกอบการเล่า

3. การเล่านิทานประกอบภาพ ภาพที่ใช้ประกอบการเล่านิทานมีหลายชนิด มีทั้งภาพถ่าย ภาพโปสเตอร์ ภาพจากหนังสือ ภาพวาด ภาพสไลด์ ภาพเคลื่อนไหว หรือภาพถ่าย การมีภาพสวย ๆ มาประกอบการเล่านิทานจะจูงใจเด็กและสร้างสรรค์จินตนาการอันบรรเจิดให้กับเด็กมาก โดยเฉพาะภาพการ์ตูนที่เคลื่อนไหวไปแต่ละลำดับภาพ จะจูงใจทำให้เด็กติดตามเรื่องราวด้วยความอยากรู้ เด็กจะสนุกมากขึ้น ถ้าในขณะที่ฟังเรื่องและดูภาพนั้น ผู้เล่ากระตุ้นให้เด็กแสดงความคิดเห็น และร่วมสร้างจินตนาการให้กับนิทานที่เล่า

4. การเล่านิทานประกอบเสียง ได้แก่ เสียงเพลง เสียงดนตรี แถบบันทึกเสียงต่าง ๆ สามารถนำมาประกอบการเล่านิทานได้ จุดประสงค์เพื่อสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นเร้าให้เกิดความตื่นตื้นตันอยากติดตามการทำเสียงมาประกอบการเล่านิทานจะมีลักษณะเช่นเดียวกับละครวิทยุ ที่ใช้เสียงประกอบ เพื่อให้เกิดการฟังที่จินตนาการ และอรรถรส นอกจากเสียงเพลง เสียงดนตรีแล้ว ในการเล่านิทาน เราอาจใช้เสียงเด็กมาประกอบการเล่าได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อเล่าถึงรถไฟวิ่ง ผู้เล่าอาจ

ชักชวนให้เด็กที่ฟังร่วมทำเสียงรถไฟวิ่ง ฉีกฉีก ปู๊น ๆ ประกอบการเล่า ซึ่งจะทำให้บรรยากาศการฟังนิทานสนุกอีกแบบหนึ่ง

5. การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์หรือสิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่หรือผู้เล่าจัดทำขึ้น เช่น หน้ากากตัวแสดงในนิทาน หุ่นมือ หุ่นชัก หุ่นเชิด ตุ๊กตา เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นสื่อประกอบการเล่านิทานที่สำคัญอุปกรณ์สามารถทำให้เด็กสนุกและตื่นตาไปกับนิทานที่เล่าได้เป็นอย่างดี สร้างความสนใจในการฟังนิทานให้แก่เด็กมากกว่ารูปแบบอื่น ๆ

นอกจากนี้ เลขา ปิยะอัจฉริยะ (2536, หน้า 4) ได้เสนอแนะรูปแบบการเล่านิทานแบบอื่น ๆ คือ การเล่านิทานประกอบการวาดภาพ โดยในขณะที่เล่านิทานผู้เล่าจะวาดภาพประกอบไปพร้อม ๆ กันซึ่งจะช่วยให้เด็กสนใจและสนุกสนาน และน่าสนใจมากขึ้น เพราะนอกจากเสียงที่ได้ยินแล้วเด็กยังเห็นลีลาการเคลื่อนไหวของลายเส้น ซึ่งประกอบเป็นภาพที่ดูคล้ายมีชีวิต และสามารถเคลื่อนไหวได้ ทำให้เด็กเกิดจินตนาการ มีใจจดจ่อที่เล่าอยู่กับเรื่องราวโดยตลอด การที่จะตัดสินใจว่าควรใช้รูปแบบใดในการเล่านิทาน จึงขึ้นอยู่กับตัวครูเป็นสำคัญที่จะเป็นผู้ตัดสินใจ โดยพิจารณาเลือกรูปแบบที่เหมาะสมกับเนื้อหาในนิทานสถานการณ์ในขณะนั้น และความพร้อมของครู ถ้าครูได้ใช้หลาย ๆ รูปแบบก็จะช่วยให้เด็กสนใจและเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการเล่าโดยไม่ใช้สื่อประกอบ หรือใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า รูปแบบการเล่านิทาน คือ วิธีการที่เล่านิทานจะทำให้เด็กมีศักยภาพมีหลายวิธีด้วยกัน เช่น การเล่านิทานปากเปล่า การเล่านิทานประกอบท่าทางการเล่านิทานประกอบภาพ การเล่านิทานประกอบเสียง การเล่านิทานประกอบอุปกรณ์

เทคนิคในการเล่านิทาน

วรรณิ ศิริสุนทร (2538, หน้า 49 – 55) ได้เสนอแนะการเล่านิทานสำหรับครูผู้สอนเด็กปฐมวัย ไว้ว่า ควรมีปัจจัยต่อไปนี้ประกอบ

1. การปรับเสียงให้ดีมีความชัดเจน มีการเน้นเสียงให้รับกับคำที่เปล่งออกมาและใช้เสียงสูงต่ำได้อย่างมีความหมาย
2. การทรงตัวที่ดีในการนั่งในท่าที่สบายแต่ให้หลังตรง
3. การเลือกใช้คำพูด เพื่อกระตุ้นและสร้างความสนใจของผู้ฟัง
4. การใช้ภาษาถิ่นควรใช้เมื่อจำเป็นและต้องใช้อย่างระมัดระวัง
5. การใช้ท่าทางประกอบควรเป็นไปตามธรรมชาติ
6. เลือกหนังสือนิทานที่มีภาพประกอบ
7. มองสบตาผู้คนทุกคน

8. ถ้ามีการขัดจังหวะในขณะที่เล่านิทาน ผู้เล่าต้องยอมรับการขาดจังหวะอย่างอดทนและดำเนินการเล่านิทานต่อไป เมื่อเด็กพร้อมที่จะฟัง

9. ในขณะที่เล่านิทานควรสังเกตผู้ฟังว่ามีความพึงพอใจหรือไม่ เพื่อเป็นการทดสอบผู้ฟัง

10. สัมผัสข้อดีและข้อบกพร่องของตัวเอง โดยดูตัวเองในกระจกเงาหรืออัดเสียงบนเครื่องบันทึกเทป

11. ศึกษาหาความรู้และฝึกฝนตนเอง เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการเล่านิทาน

ฉัตรวรรณ ตันนะรัตน์ (2539, หน้า 235 – 243) ได้เสนอรูปแบบในการเล่านิทานที่น่าสนใจไว้ดังนี้

1. การวางจุดมุ่งหมายของการเล่านิทานไว้อย่างแน่นอน

2. ศึกษาพื้นหลังของเด็กก่อนลงมือเล่า

3. ผูกเค้าโครงเรื่องอย่างรัดกุม คือ

3.1 เรื่องที่จะเล่ามีชื่อเรื่องเร้าใจ เนื้อหาน่าสนใจ

3.2 มีสาระแนวคิดเหมาะกับเด็ก

3.3 เป็นเรื่องสั้น ๆ ง่าย ๆ มีใจความสำคัญเพียงเรื่องเดียว

3.4 มีลักษณะเหมาะสมกับวัยของเด็กผู้ฟัง

3.5 มีข้อคิดเตือนใจ

4. ใช้ภาษาเล่าเรื่อง โดยเฉพาะซึ่งมีความไพเราะแตกต่างกับภาษาพูดภาษาเขียนแต่เน้นภาษาเร้าอารมณ์เป็นสำคัญ

4.1 เป็นภาษาเร้าใจ

4.2 เป็นภาษาง่าย

4.3 เป็นภาษาไทยพื้น ๆ ไม่หยาบโลน

4.4 เป็นภาษาที่คงไว้ซึ่งแบบแผนทางจริยธรรม

5. ใช้เทคนิคการเล่าเรื่องให้สนุกสนาน

5.1 ขึ้นต้นเรื่องด้วยลีลาจูงใจ

5.2 ความยาวของเรื่องไม่เกินช่วงความสนใจของเด็ก

5.3 ดำเนินเรื่องต่อไปตามเค้าโครงที่กำหนด

5.4 ใช้คำพูดที่เร้าความสนใจและบุคลิกภาพชวนมอง

5.5 มีอุปกรณ์ประกอบ เช่น ภาพ ดนตรี เสียงเพลง

5.6 อาจจัดให้มีการแสดงละคร บทบาทสมมุติ

6. ปลุกฝังมโนทัศน์ในทางคุณธรรม คติชีวิต แนวประพฤติปฏิบัติโดยคาดหวังว่าจะได้เกิดพัฒนาการในชีวิตของเด็กเป็นสำคัญ

7. นำไปสู่กิจกรรมการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ภาษา เช่น

7.1 เขียนภาษาตามเรื่อง

7.2 อภิปราย

7.3 รายงาน

8. การประเมินผลการเล่านิทาน ทำได้หลายกรณี เช่น

8.1 ประเมินจากพฤติกรรมในการร่วมกิจกรรม

8.2 ประเมินได้จากการอภิปรายและรายงาน

8.3 ประเมินโดยแบบสอบถามหรือสัมภาษณ์ง่าย ๆ

การเล่านิทานจะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่นั้น นอกจากจะมีเนื้อหาที่เร้าความสนใจ แล้วการใช้เทคนิคในการเล่านิทานก็เป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่จะช่วยทำให้นิทานนั้นสนุกสนาน และดึงดูดความสนใจของผู้ฟังมากขึ้น ดังนั้น ในการจัดกิจกรรม การเล่านิทาน ครูจึงควรศึกษาเทคนิคต่าง ๆ ให้เข้าใจ และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับเด็กให้มากที่สุด

ในการเล่านิทานที่จะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจ สนุกสนาน เพลิดเพลินและส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กครูต้องมีวิธีการเล่าที่น่าสนใจและใช้เทคนิคใหม่ ๆ อยู่เสมอ ซึ่งวีรวรรณ กินาวงศ์ (2546, หน้า 31-132) และวิไล เวียงวิระ (2546, หน้า 70 - 71) ได้เสนอแนะรูปแบบการเล่านิทานที่เหมือนกันไว้ดังนี้

1. การอ่านจากหนังสือนิทาน
2. การเล่าโดยการใส่หน้ากากหรือหุ่นสวมหัว
3. การแสดงบทบาทสมมุติ
4. การเล่าโดยการใช้เสียงเพลงหรือเสียงดนตรีประกอบ
5. การเล่าโดยใช้เทปนิทาน
6. การเล่าโดยฉายสไลด์ประกอบ
7. การเล่าโดยใช้มือประกอบ ใช้เล่านิทานเรื่องสั้น ๆ หรือกลอนสั้น ๆ
8. การเล่านิทานประกอบภาพบนแผ่นป้ายสำลี
9. การเล่านิทานประกอบหุ่นชนิดต่าง ๆ หุ่นนิ้วมือ หุ่นเชิด หุ่นชัก

ดังนั้นสามารถ สรุปได้ว่า เทคนิคการเล่านิทานจะประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้หรือไม่นั้นนอกจากจะมีเนื้อหาที่เร้าความสนใจแล้ว การใช้เทคนิคในการเล่านิทานก็เป็น

ศิลปะอย่างหนึ่งที่จะช่วยทำให้นิทานนั้นสนุกสนาน และดึงดูดความสนใจของผู้ฟังมากขึ้น ดังนั้นในการจัดกิจกรรม การเล่านิทาน ครูจึงควรศึกษาเทคนิคต่าง ๆ ให้เข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับเด็กให้มากที่สุด

ประโยชน์ของการเล่านิทาน

สมศักดิ์ บริบูรณ์ (2542, หน้า 25) ได้กล่าวว่า การเล่านิทานเป็นรูปแบบของนันทนาการอย่างง่าย ๆ สามารถตอบสนองความต้องการทางธรรมชาติของมนุษย์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน สามารถนำผู้ฟังเข้าไปสู่โลกแห่งจินตนาการ ซึ่งผู้ฟังจะพบกับความแปลกใหม่ สนุกสนาน หลุดพ้นจากความจำเจในชีวิตประจำวันไปได้ชั่วคราว ในบางครั้งนิทานจะช่วยอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนโลก ซึ่งมนุษย์สงสัยและยังหาคำตอบไม่ได้ หรืออธิบายถึงกำเนิดของสถานที่ต่าง ๆ หรือเป็นการสั่งสอนอบรม ให้คติข้อคิดในการดำเนินชีวิต แม้แต่ในทางศาสนา ก็มักใช้วิธีการผู้เล่านิทานเป็นเรื่องราวเพื่อให้สอนหลักธรรม ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในการฟังนิทานแต่ละครั้ง ผู้ฟังจะได้ประโยชน์จากนิทานตามจุดมุ่งหมายของการเล่านิทาน ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดของการเล่านิทานตามหัวข้อต่อไปนี้

1. การใช้นิทานเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรม

นิทานเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และนิทานยังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของบุคคลในสังคม จนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมทำให้เกิดการเล่าสืบต่อกันต่อมา โดยมีการปรับแต่งให้เข้ากับความพอใจของสมาชิกในสังคม และแบบแผนแนวปฏิบัติที่มีอยู่ การแพร่กระจายของนิทานจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง การแลกเปลี่ยนนิทาน หรือการรับนิทานจากที่หนึ่งแล้วนำมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ หรือคงสภาพของนิทานนั้นไว้ ทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี การดำรงชีวิต นโยบาย การเมือง ความคิด ความเชื่อ เจตคติต่าง ๆ ในสังคม และเป็นเครื่องควบคุมสังคมให้รักษาหรือคงไว้ซึ่งแบบแผนที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังนั้น การเล่านิทานจึงเป็นสื่อในการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งในและต่างสังคม จากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง

ศิริพร วิฐะฐาน ณ ถกลาง (2537, หน้า 13 – 42) ได้กล่าวว่า นิทานเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านการบอกเล่า ซึ่งเป็นกลไกทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง นิทานจึงมีบทบาทในการสะท้อนถึงกลไกการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมดังนี้

- 1.1 เพื่อลดความตึงเครียดของครอบครัว นิทานในแต่ละท้องถิ่น
- 1.2 การใช้นิทานเพื่อการพัฒนาและเตรียมความพร้อมของเด็ก
- 1.3 การใช้นิทานเป็นเครื่องมือและสื่อในการเรียนการสอน

1.4. เพื่อลดความกดดันจากกฎเกณฑ์และระเบียบทางสังคม นิทานจะนำเอากฎระเบียบที่ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในสังคม มาเล่าในทางตรงกันข้ามกับความเป็นจริง เช่น นิทาน เรื่อง ศรีธรรมาชย เป็นนิทานที่ทำให้คนธรรมดาได้หัวเราะเยาะผู้มีอำนาจ เนื่องจากในสังคมไทยนั้น คนธรรมดาต้องยอมสยบให้กับผู้มีอำนาจเหนือกว่า จึงเกิดความคับแค้นที่เก็บสะสมไว้ในใจในกรณีนี้ นิทานจึงทำหน้าที่ช่วยลดความกดดันที่เกิดจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

1.5 เพื่อสอนระเบียบของสังคมนิทานทำหน้าที่สอนและอบรมระเบียบของสังคมให้กับเด็กและคนในสังคมอย่างตรงไปตรงมา คนในสังคมจึงใช้นิทานสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามที่สังคมกำหนด เช่น ความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การเสียสละ เป็นต้น

1.6 เพื่อถ่ายทอดความเชื่อและพิธีกรรม คนในสังคมจะใช้นิทานเป็นเครื่องมือในการอธิบายเบื้องหลังของความเชื่อและพิธีกรรมที่ปฏิบัติ นิทานกับพิธีกรรมและความเชื่อจึงเป็นของคู่กัน เช่น พิธีทำขวัญข้าว เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อที่ว่า ข้าวที่ออกรวง คือ แม่โพสพที่ตั้งท้อง จึงทำให้ชาวนานิยมทำหมาก พลู อ้อย ส้ม ใ้ชะลอมไปวางไว้กลางนาเมื่อข้าวตั้งท้องออกรวง เพราะคิดว่าเมื่อข้าวหรือแม่โพสพตั้งท้องคงแพ้ท้อง และต้องการรับประทานอาหารและของขบเคี้ยวเหมือนกับผู้หญิงที่ตั้งท้องโดยทั่วไป เป็นต้น

1.7 เพื่อสร้างเอกลักษณ์ และประวัติของท้องถิ่น ในท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่น จะมีเอกลักษณ์ และประวัติศาสตร์ของตนเอง ซึ่งนิทานจะช่วยสร้างเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1.7.1 อธิบายประวัติของสถานที่ ในแต่ละท้องถิ่นมักจะมีนิทานประจำถิ่นที่อธิบายประวัติของสถานที่ เช่น ภูเขา เกาะ ถ้ำ หิน ด้วยการผูกเป็นเรื่อง และมักอ้างว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงในอดีต โดยโยงให้เข้ากับสถานที่ในท้องถิ่น เช่น ที่อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ มีนิทานเล่าถึงการตีคัลีของพระสังข์กับพระอินทร์ เป็นต้น

1.7.2 บันทึกประวัติของผู้นำท้องถิ่น นิทานมักเอ่ยถึงผู้นำในท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ที่มีลักษณะพิเศษเป็นที่นิยมชมชอบของชาวบ้านถิ่นนั้น มีการผูกเรื่องคล้ายจะเป็นเรื่องจริง แต่มีอิทธิฤทธิ์มหัศจรรย์ กึ่งจริงกึ่งนิยาย เพื่อเชิดชูวีรกรรม รวมทั้งมีการกล่าวอ้างหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และสถานที่เพื่อบันทึกเป็นประวัติของผู้นำท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น นิทาน เรื่องพระร่วง ที่เล่าขานกันในท้องถิ่นแถบสุโขทัย ศรีสะเกษ นาลาย กำแพงเพชร เป็นต้น

1.7.3 บันทึกประวัติศาสตร์ของกลุ่มชน นิทานทำหน้าที่บันทึกประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนตัวอย่างเช่น มีการศึกษา พบว่า นิทานเรื่องตำนานขุนบรม มีจุดประสงค์เพื่ออธิบายประวัติศาสตร์ของคนไทยว่า ข่า ขมุ ขอม เขมร ที่มีผิวคล้ำกว่าคนไทยเพราะถูกควั่นรม เดิมก็เป็นพี่น้องกับลาว ไทย ญวน ที่มีผิวขาวกว่า แต่ภายหลังจากการสร้างบ้านเมืองขึ้นมา และขยายดินแดน

ออกไป ทำให้ชนเหล่านี้กระจายกันอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ และแยกออกเป็นหมู่เหล่า ดังปรากฏในปัจจุบัน ในกรณีนี้ นิทานจึงเป็นหลักฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ของกลุ่มชนได้อย่างหนึ่ง

จากตัวอย่างที่กล่าวมานี้ บ่งบอกถึงบทบาทของนิทาน ที่สะท้อนความเป็นจริงทางสังคม ซึ่งผู้เล่ามักเลือกหยิบแ่งมุมที่เป็นปัญหาในสังคมขึ้นมาเป็นแก่นเรื่อง และทำหน้าที่แก้ปัญหให้กับคนในสังคมนั้น เมื่อสังคมเปลี่ยนไปเนื้อหาในนิทานจะเปลี่ยนตามไปด้วย ดังนั้นนิทานจึงเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาวัฒนธรรมของสังคม และเป็นสื่อที่ใช้ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสังคมอีกด้วย

2. การใช้นิทานเพื่อการพัฒนาและเตรียมความพร้อมของเด็ก

นิทานมีบทบาทและเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมมนุษย์ ในปัจจุบันจุดมุ่งหมายของการเล่านิทานเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นิทานกลายเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการฝึกทักษะการเตรียมความพร้อมในการเรียนของเด็กวัยก่อนเข้าเรียน ทั้งในด้านภาษา ทักษะการอ่าน การฟัง การพูด แม้แต่การเขียนก็สามารถใช้การเล่านิทานหรือเล่าเรื่องเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการสอนได้ และนิทานยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างจินตนาการให้บังเกิดแก่ผู้ฟังได้อีกด้วย ซึ่งผู้ปกครอง ครู ในโรงเรียนและสถานรับเลี้ยงเด็ก สามารถใช้การเล่านิทานนี้ เพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียนให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ นิทานยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการสอนภาษา ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและเป็นสื่อในการพัฒนาทักษะทางภาษาได้เป็นอย่างดี ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ สุขุมนา พานิช (2536, หน้า 91 – 92) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเล่านิทานที่ใช้ในการพัฒนาเด็กและเตรียมความพร้อมของเด็กไว้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

- 2.1 เพื่อสนองความต้องการทางธรรมชาติของเด็ก
- 2.2 เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน มีความสุข ผ่อนคลายอารมณ์เครียด
- 2.3 เพื่อฝึกการฟัง ฟังสมาธิ เป็นการยืดช่วงความสนใจของเด็กให้ยาวนาน
- 2.4 เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีคุณธรรม จริยธรรม และมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์
- 2.5 เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้คำใหม่และการใช้ภาษาที่ถูกต้อง
- 2.6 เพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเด็ก ที่เหมาะสมกับวัยและทำให้เกิดการปรับตัวที่ดี
- 2.7 เพื่อให้เด็กรู้จักการเลียนแบบในสิ่งที่ดี และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ไม่ดี
- 2.8 เพื่อให้เด็กได้แสดงออก กล่าวซักถาม และแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ
- 2.9 เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการที่ดี

- 2.10 เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา และพัฒนาการทางความคิด
- 2.11 เพื่อกระตุ้นให้เด็กเกิดความอยากอ่านหนังสือ
- 2.12 เพื่อช่วยให้ผู้ใหญ่และเด็กมีความใกล้ชิดสนิทสนมและมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน
- 2.13 เพื่อให้เด็กรู้จักฟัง และสามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่ฟังให้ผู้อื่นเข้าใจได้อย่างง่าย ๆ
- 2.14 เพื่อให้เด็กคุ้นเคยกับหนังสือ ในกรณีที่ครูใช้หนังสือประกอบการเล่า
- 2.15 เพื่อเป็นการปูพื้นฐานความพร้อมในการอ่านให้แก่เด็ก
- 2.16 เพื่อแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา โดยใช้เนื้อหาสาระของนิทานบางเรื่องเป็นสื่อ

จุดมุ่งหมายในการเล่านิทานดังกล่าวข้างต้น เป็นจุดมุ่งหมายที่คำนึงถึงการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในเด็กก่อนวัยเรียนเป็นสำคัญ แต่แท้ที่จริงแล้ว นิทานสามารถพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย เพราะนิทานเป็นเรื่องเดียวกัน แต่ผู้เล่า ๆ ด้วยจุดมุ่งหมายที่ต่างกัน โอกาสที่ต่างกันกับผู้ฟังที่มีวัยและเพศต่างกัน นิทานเรื่องนั้นก็จะตอบสนองจุดประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป

3. การใช้นิทานเป็นเครื่องมือและสื่อในการเรียนการสอน

นิทานเป็นหลายสิ่งหลายอย่างนอกเหนือจากความบันเทิงใจ ดังจะเห็นได้จากการที่มีผู้นำนิทานมาใช้เพื่อตอบสนองจุดมุ่งหมายต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ในด้านการเรียนการสอนก็เช่นกัน มีผู้นำนิทานมาใช้เพื่อเร้าความสนใจของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีสมาธิมากขึ้นแต่ผลที่ได้รับนอกเหนือจากสมาธิ คือ ความสนุกสนานผ่อนคลาย ความรู้ความเข้าใจ เพิ่มพูนประสบการณ์และข้อมูล เกิดความคิดรวบยอดใหม่ได้รับบรรยากาศที่ประทับใจและมีคุณค่า ซึ่งผู้ใช้นิทานสามารถประเมินผลความสำเร็จเหล่านี้ได้ง่ายและรวดเร็ว ดังนั้นครูผู้สอนจึงสนใจและนิยมใช้นิทานในการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนมีชีวิตชีวามากขึ้น

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นิทานสามารถนำมาใช้เป็นสื่อและเครื่องมือในการสอนได้หลายรูปแบบ ทั้งในขั้นการนำเข้าสู่เรื่อง การสอนเนื้อหาใหม่ การสรุปทบทวน หรือแทรกไปในวิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น การสอนโดยการอภิปราย การสอนแบบบรรยาย การสอนแบบบทบาทสมมุติ การสอนโดยใช้กรณีปัญหา เป็นต้น นั้นแสดงว่า นิทานสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้ทั้งในรูปของการจัดกิจกรรม เป็นสื่อการสอน และเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการสอน

ในการใช้นิทานเป็นเครื่องมือและสื่อในการเรียนการสอนมีจุดมุ่งหมายหลายประการดังต่อไปนี้

3.1 จุดมุ่งหมายเกี่ยวกับเนื้อหาที่ใช้สอน นิทานเป็นรูปแบบการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับเด็กดั่งที่เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2534, หน้า 9) กล่าวว่า เส้นใยปราสาทที่เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างสมองทั้งสองซีกของเด็กเล็ก ๆ ยังก่อตัวไม่สมบูรณ์ สมองซีกซ้ายยังทำหน้าที่เฉพาะของตัวเองได้ไม่ครบถ้วน ดังนั้นเด็กเล็ก ๆ จึงไม่ค่อยชอบการคิดหรือคำสอนที่เต็มไปด้วยเหตุผล มีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว การคิดตามธรรมชาติจำเป็นต้องคิดด้วยสมองซีกขวา ซึ่งเป็นการคิดแบบจินตนาการ และความคิดคำนึงฝันอิมเมจ ซึ่งเด็กจะเรียนรู้ได้ดี ถ้าเนื้อหาความรู้มีความหมายเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะจินตนาการในรูปนิทาน

ดังนั้น ครูจึงควรวางแผนปรับเนื้อหาที่สอน ให้มีลักษณะเป็นรูปแบบของนิทาน คือ มีการเกริ่นปูพื้นความรู้ความเข้าใจก่อน แล้วใช้ตัวละคร ดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ และตอนท้ายจะมีการสรุปผลจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ เพราะเด็กมักจะคิดถึงเนื้อหาสาระที่เรียนรู้ ออกมาเป็นรูปภาพเสมอ ครูไม่ควรยึดเยียด เหตุผล กฎเกณฑ์ ข้อเท็จจริงให้กับเด็กก่อนวัยอันควร เพราะจะเป็นการทำลายความสุขของเด็ก ครูควรปรับเนื้อหาสาระความรู้ในการเรียนการสอน ให้มีลักษณะเป็นการให้ความรู้แบบนิทาน ซึ่งมีความสอดคล้องกับวิธีการเรียนของเด็ก เพราะจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

3.2 จุดมุ่งหมายเกี่ยวกับตัวผู้เรียน นิทานถือเป็นศิลปะรูปแบบหนึ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งของผู้ฟัง เพราะขณะที่ฟังนิทานผู้ฟังจะคิดตามไปด้วย โดยเฉพาะการคิดเดาเหตุการณ์ว่าจะดำเนินไปตามที่ตนคาดการณ์ไว้หรือไม่ ดังนั้นนิทานจึงช่วยฝึกทักษะการคิด และถ้าหากครูจัดสาระความรู้ในนิทานให้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน การเรียนรู้ของผู้เรียนก็จะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว มีความหมายและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นเพราะผู้เรียนจะจินตนาการว่าตนเป็นตัวละครเอกในนิทาน และคิดแก้ปัญหาตามเหตุการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ คล้ายกับการคิดคลี่คลายหรือแก้ปัญหาของตนเอง ตัวแบบสัญลักษณ์ที่ได้จากตัวละครเอกในนิทาน จะถูกถ่ายทอดมายังผู้เรียน ทำให้เกิดการเลียนแบบพฤติกรรมที่ครูต้องการปลูกฝังจากตัวละครเอกในนิทาน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นิทานเป็นสิ่งปรุงแต่งให้ผู้ฟังหรือผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้และพฤติกรรมที่เหมาะสม มาใช้ใน ชีวิตประจำวันของผู้เรียนด้วยความเต็มใจ สมใจและมีความหมาย

3.3 จุดมุ่งหมายเกี่ยวกับสื่อและเทคนิคการสอน เนื่องจากนิทานสามารถแปรเปลี่ยนสัญลักษณ์หรือนามธรรม ให้เป็นรูปธรรมหรือจินตนาการได้อย่างรวดเร็ว จึงมักนิยมนำนิทานมาใช้เป็นสื่อหรือเทคนิคการสอน เช่น ตัวอย่างการสอนเขียนอักษร “ง” อาจใช้นิทานเป็นทั้งสื่อและเทคนิคการสอน โดยเล่านิทานว่าคนแคระผู้ติดตามคัมภีร์ของสโนไวท์ที่กำลังเล่นฟุตบอลกันอยู่ คนแคระคนหนึ่งเตะฟุตบอลลอยโด่งไปบนอากาศแล้วฟุตบอลตกลงกระทบพื้นกระเด็นกระดอนไป

ทางซ้าย คนแคะก็จะพบสัตว์ชนิดหนึ่ง คือ งู แล้วถ้าหากฟุตบอลกระทบพื้นแล้วกระเด็นกระดอนไปทางขวากลับไปพบสัตว์ดังกล่าว เป็นต้น

ตัวอย่างดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการนำนิทานมาใช้เป็นสื่อในการสอนและเป็นเทคนิคการสอนที่ครูหรือผู้เล่านิทานสามารถสร้างสรรค์ แต่งเติม นำมาใช้กับการเรียนการสอนได้อย่างมากมายและคุ้มค่า

3.4 จุดมุ่งหมายเกี่ยวกับวิธีสอน ซึ่งเรื่องนี้ บุญเยี่ยม จิตคอน (2538, หน้า 333) กล่าวว่า การเล่านิทานเป็นศิลปะและเทคนิคที่นำสู่เรื่องที่จะสอนได้เป็นอย่างดี ก่อนเรียนควรใช้นิทานสร้างความสนใจให้อยากเรียน ตั้งใจเรียน ระหว่างเรียนควรใช้นิทานเพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นและอภิปราย และใช้นิทานสรุปบทเรียน เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน ข้อความดังกล่าวบ่งบอกอย่างชัดเจนว่า ครูสามารถใช้นิทานเป็นส่วนหนึ่งของการสอนในชั้นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นกิจกรรมการเล่านิทานยังสามารถใช้ให้กลมกลืนกับการสอนรูปแบบต่าง ๆ ได้

นิทานมีอิทธิพล และมีคุณค่าต่อเด็กในระดับปฐมวัยมาก การที่พ่อแม่ และครูได้ใกล้ชิดกับเด็กโดยการเล่านิทานจะเป็นเครื่องช่วยให้เข้าใจเด็กมากขึ้นทำให้เด็กเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีที่พึ่งทางใจ กิ่งแก้ว อุตถากร (2540, หน้า 8) ได้เน้นถึง คุณค่าของนิทานว่ามีความสำคัญต่อการสร้างเสริมบุคลิกภาพ มีพลังโน้มน้าวทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคล และสังคม นอกจากนี้การเล่านิทานยังเป็นการแสดงออกถึงความรัก ความเอาใจใส่ของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กการเล่านิทานให้เด็กฟังเสมอจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาอารมณ์ต่าง ๆ ของเด็กได้ดี เช่น ความรัก ความพึงพอใจ นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กมีจินตนาการที่มีความอยาก رؤ้อยากเห็น และมีทัศนคติต่อโลกและชีวิต

นอกจากนี้ ฉวีวรรณ กินาวงศ์ (2536, หน้า 125 – 126) ยังได้กล่าวถึง นิทานว่ามีคุณค่ากับเด็กดังนี้

1. ช่วยชดเชยประสบการณ์แก่เด็กที่บิดามารดาไม่มีเวลา หรือไม่เห็นคุณค่าของการเล่านิทานให้เด็กฟัง
2. ช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางภาษา ความคิด และจินตนาการให้กับเด็ก
3. ช่วยฝึกให้เด็กเป็นนักฟังที่ดี เข้าใจวิธีการปฏิบัติตัวขณะฟังนิทาน และสามารถเก็บใจความตามเรื่องราวที่ฟังคนอื่นเล่าได้ตามสมควรแก่วัย
4. ช่วยให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน มีความรู้สึกอบอุ่นและใกล้ชิดกับผู้เล่า
5. ช่วยปลูกฝังความรู้สึกชอบฟังนิทานและความรู้สึกชื่นชอบในหนังสือนิทาน ก่อนจะอ่านได้อย่างเข้าใจ
6. ปลูกฝังให้เด็กเป็นคนใจกว้าง ยอมรับความจริงในชีวิตประจำวัน

7. ช่วยให้ครูและผู้ใหญ่ได้ทราบถึงความรู้สึกที่อยู่ในตัวของเด็กจากการสนทนาซักถาม
ในขณะฟังนิทาน

นอกจากนี้ วิไล เวียงวีระ (2546, หน้า 69) ยังได้กล่าวถึง คุณค่าของนิทานเพิ่มเติมไว้ดังนี้

1. ช่วยปูพื้นฐานทางจิตใจของเด็ก คุณค่าทางสังคม และคุณธรรมต่าง ๆ ที่เราต้องการ
ปลูกฝังให้แก่เด็ก

2. เสริมสร้างบุคลิกภาพ นิทานบางเรื่องที่เด็กได้ฟัง จะสามารถกระตุ้นให้เด็กเกิด
ความมั่นใจกล้าแสดงออก

3. ให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ เช่น เรื่อง เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตธรรมชาติ เป็นต้น

4. การเลือกนิทานที่ดีที่เหมาะสมกับวัย และความสนใจของเด็กจะช่วยปลูกฝังค่านิยมที่ดี
ในการฟัง และสามารถเข้าใจภาษาได้ถูกต้องเหมาะสมกับวัย

5. ช่วยฝึกการสำรวมใจให้จดจ่ออยู่กับเรื่องที่ฟังเป็นการยืดช่วงความสนใจของเด็กให้นาน
ขึ้น

6. เนื้อหาสาระของนิทานบางเรื่อง อาจช่วยแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา

7. ส่งเสริมหรือกระตุ้นพฤติกรรมที่ต้องการให้เด็กประพฤติปฏิบัติให้ดียิ่งขึ้น

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่านิทานมีคุณค่า และมีความสำคัญของเด็กปฐมวัย
มาก ดังนั้น ในการส่งเสริมพัฒนาในด้านต่าง ๆ ให้กับเด็ก ครูผู้ปกครองก็สามารถนำนิทานมาใช้เป็น
สื่อได้และถ้าครูหรือผู้ปกครองรู้จักเลือกนิทานที่มีคุณค่าและนำมาถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสมก็จะ
ช่วยให้เด็กพัฒนาไปในแนวทางที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการเล่านิทานเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อ
เด็กปฐมวัย เพราะนิทานเป็นสื่อที่เด็กสนใจและช่วยส่งเสริมพฤติกรรมที่พึงประสงค์แก่เด็กปฐมวัย
อย่างเด่นชัด (ธีรภาพร กุลนันทน์, 2542, หน้า 3) คือการเสริมสร้างการเรียนรู้จากนิทาน ซึ่งมี
รายละเอียด ดังนี้

1. พัฒนาการเลียนแบบในเด็กปฐมวัย

เพียเจท์ (Piaget, 1960, p. 42 อ้างอิงใน ศรีออน เนียมมณฑล, 2547, หน้า 53) กล่าวว่า ส่วน
หนึ่งของการเรียนรู้พฤติกรรมของเด็กปฐมวัยเกิดจากการเลียนแบบ ซึ่งเขาได้ทำการศึกษาพื้นฐาน
การพัฒนากลไกการเลียนแบบในแต่ละขั้นของพัฒนาการไว้ ดังนี้

ขั้นที่ 1 เด็กยังไม่สามารถเลียนแบบได้ นักวิจัยบางท่านให้ความคิดเห็นว่าเด็กทารก
อาจถูกกระตุ้นให้ร้องโดยการได้ยินเสียงการร้องของทารกคนอื่น ๆ

ขั้นที่ 2 เด็กอาจเลียนแบบการกระทำของบุคคลที่เขาเห็นได้ เช่น โบกมือไปมา

ขั้นที่ 3 เด็กจะเริ่มเลียนเสียงพูด และการเคลื่อนไหวของตัวแบบได้อย่างมีระบบระเบียบ เพียเจท์ได้อธิบายการทดลองกับลูกสาวอายุ 4 เดือน ของเขา โดยการชูมือมาที่ตรงหน้าเด็กกำและแบมือซ้ำ ๆ ผลปรากฏว่าเด็กกำและแบมือตามแบบทุกครั้งที่เขาทำให้อุ

ขั้นที่ 4 เมื่อเด็กมีการติดต่อกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว จากการเห็น การได้ยิน การสัมผัส และการเคลื่อนไหวมากขึ้น เด็กก็จะสามารถเลียนแบบพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่เขารับรู้และเพิ่มความชำนาญมากขึ้นในการกระทำใหม่ ๆ

ขั้นที่ 5 การเลียนแบบของเด็กจะดีขึ้น และมีจุดมุ่งหมายมากขึ้น เพียเจท์ได้ ทำการทดลองโดยแวงนาฬิกาที่ร้อยโซ่ตรงหน้าลูกสาววัย 1 ขวบให้ดูเป็นตัวอย่างหลังจากนั้นแวงนาฬิกาและโซ่ไว้ตรงหน้าเด็ก เด็กจะพยายามใช้โซ่ร่อนนาฬิกาและแวงซึ่งตอนแรกทำไม่ได้ แต่อีกสักหนึ่งครู่ต่อมาก็ใช้ความระวัง ในการกระระยะห่างระหว่างนิ้วมือและนาฬิกาเพื่อให้สามารถแวงนาฬิกาได้

ขั้นที่ 6 เด็กเริ่มเรียนแบบการกระทำของวัตถุและบุคคล และเด็กสามารถเลียนแบบการกระทำนั้นได้แม้ว่าตัวแปรจะไม่อยู่

ดังนั้น จากการศึกษาของเพียเจท์ จะเห็นได้ว่าเด็กจะเรียนรู้และพฤติกรรมเลียนแบบตั้งแต่วัยทารก โดยวิธีการสังเกตจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว ที่เป็นวัตถุและบุคคลที่ใกล้ชิด การจัดสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม และการเป็นแบบอย่างที่ดีของบุคคลที่ใกล้ชิดเด็ก จะเป็นการส่งเสริมพฤติกรรมที่ต้องการปลูกฝังให้แก่เด็กได้เป็นอย่างดี

แนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ David Kolb (Experiential learning)

ความหมาย

การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนได้โดยผู้เรียนสามารถนำเอาความรู้ต่าง ๆ ที่ได้รับเข้ามาก่อน มาเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ เพื่อทำให้เกิดความหมายขึ้น โดยการรวบรวมเชื่อมโยง และจัดระเบียบประสบการณ์ต่าง ๆ ให้เป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ เพื่อที่จะช่วยให้สามารถเข้าใจประสบการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างดี (John Dewey, 1974) และ David Kolb (1984) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นกลยุทธ์ในการเชื่อมโยงประสบการณ์ในห้องเรียนและการเรียนการสอนภายนอกห้องเรียนเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

ทฤษฎี / แนวคิด

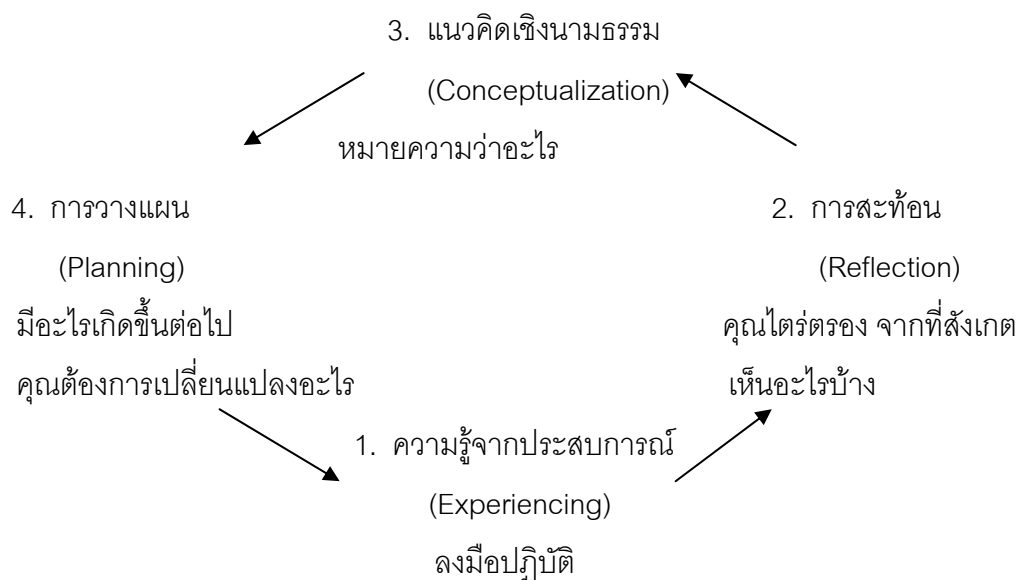
จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เริ่มในทศวรรษ 1930 เมื่อ John Dewey (1974) ได้เขียนหนังสือ "Experience and education" ตีพิมพ์ในปี 1938 ซึ่งก่อให้เกิดการตื่นตัว เรื่องการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง โดยเฉพาะในสถานการณ์การทำงานและในทศวรรษที่ 1960 ผลจากการปฏิวัติของนักศึกษา คือ การเพิ่มการใช้ประสบการณ์ภาคสนามมาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษา

จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ คือ การให้ผู้เรียนได้ตระหนักในปรากฏการณ์ในชีวิตจริง ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา โดยให้ประสบการณ์ภาคสนาม เชื่อมโยงการเรียนรู้ความคิดและการกระทำเข้าด้วยกัน การเรียนรู้เชิงประสบการณ์จึงสัมพันธ์กับ "การเรียนรู้จากการกระทำ" วิธีการเรียนการสอนจะเชื่อมโยงทักษะการเรียนรู้กับสถานการณ์จริงในโลกของการทำงานจริงซึ่งเป็นวิธีสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนสร้างความรู้จากประสบการณ์เดิม โดยมีลักษณะสำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. การเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
2. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ท้าทาย อย่างต่อเนื่องและเป็นการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาในการเรียน ผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลา ไม่ได้นั่งฟังการบรรยายอย่างเดียว
3. มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
4. ปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการขยายตัวของเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนมีอยู่ออกไปอย่างกว้างขวาง
5. อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูด หรือการเขียน การวาดรูป การแสดง บทบาทสมมติ ซึ่งจะเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์ และสังเคราะห์การเรียนรู้ รูปแบบการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์ที่นำมาปฏิบัติอย่างแพร่หลาย คือ รูปแบบการสอนแบบฝึกปฏิบัติ (Laboratory teaching หรือ Direct experience หรือ Experienced – based Instruction) ซึ่งการสอนแบบฝึกปฏิบัติเป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรง หรือมีประสบการณ์จำลองในเรื่องที่เรียน เพื่อทำความเข้าใจ ประยุกต์ใช้ และสร้างสิ่งใหม่ขึ้น ครอบคลุมถึงการฝึกปฏิบัติทั้งในห้องเรียน ห้องทดลอง ห้องสมมติ และสภาพจริง

แนวทางการจัดการเรียนรู้

วงจรแห่งการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มีดังนี้ (David Kolb, 1984)

ภาพ 1 แสดงวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (The kolb learning cycle)

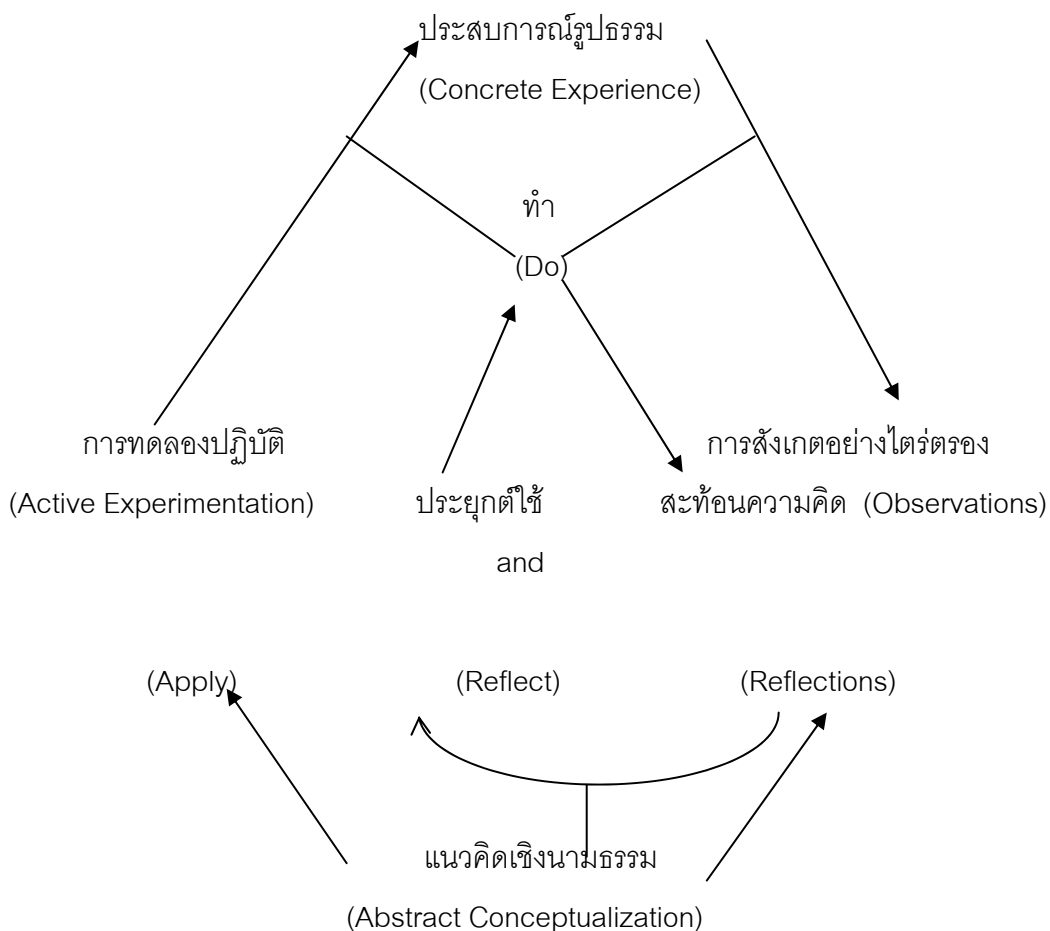
จากภาพ 1 สามารถอธิบายวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ดังนี้

1. การสร้างประสบการณ์ (experiencing) การกระทำ “doing” โดยงานอาจเป็นงานเดี่ยวหรืองานกลุ่ม

2. การสะท้อน (reflection) ไตร่ตรองในสิ่งที่ทำไปแล้ว ทักษะที่ต้องการ คือ ความตั้งใจ การวิเคราะห์ความแตกต่างและความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น ทั้งด้านค่านิยม ทศนคติ และความเชื่อ

3. นามธรรม (conceptualization) หมายรวม ถึงเหตุการณ์ที่สังเกตได้และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างกัน แนวคิดที่ได้จะช่วยในการกำหนดกรอบและอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

4. การวางแผน ช่วยให้เห็นในสิ่งใหม่และสามารถทำนายได้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อไป ต่อมา Kolb ได้สร้างรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ ดังนี้

ภาพ 2 แสดงรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

ที่มา : Kolb and the experiential learning model, 1984

จากภาพ 2 รูปแบบดังกล่าวประกอบด้วยวิธีการต่อไปนี้

1. การสร้างประสบการณ์รูปธรรม โดยใช้การอ่าน การยกตัวอย่าง กรณีศึกษาปัญหา การสังเกต สถานการณ์จำลอง หนังสือ ภาพยนตร์ เกม
2. การสังเกตอย่างไตร่ตรอง โดยใช้การจดบันทึก การระดมสมอง การอภิปราย
3. แนวคิดเชิงนามธรรม โดยใช้การจด การสร้างโมเดล การวิเคราะห์ โครงงาน
4. การทดลองปฏิบัติ โดยใช้การปฏิบัติภาคสนาม โครงงาน กรณีศึกษาสถานการณ์สมมติ การทดลองในห้องปฏิบัติการ

ตามทัศนะของ Kolb ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์เชิงรูปธรรม โดยผ่านการสะท้อนประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ และปรับประสบการณ์เหล่านั้นมาสู่การทดลอง และการปฏิบัติกับปัญหาจริง จากการที่การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เน้นที่การแก้ปัญหา การสะท้อนคิด และการเรียนรู้

ด้วยตนเอง ทฤษฎีของ Kolb จึงเข้ากับหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) ที่มีประโยชน์กับการเรียนรู้ที่ยึดงานเป็นหลัก (work – based learning) และสามารถประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการคิดที่ซับซ้อน (cognitive complexity) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (critical thinking) ความเข้าใจในเนื้อหาความรู้ (content knowledge) แรงจูงใจในการเรียน (motivation to learn) ความสามารถในการแก้ปัญหา (problem solving ability) และสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ในการทำงานได้ง่ายขึ้น

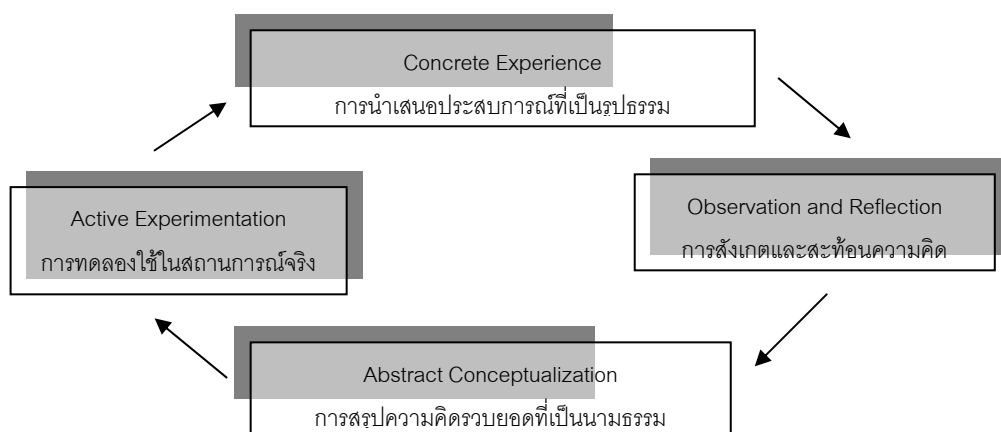
การเรียนรู้เชิงประสบการณ์เป็นการประสานระหว่างการนำประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาเป็นส่วนที่สำคัญของการเรียนรู้ และเป็นการศึกษาที่เพิ่มประสบการณ์ให้กับผู้เรียน ดังนั้น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์จึงรวมการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็น การฝึกงานในศาสตร์ต่าง ๆ เช่น การฝึกสอนของนิสิตนักศึกษาครู การฝึกปฏิบัติในโรงพยาบาลของนักศึกษาแพทย์และพยาบาลรวมทั้งการฝึกงานของนิสิตนักศึกษาต่าง ๆ การออกภาคสนาม การศึกษาดูงานนอกสถานที่ และการเรียนของพนักงานในสถานปฏิบัติงานจริงรวมถึงประสบการณ์ของบุคคลไม่ว่าจะได้จากงานอดิเรก การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การดูละคร ภาพยนตร์ เป็นต้น การเรียนรู้เชิงประสบการณ์สัมพันธ์กับการเรียนรู้โดยยึดงานเป็นหลัก การเรียนรู้แบบบริการ เช่น การบริการผู้โดยสารบนเครื่องบิน การบริการลูกค้าในโรงแรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับการศึกษาผู้ใหญ่และการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ขั้นตอนการสอนเชิงประสบการณ์

จากวงจรการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างประสบการณ์ (Do) โดยผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมเป็นการสร้างความสำคัญให้กับผู้เรียนกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการกระทำมากกว่าการบรรยายหรือแสดงให้ดู ครูมีหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวก และช่วยแนะนำ เตรียมข้อมูลและช่วยในการตอบคำถามผู้เรียนสงสัยระหว่างทำกิจกรรม
2. แบ่งปัน (Share) โดยผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน เช่น ผู้เรียนเล่าหรือให้เพื่อนในห้องฟังว่าเกิดอะไรขึ้นบ้าง
3. กระบวนการ (Process) โดยผู้เรียนได้อภิปรายและวิเคราะห์ประสบการณ์เพื่อเป็นประสบการณ์ที่ได้รับมากำหนดออกมาเป็น กฎ หลักการ หรือแนวทางที่สามารถใช้เป็นสถานการณ์จริง
4. การสรุป (Generalize) โดยผู้เรียนได้ร่วมกันสรุปความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในสถานการณ์จริง
5. การประยุกต์ (Apply) โดยผู้เรียนได้ประยุกต์ความรู้ที่ได้รับในสถานการณ์อื่น

โปรแกรม 4 H นำรูปแบบการเรียนรู้ที่ได้แบบประสบการณ์มาปรับเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก โดยเน้นให้เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีกิจกรรมเป็นพื้นฐาน (Activity - Based) ซึ่งการเรียนรู้ที่ได้จากประสบการณ์จะเกิดขึ้นเมื่อคนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมมีการมองย้อนกลับอย่างวิพากษ์วิจารณ์ได้ตัดสินใจว่าสิ่งใดมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อการจดจำ และการนำความรู้นั้นไปใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ ซึ่ง Kolb (1984) ได้เสนอการจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียนเป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้จะเริ่มที่จุดใดจุดหนึ่งของวงจรก็ได้ แต่ต้องดำเนินการให้ครบวงจร ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้แบบประสบการณ์ที่ Kolb เสนอได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ซึ่งนำเสนอในรูปแบบแผนภาพ ดังนี้

ภาพ 3 แสดงรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb

รายละเอียดของการเรียนรู้จากประสบการณ์มีดังนี้ (Kolb, 1984 อ้างอิงใน Chapman, 2005 และ Conner, 2005)

1. การนำเสนอประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) คือ การนำเสนอสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมที่กระตุ้นความรู้สึกและช่วยให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์นั้น ๆ

2. การสังเกตและสะท้อนความคิด (Observation and Reflection) คือ การรับรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้มุมมองที่หลากหลายจากพื้นฐานประสบการณ์ของคนแต่ละคน

3. การสรุปความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม (Abstract Conceptualization) คือ การนำเสนอข้อมูลใหม่ที่ได้จากการนำหลักการ ทฤษฎี มาวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมและการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง

4. การทดลองใช้ในสถานการณ์จริง (Active Experimentation) คือ การลงมือปฏิบัติตามหลักการจากความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรมที่กำหนดไว้

แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเองนั้น นักวิชาการหลายท่านได้ให้ข้อคิดมากมายหลายด้าน ทั้งที่มีความสอดคล้อง และแตกต่างกันไป ดังที่จะกล่าวเป็นลำดับต่อไป

ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Moral) ถือว่าเป็นเรื่องหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจอย่างมากในวงการศึกษาระดับสูงทางตะวันตกและตะวันออก เพราะจริยธรรมมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อันจะทำให้มนุษย์มีชีวิตรอบคอบในสังคมได้อย่างมีความสุข เนื่องจากจริยธรรมเป็นนามธรรมมีขอบเขตกว้างขวางมาก จึงได้นักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของคำว่า จริยธรรมแตกต่างกันไป ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 291) ได้กล่าวถึงจริยธรรม ว่า จริย (อ่านว่า จะ-ริ-ยะ) น. ความประพฤติ, ใช้ในคำสมาส เช่น จริยศึกษา ป. จริยธรรม น. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม

วัลลภ กันทรัพย์ (2538, หน้า 3 – 4) ให้คำจำกัดความของจริยธรรมว่า เป็นแนวทางของการประพฤติดี ประพฤติชอบ ทั้งทางกาย วาจา ใจ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม โดยพิจารณาใน 2 ลักษณะ คือ ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับจิตใจในลักษณะความเชื่อ ความพอใจ ค่านิยม เป็นต้น และพฤติกรรมจริยธรรม เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติการปฏิบัติที่สังคมต้องการ ถ้าผู้ใดประพฤติปฏิบัติตามมาตรฐานของสังคมได้จะถือว่า ผู้นั้นเป็นผู้มีจริยธรรม

ดั่งที่ พันธ์ หันนาคินทร์ (2539, หน้า 48) กล่าวไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและสังคม ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเกษมสุขขึ้นในสังคมและสมาชิกของสังคม การที่จะปฏิบัติให้เป็นเช่นนั้นได้ ผู้ปฏิบัติต้องรู้ว่าสิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ดังนั้น การปฏิบัติตามจริยธรรมจึงต้องประกอบกันทั้งความรู้สึกทางจิตใจและการปฏิบัติทางกาย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 8 – 12) โดยผู้ทรงคุณวุฒิได้ให้ความหมายทั้งด้านที่ให้พุทธศาสนาเป็นพื้นและด้านสังคมวิทยาเป็นพื้น ซึ่งสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ การกระทำทั้งกาย วาจา และใจ ที่ตั้งเป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ธีราพร กุลนันทน์ (2542, หน้า 3) ได้กล่าวถึง นักการศึกษาของต่างประเทศที่ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ดังนี้

เพียเจท์ (Piaget, 1960, p. 1 อ้างอิงใน ศรีอนัน เนียมมณี, 2547, หน้า 10) เป็นบุคคลแรกที่ได้อธิบายว่า เรื่องจริยธรรมของเด็กได้อธิบายไว้ว่า จริยธรรมเป็นลักษณะประสพการณ์ของมนุษย์และหน้าที่เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการให้ความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดเตรียมทางสังคมในเรื่องความสนใจและอนามัยของบุคคล เป็นความสัมพันธ์ร่วมกันในรูปของการกระทำและสิทธิ

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, pp. 4 – 5 อ้างอิงใน ศรีอนัน เนียมมณี, 2547, หน้า 10) ศึกษาจริยธรรมตามแนวของเพียเจท์และให้ตีความหมายของจริยธรรมว่าไม่ได้ หมายถึง การกระทำตามสิ่งที่สังคมเห็นว่าดีหรือถูกต้อง แต่เป็นสิ่งที่บุคคลควรกระทำเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ขัดแย้งกันแล้วตัดสินใจโดยยึดหลักความยุติธรรม นอกจากนี้ โคลเบอร์ก ยังมีความเชื่อว่าการพัฒนาทางจริยธรรมจะมีเป็นลำดับขั้นที่จะเกิดเป็นปกติวิสัยกับบุคคลทุกชาติทุกภาษา และจะต้องเกิดเป็นอนุกรมจากขั้นแรกไปก่อนเสมอแต่ระยะเวลาในการอยู่ขั้นใดขั้นหนึ่งจะต่างกันแล้วแต่บุคคลหรือบางคนในเวลาเดียวกันอาจอยู่ในขั้นที่คาบเกี่ยวกันได้ การพัฒนาทางจริยธรรมนี้ก็เช่นเดียวกับการพัฒนาทางด้านความคิดและการให้เหตุผลจะค่อย ๆ มีการเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปตลอดเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากบทเรียนของประสพการณ์ในอดีตก่อให้เกิดความสามารถในการแยกแยะถึงผลดีผลเสีย ซึ่งจะก่อให้เกิดการจัดระบบใหม่ที่จะนำไปสู่ขบวนการสมดุลของโครงสร้างในที่สุด (นวลศิริ เปาโรหิตย์, 2538, หน้า 129)

จากเอกสารดังกล่าว จึงสามารถสรุปได้ว่า จริยธรรม คือ มาตรฐานของความประพฤติในสังคมซึ่งกำหนดไว้ว่า สิ่งใดเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้อง ดีงาม เหมาะสมที่บุคคลควรประพฤติปฏิบัติ และสิ่งใดที่เป็นพฤติกรรมไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ซึ่งบุคคลแต่ละคนต้องมีความสำนึก และสามารถที่จะแยกแยะพฤติกรรมดังกล่าว เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

จริยธรรมด้านความมีวินัยในตนเอง

ความหมายของวินัย

ในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของวินัยมีผู้ให้ความหมายของวินัยไว้มากมาย หลายความหมาย หลายทัศนะ ดังที่จะนำเสนอพอสังเขป ดังนี้

วินัย หมายถึง แนวทางความประพฤติหรือระเบียบแบบแผนการปฏิบัติตน (ของบุคคล) อันเป็นที่พึงปรารถนาและเป็นที่ยอมรับว่าถูกต้องเหมาะสมตามความมุ่งหวังของสังคมในแต่ละชุมชนและในสังคม (กาญจนา ศรีกาพิสินธุ์, 2544, หน้า 7)

วินัย หมายถึง แบบแผน กฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ คนที่มีระเบียบวินัย เป็นคนที่สามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนได้ตามแบบแผนกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคมนั้นได้ โดยอาจใช้กฎเกณฑ์ข้อบังคับเป็นเครื่องกำหนดให้ทำตาม ซึ่งเรียกว่า เป็นระเบียบวินัยภายนอก

หรืออาจจะปฏิบัติเพราะตระหนักถึงความถูกต้องเหมาะสมดั่งใจของตัวเอง แม้บางอย่างจะไม่ได้กำหนดไว้เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับก็ตาม ซึ่งเรียกว่า วินัยในตนเอง (พิมพา ม่วงศิริธรรม, 2544, หน้า 20)

วินัย หมายถึง การจัดสรรโอกาสทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบ โดยประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคมจนติดเป็นนิสัยและมีความสุข ความพอใจที่ได้ประพฤติในสิ่งที่สังคมต้องการ (ศรีพร มีล่อง, 2543, หน้า 41)

วินัย หมายถึง คุณลักษณะทางด้านจิตใจและพฤติกรรมที่ช่วยให้สามารถควบคุมตนเอง และปฏิบัติตามระเบียบ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ซึ่งพฤติกรรมที่บ่งชี้เพื่อการสังเกตว่าเป็นผู้มีวินัยมีลักษณะ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2541, หน้า 6) (1) การควบคุมตนเองทั้ง กาย วาจา และใจ (2) การยอมรับผลการกระทำของตนเอง (3) การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (4) การตรงต่อเวลา (5) ความมีเหตุผล (6) การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตามกฎเกณฑ์ของสังคม (7) การเคารพในสิทธิและหน้าที่ของกันและกัน

วินัยตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Discipline” มีรากศัพท์มาจากภาษาลาติน ว่า “Disciple” ซึ่งแปลว่า ผู้ติดตาม (Follower) หมายถึง สาวก ศิษย์ ผู้เรียนรู้ หรือทำตามคำสั่งสอนของผู้นำ นั่นคือ พ่อแม่ และครู เป็นผู้นำของเด็ก เด็กมีการเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตจากผู้นำเหล่านั้น และนำความรู้มาใช้ให้เป็นประโยชน์และมีความสุข วินัยเป็นแนวทางของสังคมในการสอนพฤติกรรมจริยธรรมแก่เด็กให้เป็นที่ยอมรับของสังคม (Hurlock, 1984, p 392 อ้างอิงใน ศรีภาวรณ ไสโสภา, 2545, หน้า 11)

วินัย มีความหมาย 3 ลักษณะ ดังนี้ (Megginson, 1977, pp. 468 – 470 อ้างอิงใน นวรัตน์ วงศ์โสภา, 2544, หน้า 12)

1. ลักษณะที่เป็น “การควบคุมตนเอง” (Self - Control) วินัยในแง่นี้ มุ่งที่การพัฒนาตนเองเพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็นหรือความต้องการ เรียกว่า “วินัยในตนเอง” (Self - Discipline)

2. ลักษณะที่เป็น “เงื่อนไขที่ทำให้มีพฤติกรรมอันเป็นระเบียบ” (Condition for Orderly Behavior) การมอง Discipline ในแง่นี้จะมุ่งไปที่การควบคุมคนในองค์การให้มีความเป็นระเบียบในพฤติกรรม โดยใช้วิธีการสร้างเงื่อนไขชักนำต่าง ๆ เช่น การสร้างขวัญและความสามัคคี เป็นต้น

3. ลักษณะที่เป็น “กระบวนการทางนิติกรรม” (Judicial due Process) เป็นการมองวินัยในแง่ที่มีการออกกฎหรือระเบียบกำหนดการอันพึงปฏิบัติ และห้ามไม่ให้ปฏิบัติ มีการกำหนดโทษของการฝ่าฝืน และการกำหนดการต่าง ๆ เพื่อลงโทษผู้กระทำผิด

จากการศึกษาความหมายของคำว่า วินัย ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อตกลง ที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในการดำรงชีวิตร่วมกัน เพื่อให้อยู่อย่างราบรื่น มีความสุข ความสำเร็จ โดยอาศัยการฝึกอบรมให้รู้จักปฏิบัติตน รู้จักควบคุมตนเอง

ประเภทของวินัย

นักจิตวิทยาและนักการศึกษา ได้แบ่งวินัยออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. วินัยในตนเอง หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการควบคุมตนเอง โดยตนเป็นผู้แนะนำตนเองให้ประพฤติไปตามแนวทางที่เลือกที่ดี ซึ่งวินัยในตนเองจะช่วยให้บุคคลมีลักษณะ ดังนี้

- 1.1 รู้จักบังคับตนเองและมีกำลังใจที่จะกระตุ้นเตือนให้ตนเองปฏิบัติสิ่งที่ปรารถนา
- 1.2 ปฏิบัติตามระเบียบที่ตนมีหน้าที่อยู่โดยไม่มีใครบังคับ ทำงานสำเร็จเรียบร้อยเสร็จตามเวลา

1.3 ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและตรงต่อเวลา สนใจ ตั้งใจ ขยันทำงานเต็มความสามารถ

- 1.4 ไม่คิดเอาเปรียบเมื่อทำงานเป็นหมู่คณะ
- 1.5 เป็นที่ยอมรับของสังคม สังคมนิยมยกย่อง

2. วินัยทางสังคมหรือวินัยในหมู่คณะ หมายถึง การใช้ระเบียบข้อบังคับ กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ เพื่อเป็นเครื่องมือรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในสังคม

ซึ่งวินัยทั้ง 2 ประเภทจะต้องเกี่ยวพันกัน ผู้ที่จะมีวินัยในตนเองจะต้องมีวินัยทางสังคม เป็นกรอบแนวทางที่ตนยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้ประพฤติตนไปในแนวทางเดียวกันที่ถูกต้อง ซึ่งการจะมีวินัยทั้ง 2 ประเภทนี้ จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอน และการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมในสังคมมาแต่เยาว์วัย และมีพัฒนาการแนวประพฤตินี้จนกระทั่งกลายเป็นจิตสำนึกทางจริยธรรม หรือวินัยในตนเอง เมื่อเติบโตขึ้นก็จะเป็นผู้ที่บรรลุวุฒิภาวะทางจิตนั่นเอง (สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม, 2517 ; ศุภนิത്യ วัฒนธาดา, 2518 ; สมเจตน์ อภิมนตรีรักษา, 2520 อ้างอิงใน กุลชา ศิริเฉลิมพงศ์, 2544, หน้า 16 – 17)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537ก, หน้า 5) ได้สรุปประเภทของวินัยเป็น 2 ประเภท คือ

1. วินัยภายนอก หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งประพฤติปฏิบัติโดยเกรงกลัวอำนาจหรือการถูกลงโทษ เป็นการปฏิบัติที่ไม่เต็มใจตกอยู่ในภาวะจำยอมควบคุม

2. วินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับตนขึ้น โดยสมัครใจไม่มีใครบังคับ หรือถูกควบคุมจากอำนาจใด ๆ และข้อประพฤติปฏิบัตินี้ต้องไม่ขัดกับความสงบสุขของสังคม

สรุปได้ว่า วินัยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) วินัยภายนอก (2) วินัยภายใน ซึ่งวินัยภายใน ก็คือ วินัยในตนเองนั่นเอง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่คนไทยทุกคนจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงมุ่งสนใจที่จะศึกษาวินัยในตนเอง

ความหมายของวินัยในตนเอง

วินัยในตนเอง ตรงกับคำในภาษาอังกฤษคำว่า “Self-Discipline” หมายถึง การควบคุมอารมณ์ ซึ่งเป็นลักษณะทางจิตใจที่ช่วยให้บุคคลควบคุมตนเองทั้ง กาย วาจา ใจ รวมถึงให้แสดงพฤติกรรมในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เหมาะสมด้วยความสมัครใจ เป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายในมิใช่เกิดจากการบังคับ และต้องเป็นไปตามกฎระเบียบของสังคม ไม่ก่อความเดือดร้อนให้ตนเองและผู้อื่น (กัญระญา รุ่งเรือง, 2545, หน้า 4 ; ชนาภรณ์ เพาพาน, 2545, หน้า 4 ; พิสมัย ทินต, 2545, หน้า 8 ; Drever, 1972. p. 262)

จากการวิเคราะห์ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถในตัวบุคคลในการควบคุมตนเอง ทั้งในด้านอารมณ์และความประพฤติที่ไม่ขัดกับกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสังคมด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ

คุณลักษณะของวินัยในตนเอง

มีนักวิชาการได้เสนอแนะคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง ดังนี้

กัญระญา รุ่งเรือง (2545, หน้า 15) ได้สรุป ลักษณะและพฤติกรรมของผู้ที่มีวินัยในตนเองไว้ ดังนี้ (1) มีความรับผิดชอบ (2) ตรงต่อเวลา (3) มีความซื่อสัตย์ (4) มีเหตุผล (5) อุตุน (6) เสียสละ (7) ตั้งใจ (8) ยอมรับผลการกระทำของตนเอง (9) รู้จักหน้าที่และการกระทำเป็นอย่างดี (10) ปฏิบัติตามระเบียบ (11) เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ (12) ปรับตัวอยู่กับคนอื่นได้อย่างมีความสุข

ชนาภรณ์ เพาพาน (2545, หน้า 4 – 5) ให้ลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง ดังนี้

(1) ความรับผิดชอบ (2) การตรงต่อเวลา (3) การปฏิบัติตามระเบียบของสังคม (4) การปฏิบัติตามระเบียบของสังคม

กรรณิศา สีวลีพันธ์ (2543, หน้า 37 – 38) ได้สรุป ลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเองไว้ ดังนี้ (1) มีความเชื่อมั่นในตนเอง หมายถึง มีความแน่ใจหรือมั่นใจในความสามารถของตนเองว่าจะกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล และเชื่อว่าการที่ประสบผลสำเร็จได้ตามที่ตั้งใจไว้เป็น

ผลมาจากความสามารถ ทักษะ หรือการกระทำของตนเอง (2) มีความรับผิดชอบ หมายถึง มีความสนใจ ความตั้งใจจริงที่จะทำงาน และติดตามผลงานที่ได้กระทำแล้ว เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เป็นผลสำเร็จไปด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไป ทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย (3) มีความตรงต่อเวลา รู้จักกาลเทศะ หมายถึง ทำงานที่ได้รับมอบหมายหรือกิจกรรมอย่างหนึ่งให้ตรงเวลา หรือให้สำเร็จตามเวลาที่กำหนด ตลอดจนรู้ว่าจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรให้เหมาะสมกับเวลาและโอกาส (4) มีความเป็นผู้นำ หมายถึง สามารถนำ ชักจูง แก้ปัญหา และดำเนินกิจกรรมของกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่กำหนดและรับผิดชอบต่อกลุ่มได้ (5) มีลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึง สามารถถอดใจรอผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตซึ่งดีกว่าในปัจจุบันได้ (6) เคารพในสิทธิของผู้อื่น หมายถึง ไม่ประพฤติปฏิบัติก้าวก่ายหรือล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น (7) มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม หมายถึง ประพฤติปฏิบัติโดยไม่ขัดกับกฎข้อบังคับของสังคมทั่วไป รวมทั้งปฏิบัติตามระเบียบที่สังคมกำหนดไว้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง (8) มีความซื่อสัตย์ สุจริต หมายถึง มีลักษณะของพฤติกรรมหรือความรู้สึกของบุคคลที่คิดและกระทำดังนี้ คือ ไม่หลอกลวงตนเองและผู้อื่น ไม่ทุจริต ไม่หาผลประโยชน์ในทางมิชอบ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และละอายเกรงกลัวต่อบาป (9) มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จด้วยความมานะ อดทน มีจิตใจเข้มแข็ง ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น มีความพยายามอย่างสม่ำเสมอ มุ่งปฏิบัติหน้าที่การงานสำเร็จ (10) รู้จักเสียสละและเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หมายถึง การยอมเสียสละสิทธิและยอมลำบาก เพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น โดยการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งได้รับความเดือดร้อน หรือประสบภัยพิบัติให้ได้รับความสะดวกสบาย และมีความสบายใจมากขึ้น

สินีนางู สุทธจินดา (2543, หน้า 19 – 20) ได้สรุปลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเองไว้ ดังนี้ (1) การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม (2) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (3) มีความตั้งใจจริง (4) สามารถควบคุมอารมณ์ได้ (5) มีความอดทน (6) ตรงต่อเวลา (7) มีความรับผิดชอบ (8) มีความเป็นผู้นำ

วสัน ปูนผล (2542, หน้า 4 – 5) ได้กล่าวว่า ลักษณะพฤติกรรมวินัยในตนเองไว้ ดังนี้ (1) การตรงต่อเวลา (2) ความซื่อสัตย์ (3) ความรับผิดชอบ (4) ความมีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของโรงเรียนหรือสังคม (5) การเคารพสิทธิของผู้อื่น (6) การยอมรับการกระทำของตนเอง

อำนาจ จันทรมหา (2542, หน้า 30) สรุปว่า ลักษณะผู้ที่มีวินัยในตนเอง ควรประกอบด้วย พฤติกรรมที่สำคัญ ดังนี้ (1) มีความซื่อสัตย์ (2) ความรับผิดชอบ (3) มีความตั้งใจ (4) การปฏิบัติ

ตามกฎเกณฑ์ของสังคม (5) ความเป็นผู้นำ (6) มีความตรงต่อเวลา (7) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (8) มีความอดทน (9) ความเสียสละ

ไชยา พรหมวิชิตกุล (2541, หน้า 20 – 21) ได้บอกลักษณะของวินัยในตนเองบางประการที่เหมาะสมกับวัยรุ่นอายุ 13 – 18 ปี บางลักษณะ ดังนี้ (1) ความรับผิดชอบ (2) ความอดทน (3) การเคารพในสิทธิของผู้อื่น (4) การเคารพกฎระเบียบ (5) การยอมรับการกระทำของตนเอง

อนุชา หลิมศิริวงษ์ (2541, หน้า 13) ได้สรุป ลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง คือ ผู้ที่สามารถควบคุมตนเองหรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง ซึ่งมีคุณลักษณะ ดังนี้ (1) มีความเชื่อมั่นในตนเอง (2) ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม (3) มีความรับผิดชอบ (4) มีความสามารถในการควบคุมตนเอง (5) มีความอดทน (6) สามารถคาดหวังผลจากการกระทำที่เกิดขึ้นในอนาคต

จิราพร อรุณพูลทรัพย์ (2540, หน้า 4 – 5) ได้ศึกษาวินัยในตนเองอันประกอบด้วยลักษณะดังนี้ (1) ความรับผิดชอบ (2) ความอดทน (3) การเคารพในสิทธิของผู้อื่น (4) การเคารพระเบียบของโรงเรียน (5) การยอมรับการกระทำของตน

ณัฐพล กล้าหาญ (2540, หน้า 15) ได้สรุปเกี่ยวกับลักษณะของผู้ที่มีวินัยในตนเอง ไว้ดังนี้ (1) มีความรับผิดชอบ (2) มีความตรงต่อเวลา (3) มีความมีระเบียบวินัย (4) มีความซื่อสัตย์สุจริต

จากการสังเคราะห์เนื้อหาผู้ที่ให้ลักษณะผู้ที่มีวินัยในตนเองทั้งหมดที่กล่าวมา พบลักษณะที่เด่นชัดและมีผู้กล่าวถึงมาก 6 อันดับ ดังนี้ (1) ความรับผิดชอบ (2) การปฏิบัติตามกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ของสังคม (3) ความอดทน (4) ความตรงต่อเวลา (5) ความเชื่อมั่นในตนเอง (6) ความซื่อสัตย์

ความสำคัญของวินัยในตนเอง

กุลชา ศิริเฉลิมพงศ์ (2544, หน้า 18) ได้สรุปว่า คุณค่าของวินัยในตนเองช่วยให้กลุ่มคนหรือสังคมต่าง ๆ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่เบียดเบียนกัน และเจริญก้าวหน้าไปด้วยดี เนื่องจากทุกคนกระทำสิ่งที่สังคมยอมรับ เข้าใจผู้อื่น สำนึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จึงมีความรับผิดชอบ เสียสละซึ่งช่วยให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

สินีนาง สุทธจินดา (2543, หน้า 35) ได้สรุปไว้ว่า วินัยนั้นจะช่วยกำหนดทิศทางให้สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน เพื่อความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม ถ้าหากปราศจากวินัยแล้วการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมแต่ละกลุ่มก็ย่อมจะวุ่นวายสับสน เพราะแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกัน ทั้งในระดับการศึกษา ความรู้ จิตใจ การอบรมเลี้ยงดู และความต้องการในด้าน

ต่าง ๆ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันถ้าคนในสังคมนั้น ๆ มีวินัยในตนเองจะทำให้บุคคลนั้นประพฤติที่มีเหตุผล มีความอดทน มั่นคงทางอารมณ์และเป็นผู้มีจริยธรรม ซึ่งจะ使人ในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข การพัฒนาวินัยในตนเองแก่นักเรียนหรือเยาวชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้เด็กนักเรียนหรือเยาวชนรู้จักดำเนินชีวิตของตนอย่างถูกต้องมีเหตุผล และเลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข ไม่สร้างปัญหาให้แก่สังคมที่ตนเองอยู่ และยังช่วยพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วย

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537ก, หน้า 5 – 6) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของวินัย ไว้ดังนี้

1. ด้านครอบครัว การที่สมาชิกในครอบครัวมีวินัยไม่ว่าจะเป็นวินัยภายนอกหรือวินัยในตนเอง ย่อมก่อให้เกิดความไว้วางใจเชื่อมั่นระหว่างสมาชิก ทำให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีภายในครอบครัว โดยเฉพาะสมาชิกผู้เยาว์ของครอบครัว เมื่อเติบโตขึ้นจากครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดี ย่อมเป็นผู้มีบุคลิกภาพดี มีความมั่นคงทางจิตใจ กล่าวที่จะเรียนรู้และปรับตัวในสิ่งใหม่ ๆ อันจะเป็นกำลังคนที่สำคัญในการช่วยพัฒนาประเทศสืบไป

2. ด้านสังคม เมื่อกลุ่มคนในสังคมมีการรักษาระเบียบวินัย เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมร่วมกัน เช่น การช่วยกันรักษาสาธารณสมบัติ การเคารพและไม่ล่วงเกินสิทธิของผู้อื่นการปฏิบัติตามประเพณีแบบแผนปฏิบัติของสังคม ก็จะทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมเป็นไปอย่างสงบสุข

3. ด้านเศรษฐกิจ ในสภาพสังคมไทยปัจจุบันที่มีการดำเนินงานทางภาคธุรกิจอย่างรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีสื่อสารเป็นเครื่องมือ เวลาจึงเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่ง ซึ่งผู้ดำเนินการทางธุรกิจจะต้องรักษาและใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด ดังนั้น การมีวินัยตรงต่อเวลาจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ นอกจากนั้น วินัยในตนเองเกี่ยวกับความซื่อสัตย์ในการดำเนินงานทางธุรกิจก็มีส่วนสำคัญยิ่งที่จะทำให้ระบบเศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

4. ด้านการเมือง การที่ประชาชนในสังคมไทยมีความเคารพยอมรับความคิดเห็นของบุคคลอื่นที่แตกต่างไปจากตน และตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตนในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยในฐานะประชาชนอย่างกว้างขวาง รวมทั้งการบริหารราชการแผ่นดินด้วยความซื่อสัตย์สุจริตของนักการเมืองฝ่ายรัฐบาล และการหมั่นตรวจสอบการบริหารงานของคณะรัฐบาลอย่างใกล้ชิดด้วยความตระหนักในหน้าที่ของพรรคฝ่ายค้านอย่างแท้จริง สิ่งเหล่านี้เป็นวินัยในตนเองที่สำคัญที่จะช่วยให้พัฒนาทางการเมืองของประเทศเป็นไปได้อย่างง่ายดาย

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537ก, หน้า 6 – 7) ได้กล่าวถึงผลของการชาตินิยม ไว้ดังนี้

1. ด้านครอบครัว เมื่อสมาชิกในครอบครัวชาดระเบียบวินัยไม่ยอมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์แบบแผนปฏิบัติของครอบครัว ตลอดจนการไม่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีซึ่งกันและกันก็จะทำให้ความเป็นสถาบันครอบครัวเสื่อมสลายไป พื้นฐานความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่สมาชิกผู้เยาว์ควรจะได้รับปลูกฝังไว้จากครอบครัวก็ขาดหาย บุคคลเหล่านี้ เมื่อเติบโตเข้าสู่สังคมอื่น ๆ ก็จะกลายเป็นผู้มีส่วนสร้างปัญหาให้กับสังคมได้สืบไป

2. ด้านสังคม สังคมใดก็ตามที่สมาชิกในสังคมไร้ระเบียบวินัยทั้งที่เป็นวินัยในตนเองและวินัยที่เกิดจากการยอมรับปฏิบัติตามกฎหมายข้อบังคับ ย่อมทำให้สังคมนั้น ๆ ตกอยู่ในสภาวะสับสน สมาชิกในสังคมปราศจากจิตสำนึกร่วมกันต่อการสร้างสรรค์สังคมและต่างมุ่งหวังแย่งชิงผลประโยชน์เข้าสู่ตนโดยไม่มีขอบเขตจำกัด สภาวะดังกล่าวนี้ในท้ายที่สุดแล้วอาจนำไปสู่ความล่มสลายของสังคมนั้น หากไม่ได้รับการป้องกันแก้ไขอย่างจริงจัง

3. ด้านเศรษฐกิจ ความสูญเสียทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นครั้งละจำนวนมาก ๆ และหลายกรณีส่วนใหญ่เป็นเพราะความไร้วินัยของบุคคลแทบทั้งสิ้น เช่น การเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์และทางเรือ การเกิดอัคคีภัย ตลอดจนการสูญเสียรายได้จากการส่งสินค้าต่าง ๆ ไปยังต่างประเทศ ในกรณีที่ผู้ส่งสินค้าออก ทำการปลอมแปลงปะปนสินค้าที่ไม่ได้คุณภาพ และภายหลังก็ได้รับการปฏิเสธส่งสินค้าเข้าดังกล่าวจากประเทศต่าง ๆ เป็นต้น

4. ด้านการเมือง เหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองของไทยหลาย ๆ กรณีเกิดขึ้นเนื่องจากนักการเมืองและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเมืองชาดระเบียบวินัยทางการเมือง เช่น การก่อการจลาจล การปฏิวัติรัฐประหาร การใช้อำนาจหน้าที่ทางการเมือง เพื่อเบียดบังเอาผลประโยชน์ที่ได้รับเข้าสู่ตน เป็นต้น เหตุการณ์วุ่นวายทางการเมืองเหล่านี้ ส่งผลเสียต่อภาพพจน์ของประเทศในสายตาของชาวต่างประเทศที่จะเข้ามาลงทุนประกอบกิจการต่าง ๆ และส่งผลเสียต่อการดำเนินงานทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม

ภรณ์ คุรุรัตน์ (2544, หน้า 8) ได้สรุปว่า วินัยเป็นระเบียบหรือข้อบังคับที่ควบคุมหมู่คณะให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย การที่สังคมจะสงบสุขได้นั้น ต้องอาศัยความมีวินัยในสังคม ซึ่งหมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบแบบแผน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เคารพและเชื่อฟังกฎหมายข้อบังคับของสังคม การสร้างวินัยในสังคม จะต้องปลูกฝังให้เกิดวินัยในตนเอง ตั้งแต่นักเรียน และวินัยที่ดีนั้นจะต้องเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ และการยอมรับนับถือมากกว่าวินัยที่เกิดจากการใช้อำนาจบังคับ

ดังนั้น จะเห็นว่าวินัยในตนเองมีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อบุคคลและสังคม สังคมใดที่สมาชิกมีวินัยในตนเองมาก สังคมนั้นจะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข บุคคลในสังคมจะไม่สร้างปัญหาให้กับสังคมที่ตนอยู่ และยิ่งช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ความสำคัญของการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

สุมน อมรวิวัฒน์ และทีศนา เขมมณี (2537, หน้า 54 – 55) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมไว้ว่าจริยธรรมของประชากรเป็นสิ่งแรกที่ทุกประเทศจะต้องคำนึงถึงเนื่องจากประชากรมีจริยธรรมสูง ประเทศนั้นก็สงบสุขและมีความเจริญรุ่งเรืองในทางตรงกันข้าม หากประเทศใดมีประชากรที่มีจริยธรรมต่ำประเทศนั้น ๆ ก็จะมีแต่ความวุ่นวายและยากที่จะเจริญรุ่งเรืองได้ด้วยเหตุนี้ จริยธรรมของประชากรจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อประเทศ ในประเทศที่เจริญแล้วได้มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในขั้นสูงมากรวมทั้งประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้มีจริยธรรมสูง แต่ก็ยังควรปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ประชาชน และพยายามสนับสนุนให้ประชากรมีระดับของจริยธรรมที่สูงด้วย ส่วนในประเทศที่ยังไม่เจริญ ที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในระดับต่ำนั้น สิ่งแรกที่ต้องคำนึงถึงก็คือ การพัฒนาบุคคล เพื่อช่วยให้ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเป็นผู้มีจริยธรรมและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข ในขณะเดียวกันก็จะช่วยให้สังคมมีความสงบสุข และมีความเจริญก้าวหน้าด้วย

ผลเสียของการขาดจริยธรรมที่เห็นได้ชัดอย่างยิ่ง คือ ทำให้บุคคลอยู่ในสังคมได้ยาก ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ และมักมีปัญหาด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านทางพฤติกรรม เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุขไม่ได้ ไม่ประสบผลสำเร็จในหน้าที่การงานและอาจประสบปัญหารุนแรงกว่านั้น คือ อาจต้องกลายเป็นบุคคลที่เป็นโรคจิต เป็นอาชญากรหรือเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายในด้านต่าง ๆ

ผลเสียของการขาดจริยธรรมของบุคคลที่มีต่อสังคมที่เห็นได้ชัดที่สุดก็คือ ทำให้สังคมนั้นเกิดปัญหาสังคมอย่างมากมาย ปัญหาสังคมนี้ หมายถึง ปัญหาซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ระดับประเทศ เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะกระทบกระเทือนสถาบัน องค์การ ทางสังคมต่าง ๆ โดยทั่วไปและจะกระทบกระเทือนคนส่วนใหญ่ในสังคม คือ จะก่อความเดือดร้อนให้กับคนส่วนมาก นอกจากนั้นการขาดจริยธรรมของบุคคลยังก่อให้เกิดผลเสียอีกประการหนึ่ง คือ ทำให้ระบบของสังคมเสื่อมลง เช่น ครอบครัว โรงเรียน หน่วยงาน ทางศาสนา เป็นต้น โดยที่หน่วยงานทางสังคมเหล่านี้ไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาทหรือหน้าที่ได้อย่างเต็มที่และสมบูรณ์หรืออย่างควรที่จะเป็น ทั้งนี้ เนื่องจากบุคคลที่เป็นสมาชิกของหน่วยงานทางสังคมเหล่านี้ไม่ประพฤติตามกฎระเบียบของสังคม ไม่มีระเบียบวินัย ไม่ทำตามบทบาทหน้าที่ของตน ซึ่งผลของการขาดจริยธรรมเหล่านั้นได้ปรากฏให้เห็น

ถึงความล้มเหลวของระบบต่าง ๆ ในประเทศ ซึ่งจะเห็นได้ว่า นักการศึกษาไทยหลายท่านได้กล่าวถึง ความล้มเหลวของระบบต่าง ๆ ในประเทศ ว่านักการศึกษาไทยหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญในด้านนี้มาเป็นเวลานานมาก แต่ก็ถูกเพิกเฉย จากการเพิกเฉยของคนในสังคมทำให้บุคคลในสังคมทุกเพศ ทุกวัย มองข้ามความสำคัญของจริยธรรมประพุดิตนตามใจตัวเอง ขาดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งความเห็นแก่ตัว และเป็นบุคคลที่สร้างปัญหาให้กับสังคมในทุก ๆ ด้าน แต่ถ้าประชากรในประเทศมองเห็นความสำคัญและเป็นประชากรที่มี จริยธรรมสูงจะทำให้ประเทศนั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ทำให้บุคคลในประเทศนั้นเป็นบุคคลที่อยู่ในกฎเกณฑ์ และระเบียบวินัยทางสังคม เคารพนับถือซึ่งกันและกัน
2. ทำให้บุคคลในประเทศนั้นมีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน
3. ทำให้บุคคลในประเทศนั้นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขในชีวิต
4. ทำให้ประเทศนั้นปราศจากอาชญากรคนโรคจิต บุคคลที่มีปัญหาทางพฤติกรรมประเภทต่าง ๆ
5. ทำให้ประเทศนั้นสามารถพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็ว บนพื้นฐานของประชากรที่มีคุณภาพในด้านลักษณะนิสัยทางจริยธรรมที่อยู่ร่วมกัน

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมนั้น จึงสรุปได้ว่า แม้ในปัจจุบันนี้เราจะไม่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ แต่เราสามารถป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นซ้ำอีก โดยการเตรียมบุคคลสู่สังคมอนาคต โดยการปลูกฝังลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยอันเป็นการวางรากฐานทางด้านจริยธรรมที่สำคัญมากสำหรับบุคคลในสังคม เนื่องจากเด็กปฐมวัยเป็นวัยของการเริ่มออกสู่สังคมภายนอก เด็กจะมีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่คนในครอบครัวของเด็กเอง ซึ่งการปฏิสัมพันธ์นี้จะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะมีพฤติกรรมต่าง ๆ ที่สังคมยอมรับเพื่อเด็กมีลักษณะนิสัยทางจริยธรรมสามารถอยู่ในสังคมนั้นได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

องค์ประกอบทางจริยธรรม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2535, หน้า 2 – 3) ได้แบ่งองค์ประกอบทางจริยธรรมของมนุษย์ออกเป็น 4 ประการ คือ

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของคนนั้นถือว่าการกระทำชนิดใดดีควรกระทำ และการกระทำชนิดเลวควรงดเว้น ลักษณะพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด ความรู้เชิงจริยธรรมหรือความรู้เกี่ยวกับค่านิยมทางสังคมนี้ ขึ้นอยู่กับ

อายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลด้วย โดยใช้ช่วงอายุระหว่าง 2 – 10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้เป็นพิเศษ

2. ทศนคติจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ เพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมนั้นๆ แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทศนคติต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้ ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลมีความกว้างขวางกว่าความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทศนคตินั้น รวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้นๆ เข้าด้วยกัน ฉะนั้นทศนคติ จริยธรรมจึงสามารถใช้นำมาชี้แจงจริยธรรมของบุคคลนั้นในเวลาหนึ่งยังอาจเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมได้

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกหรือไม่เลือกที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่กล่าวมานี้จะแสดงให้เห็นเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล การศึกษาเหตุผลเชิงจริยธรรมจะทำให้ทราบว่าบุคคลผู้มีจริยธรรมในระดับแตกต่างกันอาจมีการกระทำที่คล้ายคลึงกันได้ นักทฤษฎีพัฒนาการทาง จริยธรรม คือ เพียเจท์ และโคลเบอร์เกอร์ ได้ใช้การอ้างเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงพัฒนาการด้านจริยธรรมของบุคคลนั้นด้วย คือ พัฒนาการทางด้านสติปัญญา อารมณ์และมีความสัมพันธ์กับพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของบุคคลด้วย

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยม ชมชอบหรืองดเว้นการแสดงที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมซึ่งเป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนมีหลายประเภท เช่น การเสียสละเพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น นอกจากนี้ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกพวกหนึ่ง คือ พฤติกรรมในสถานที่เข้ายวนใจหรือในสภาพที่ยั่วยุให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ เช่น การโกงสิ่งของเงินทองหรือคะแนน และการกล่าวเท็จ เป็นต้น ซึ่งอาจรวมเรียกว่า พฤติกรรมเกี่ยวกับความไม่ซื่อสัตย์ ซึ่งผู้มีจริยธรรมสูงย่อมงดเว้นการกระทำพฤติกรรมที่ไม่ซื่อสัตย์ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะการกระทำในทางที่ดีและเลวของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความผาสุกและความทุกข์ของสังคม การศึกษาด้านอื่น ๆ ของจริยธรรม จึงเป็นเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถทำนายพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลเท่านั้น

จากข้อความที่กล่าวมาจะเห็นว่า องค์ประกอบของจริยธรรมนั้นประกอบด้วย ความรู้หรือปัญญา เป็นความเชื่อหรือในทัศนะเกี่ยวกับจริยธรรม มีการประเมินความถูกต้องว่าดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร ส่วนองค์ประกอบทางอารมณ์ความรู้สึก เป็นเรื่องของความชอบ ไม่ชอบ พอใจหรือไม่

พอใจ หรือที่เรียกว่า ทัศนคติในตัวเอง สำหรับองค์ประกอบทางพฤติกรรม เป็นการกระทำหรือประพฤตินของบุคคลในการตัดสินใจและกระทำออกมาเป็นพฤติกรรมที่ตัดสินใจว่าดี ไม่ดี ถูกไม่ถูก ควรไม่ควร เป็นต้น

ทฤษฎีการปลูกฝังและพัฒนาการทางจริยธรรม

จริยธรรมมีพัฒนาการเป็นลำดับขั้น จากวัยทารกจนถึงตลอดชีวิตมนุษย์ พัฒนาการมีลักษณะทางทฤษฎีที่สำคัญแบ่งเป็น 5 แนวทางใหญ่ ดังนี้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
2. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์
3. ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา
4. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม
5. ทฤษฎีการหยั่งลึกทางสังคม

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

แบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 22 – 27 อ้างอิงใน ธีราพร กุลนันทน์. 2542, หน้า 45)

เชื่อว่ามนุษย์มีการเรียนรู้พฤติกรรมจากประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ผู้อื่น ทั้งโดยทางตรงหรือทางอ้อม และรวมไปถึงการเรียนรู้จากตัวแบบ ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการสังเกต

การเรียนรู้ส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันเป็นการเรียนรู้ด้วยกระบวนการสังเกตจากตัวแบบซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ

1. กระบวนการสนใจ เป็นกระบวนการเลือกและรับรู้ลักษณะของพฤติกรรมที่สำคัญของตัวแบบ โดยผู้สังเกตจะต้องให้ความสนใจและรับรู้ลักษณะที่สำคัญให้ถูกต้อง แล้วนำสิ่งที่ได้รับการสมาคมมาสรุปรวมไว้เป็นขั้นตอนเพื่อให้ง่ายต่อการจำ ซึ่งความสนใจนี้จะทำให้สามารถจำแนกพฤติกรรมที่สำคัญออกจากพฤติกรรมอื่นของตัวแบบได้ การรับรู้จะเกิดขึ้นได้มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการสนใจจากผู้สังเกต ได้แก่ ความสามารถในการสังเกต การรับรู้การแปลความ การรวบรวมสิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกต หรือจากโครงสร้างหรือลักษณะของตัวแบบ ได้แก่ ความชัดเจน ความซับซ้อนความน่าสนใจของตัวแบบ รวมทั้งองค์ประกอบด้านสัมพันธภาพระหว่างตัวแบบกับผู้สังเกต

2. กระบวนการคงไว้ เป็นกระบวนการของการจำ เป็นการรวบรวมลักษณะพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตไว้ในระบบความจำในรูปของสัญลักษณ์ เช่น จินตภาพ และภาษา เมื่อบุคคลได้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบที่ตนสนใจ การรับรู้จะเกิดขึ้น และเมื่อพฤติกรรมสิ้นสุดลงในภาพของ

พฤติกรรมดังกล่าวจะยังอยู่ในความจำ และจัดถูกตัดแปลงเป็นสัญลักษณ์ทางภาษา ซึ่งสามารถจำได้ง่ายและนานกว่า

3. กระบวนการแสดงออก เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงสัญลักษณ์ในระบบความจำ ออกมาเป็นพฤติกรรม และพฤติกรรมนี้เองจะถูกตั้งและใกล้เคียงกับตัวแบบหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับปริมาณการรับรู้ที่ได้จากการสังเกต และความสามารถที่มีอยู่ในบุคคลนั้น

4. กระบวนการจูงใจ การเรียนรู้พฤติกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้นมนุษย์ไม่สามารถทำตามพฤติกรรมที่ตนได้รับรู้มาทั้งหมด แต่จะเลือกพฤติกรรมของตัวแบบที่ก่อให้เกิดผลดีตอบแทน มากระทำมากกว่าพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลเสีย การประเมินพฤติกรรมของตัวแบบ จึงเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพึงพอใจ และปฏิเสธสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย หรือไม่พึงพอใจ

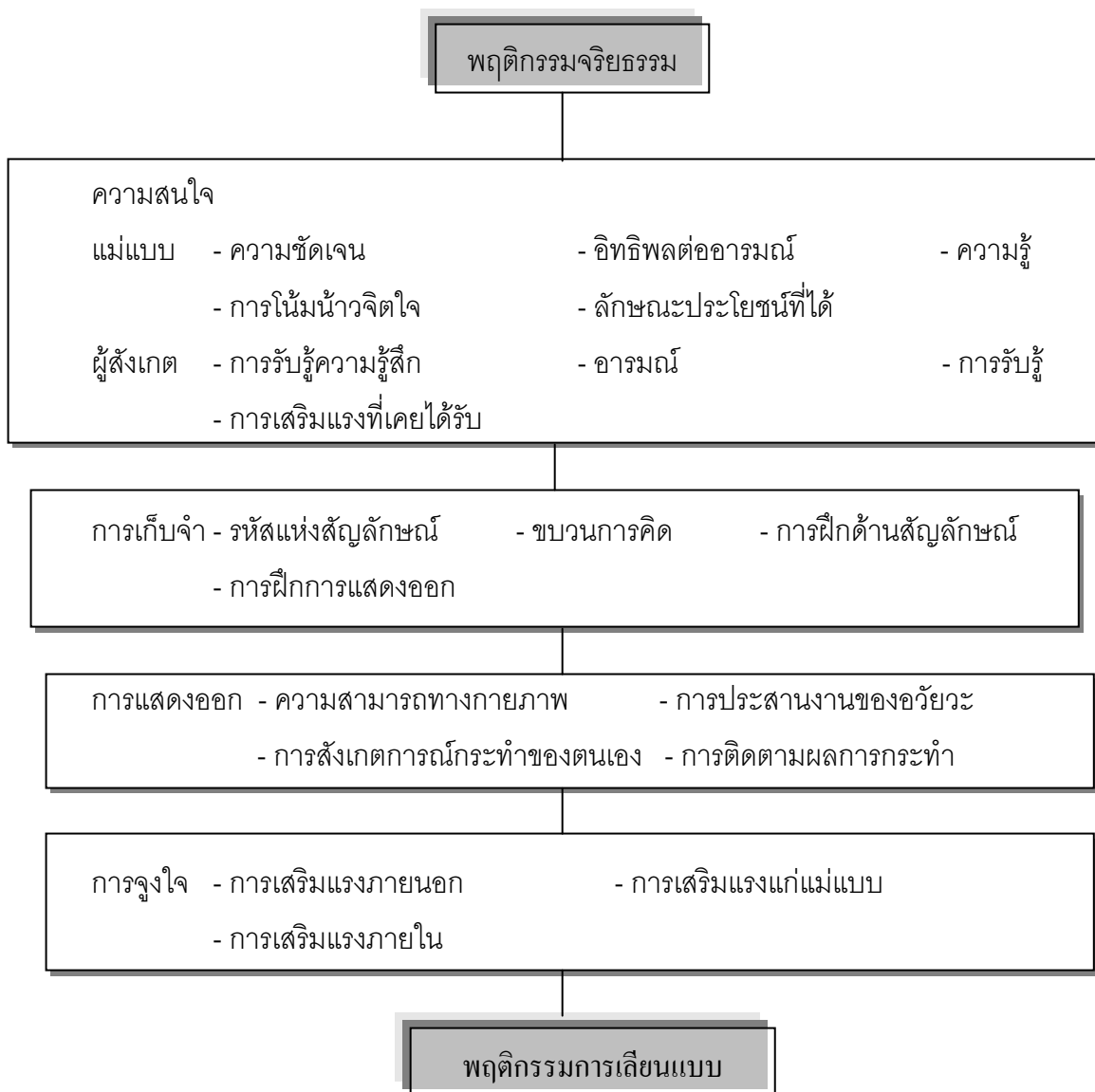
อิทธิพลของตัวแบบ มีผลทำให้ผู้สังเกตเกิดการตอบสนอง 3 ประการ คือ

1. การให้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบ ทำให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยแสดงมาก่อนได้

2. พฤติกรรมของตัวแบบอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้สังเกตที่มีอยู่ก่อนให้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรมที่ตัวแบบได้รับ

3. การให้เห็นพฤติกรรมของตัวแบบ ช่วยให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนมีแนวโน้มจะแสดงออกได้ง่ายขึ้น

ซึ่ง แบนดูรา ได้อธิบายถึง องค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ดังแผนภูมิแสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ดังภาพ 4 ต่อไปนี้

ภาพ 4 แสดงองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา

ที่มา : Bandura A. ,1977, p. 23

ประภาศรี สีหอำไพ (2538, หน้า 28 – 29) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการสังคมประกิต โดยการซึมซับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมา รับเอาหลักการเรียนรู้เชื่อมโยงกับหลักการเสริมแรง และการทดแทนสิ่งเร้า รับเอาแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบ โดยยึดถือว่าการเรียนรู้ คือ การสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือ เป็นที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

ในลักษณะเช่นนี้ สถาบันหรือกลุ่มสังคมมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ โรงเรียนจะได้รับความคาดหวังจากสังคมอย่างมาก ในการเป็นสถาบันที่ปลูกฝังรูปแบบและเสริมสร้างการเลียนแบบจากตัวอย่างในสังคมให้นักเรียน พี่ระมัดระวังในการสอน เพราะถ้าขาดความสามารถในการอธิบายเหตุผลให้เด็กเลียนแบบ ใช้อารมณ์และวางอำนาจแทน จะทำให้เด็กรู้สึกเป็นศัตรูต่อผู้ควบคุมพฤติกรรมทุกระดับ ตั้งแต่บิดามารดา ครู ไปจนถึงตำรวจ พี่อบรมให้เด็กรู้จักผิดชอบชั่วดี รู้สึกอายที่ทำชั่ว ให้ความคิด เหตุผลและ ความสม่ำเสมอในการลงโทษและให้รางวัลเด็ก ที่เป็นที่ยอมรับว่าโรงเรียนเป็นสถานศึกษาที่อบรมกล่อมเกล่าให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของสังคมและประเทศชาติจึงมีหน้าที่ต้องจัด และพัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม เป็นที่ยอมรับว่าครูเป็นผู้มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนเป็นแบบอย่างในการปลูกฝังคุณธรรม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาให้เด็กปฐมวัยมีจริยธรรมจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมโดยการจัดสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความสนใจพฤติกรรมของตัวแบบ โดยผ่านกระบวนการสังเกตและจำแนกพฤติกรรมของตัวแบบ ได้ว่า มีพฤติกรรมทางจริยธรรมหรือไม่ ควรจะนำพฤติกรรมนั้นมาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติหรือไม่ อันจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมให้เด็กมีจริยธรรม ดังนั้น จริยธรรมของเด็กจึงเกิดจากการเรียนรู้ทางสังคม ดังที่ธีระพร อูวรรณโน (2536, หน้า 61) ได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรมของบุคคลที่เกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม บิดามารดาจะอบรมสั่งสอนเด็กให้รู้ว่าพฤติกรรมใดดีและควรกระทำ พฤติกรรมใดไม่ดีและไม่ควรกระทำ บิดามารดา ควรส่งเสริมและให้กำลังใจเมื่อเด็กทำพฤติกรรมที่ดี หากเด็กทำพฤติกรรมไม่ดีก็อาจถูกตักเตือนหรือลงโทษ นอกจากนี้ บิดามารดาควรแสดงแบบอย่างพฤติกรรมที่ดีให้เด็กเห็น เด็กก็มีโอกาสจดจำพฤติกรรมเหล่านั้นไปแสดงด้วย การได้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางด้านสังคมที่ดี จึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาการลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยเป็นอย่างมาก

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์

ประกาศรี สีหอำไพ (2538, หน้า 28) ได้กล่าวว่า จริยธรรมกับมโนธรรม เป็นอันหนึ่งอันเดียว กัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ความผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้นจนมีลักษณะพิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่า เอกลักษณะเป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สึกสำนึกเกิดหรือโศกเศร้า ละอายใจตนเอง ถือว่าได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วไม่ปฏิบัติอีก โดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมภายนอก เป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องสนใจของประกอบของลำดับขั้นพัฒนาการทางจริยธรรม

ในประเด็นนี้ก็มีผู้นำมาตั้งสมมติฐานเพื่อทดสอบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบที่บิดามารดาให้ความรักและมีการฝึกวินัยโดยการให้การถอดถอนความรักน่าจะเป็นเด็กที่พัฒนามโนธรรมสูงได้

ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา

ประกาศรี สี่ห้าไพ (2538, หน้า 29 – 30) กล่าวถึง ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ว่า ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา กล่าวถึง จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคล มีวุฒิภาวะสูงขึ้น ซึ่งสามารถแบ่งพัฒนาการทางสติปัญญาตามลักษณะจริยธรรมของมนุษย์ ออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นก่อนจริยธรรม จะเริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี ยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและมีพัฒนาการทางสติปัญญาให้ขั้นต้น
2. ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง จะเริ่มตั้งแต่อายุ 2 – 8 ปี เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ มีการคิดก่อนปฏิบัติการตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น
3. ขั้นยึดหลักแห่งตน จะเริ่มตั้งแต่อายุ 8 – 10 ปี เกิดหลักความคิดมีพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอกเริ่มมีการคิดเป็นของตัวเองมากขึ้น

ส่วนธีระพร อุวรรณโน (2536, หน้า 53 – 54) กล่าวถึง ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา กับเด็กปฐมวัย ไว้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมมี 2 ระดับ คือ ระดับแรก เรียกว่า จริยธรรมภายนอก เด็กที่มีจริยธรรมระดับนี้มีลักษณะหลายประการ เช่น ประการที่หนึ่งความถูกต้องมีเพียงแนวเดียว คือ แนวตามทัศนคติของเด็กเอง เด็กไม่สามารถจะรู้ได้ว่าความถูกต้องมีในทัศนคติของผู้อื่นที่ต่างไปจากตน ประการที่สองเด็กเชื่อว่า กฎเกณฑ์เป็นสิ่งตายตัวที่กำหนดลงมาโดยผู้มีอำนาจ เช่น บิดามารดา ผู้นำรัฐบาล หรือพระเจ้า ประการที่สามเด็กมีความเชื่อในเรื่องกรรมตามสนอง นั่นคือใครก็ตามที่ทำความไม่ดี จะมีบางสิ่งบางอย่างที่เป็นตัวการให้ผู้นั้นได้รับผลกรรม ความไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ และบิดามารดา หรือพระเจ้ามาลงโทษผู้ทำความไม่ดี ตัวอย่างเช่น หากเด็กคนหนึ่งขโมยผลไม้มาจากสวน หนีมาข้ามสะพานไม้ผุจนเป็นเหตุให้เด็กตกน้ำ เด็กที่มีความเชื่อในเรื่องกรรมตามสนองจะเชื่อว่าหากเด็กคนนั้นไม่ได้ขโมยผลไม้ เด็กก็จะไม่ตกสะพาน และประการที่สี่ก็คือ ความรับผิดชอบแบบปรนัย โดยเด็กเชื่อว่าความผิดจะมีมากน้อยย่อมเป็นอัตราส่วนโดยตรงกับผลเสียหายที่เกิดขึ้น เด็กวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการพิจารณาจากเจตนาของการกระทำ ระดับที่สองที่เรียกว่า จริยธรรมจากภายใน เด็กที่จริยธรรมในระดับนี้จะมีลักษณะของจริยธรรมจากภายนอก คือ ความถูกต้องในทัศนคติที่ต่างกันได้ กฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันกำหนดขึ้น และมีการ

เปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมการลงโทษเป็นไปตามธรรมชาติของเหตุการณ์และสภาวะแวดล้อม เช่น เด็กที่เดินข้ามสะพานไม้ผู้ข้างต้น จะยังคงตกน้ำอยู่ดีแม้ว่าเด็กจะไม่ได้ขโมยผลไม้ก็ตาม เพราะสะพานไม้เก่าและผุอยู่แล้ว และประการสุดท้ายก็คือ ความรับผิดชอบแบบอัตโนมัติเด็กพิจารณาว่าความผิดมากน้อยขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้กระทำความเสียหายที่เกิดขึ้น

เพียเจท์ เป็นบุคคลแรกที่ศึกษาเรื่อง จริยธรรมเด็ก โดยการสังเกตพิจารณาและตัดสินพฤติกรรมทางจริยธรรมของเด็กจากการเล่นเกมลูกหินของเด็ก โดยการสังเกตว่าจริยธรรมแฝงอยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทุกชนิด และการเล่นเกมต่าง ๆ ของเด็กจะต้องมีกฎเกณฑ์ที่เป็นระบบซับซ้อน แอบแฝงอยู่ในการเล่นเกมนั้น กฎเกณฑ์ในการเล่นจะควบคุมให้เด็กแต่ละคนประพฤติต่อกันในลักษณะที่ประนีประนอมกัน และตัดสินความถูกต้องของบุคคลและทรัพย์สิน

ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า พัฒนาการทางจริยธรรมมีสองขั้นที่เป็นพื้นฐาน คือ การฝึกหัดตามกฎเกณฑ์และขั้นความสำนึกในกฎเกณฑ์ ดังที่ ทิพย์สุดา นิลสินธพ (2534, หน้า 12) ได้อธิบายไว้ดังนี้

การฝึกหัดตามกฎเกณฑ์เป็นช่วงอายุก่อนแปดปี ระยะเวลาเด็กจะยึดกฎเกณฑ์ภายนอก คือ บิดามารดา ผู้ใหญ่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก จะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก กฎเกณฑ์จะมีลักษณะตายตัว เด็กจะไม่คำนึงถึงแรงจูงใจต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ของการกระทำโดยแบ่งเป็น 4 ขั้นคือ

ขั้นที่ 1 เด็กพยายามทำตาม เลียนแบบอย่างคนอื่นเพราะเด็กยังไม่รู้จักกฎเกณฑ์

ขั้นที่ 2 เด็กจะยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง พฤติกรรมจะเกิดจากตนเองรวมกับการตามอย่างคนอื่นที่เล่นเป็น การเล่นจะมุ่งเอาชนะ

ขั้นที่ 3 เด็กเกิดความร่วมมือในระหว่างผู้เล่นความสนใจจะอยู่ที่การเล่นตามกฎเกณฑ์ ไม่มุ่งเอาแต่ชนะ

ขั้นที่ 4 เด็กนอกจากจะมีความร่วมมือในการเล่นตามกฎเกณฑ์แล้วยังทำตามกฎเกณฑ์ด้วยความรู้สึกรับผิดชอบเฉพาะตนเอง

ความสำนึกในกฎเกณฑ์ เด็กเริ่มมีกฎเกณฑ์ของตนเอง ระยะเวลาพัฒนาการทางจริยธรรมเริ่มก้าวไปสู่ระดับที่มีความคิดเป็นของตนเอง ในลักษณะของการคิดถึงความยุติธรรม คิดถึงเหตุและผลของการกระทำ

ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก

วรารณณ์ รักรวิชัย (2539, หน้า 56 – 57) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีของโคลเบอร์กไว้ว่า โคลเบอร์ก เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกาที่ได้รับอิทธิพลความคิดและผลงานของเพียเจท์ ได้ใช้เวลาศึกษาและวิจัยพัฒนาการจริยธรรมของเด็กอายุ 10 – 16 ปี มานานกว่า 9 ปี จึงสรุปผลการศึกษาเป็นทฤษฎี

ใหม่ โดยเป็นการขยายและปรับปรุงทฤษฎีของเพียเจท์ให้ดียิ่งขึ้น และทำให้เข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ดียิ่งขึ้น ทฤษฎีทั้งสองมีความเหมือนและสามารถเปรียบเทียบกันได้ โดยโคลเบอร์ก เห็นด้วยว่าพัฒนาการทางการรู้การคิด เป็นพื้นฐานของพัฒนาการทางจริยธรรมเช่นเดียวกับเพียเจท์ โดยแบ่งเป็น 6 ชั้น และ 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์โดยผู้มีอำนาจกำหนดให้ เช่น บิดามารดา ตั้งกฎเกณฑ์ให้ลูก การตัดสินใจเลือกทำ จะทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น โดยแบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่เด็กใช้หลักการหลบหลีกไม่让自己ตนเองถูกลงโทษทางกายเพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ เด็กเล็กใช้เหตุผลของการกระทำ ยอมทำตามคำสั่ง เพราะผู้ใหญ่มีอำนาจทางกายเหมือนตน เด็กเล็กต้องฟังพาทาคัยผู้ใหญ่ จำเป็นต้องเชื่อฟัง เด็กเล็ก ๆ เข้าใจความดี คือ การไม่ถูกลงโทษ

ชั้นที่ 2 เป็นชั้นที่เด็กแสวงหารางวัล คือ เด็กจะเลือกทำในสิ่งที่จะนำความพอใจให้เท่านั้น อายุประมาณ 7 – 10 ปี เด็กจะเริ่มรู้จักการแลกเปลี่ยน ตอบแทนกัน ฉันทให้เธอ เธอต้องให้ฉัน ใน ชั้นนี้ เด็กจะมุ่งที่จะมีรางวัลเป็นแรงจูงใจที่จะทำสิ่งที่ดี เช่น จะช่วยทำงานบ้าน เพื่อจะได้เงินค่าขนมเป็นรางวัล ความยุติธรรมเป็นไปในรูปของเหตุผลในการปฏิบัติแลกเปลี่ยนกัน

2. ระดับตามเกณฑ์ เป็นระดับที่บุคคลจะทำตามกฎเกณฑ์ ตามความเห็นชอบของผู้อื่น โดยคำนึงถึงสังคมที่ตามมา การทำตามกฎเกณฑ์ที่ต้องการควบคุมภายนอก โดยแบ่งเป็น 2 ชั้น คือ

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่เด็กทำตามผู้อื่นเห็นชอบคล้อยตาม การชักจูงของผู้อื่นได้ง่าย จะทำในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นเห็นด้วย เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ผู้อื่น จึงได้ชื่อว่าเป็น “เด็กดี” ในสายตาของกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน เด็กต้องการคำยกย่องชมเชย และชอบคล้อยตามผู้อื่น

ชั้นที่ 2 เป็นชั้นที่ทำตามหน้าที่ของสังคม ทำตามกฎต่าง ๆ ที่สังคมกำหนดให้ พฤติกรรมที่ถูกต้องประกอบด้วย การทำตามหน้าที่ฐานะและบทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม

3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ เป็นระดับที่บุคคลตัดสินใจต่าง ๆ ความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการพิจารณาด้วยตนเองและตัดสินใจไปตามความสำคัญมากน้อย โดยมี 2 ชั้น

ชั้นที่ 1 เป็นชั้นการทำตามคำสั่งสัญญาของสังคมกฎเกณฑ์ต่าง ๆ คนส่วนมากจะทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงได้ของคนอื่นสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้ กฎเกณฑ์จะมีการตรวจสอบและยอมรับจากสังคม

ขั้นที่ 2 เป็นขั้นที่ยึดถืออุดมคติสากล บุคคลยึดถือความถูกต้องเป็นหลักสากล เคารพในคุณค่าของมนุษย์ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม มีความยืดหยุ่นทางจริยธรรมเพื่อจูงใจมุ่งหมายในบั้นปลายอันเป็นอุดมคติที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับความยุติธรรม

ตาราง 2 แสดงการเปรียบเทียบขั้นพัฒนาการทางการรู้การคิดกับพัฒนาการทางจริยธรรมของเพียเจต์และโคลเบอร์ก

ขั้นตอนการรู้การคิดของเพียเจต์ อายุ ขั้น	ขั้นการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมโคลเบอร์ก	ระดับจริยธรรมโคลเบอร์ก
0 – 2 ขั้นการเคลื่อนไหวสัมผัส 2 – 7 ขั้นก่อนรูปธรรม	ขั้นที่ 1 หลักการหลักเลียงการลงโทษ (2 – 7 ปี) ขั้นที่ 2 หลักการแสวงหารางวัล (7 – 10 ปี)	1. ระดับก่อนกฎเกณฑ์ (0 -10 ปี)
7 – 11 ขั้นการปฏิบัติการแบบรูปธรรม	ขั้นที่ 3 หลักการทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (10 – 13 ปี) ขั้นที่ 4 หลักการทำตามหน้าที่ทางสังคม (13 – 16 ปี)	2. ระดับตามกฎเกณฑ์ (10 – 16 ปี)
11 ปีขึ้นไป ขั้นปฏิบัติการแบบระบบ	ขั้นที่ 5 หลักการทำตามคำมั่น สัญญาของสังคม (16 ปีขึ้นไป) ขั้นที่ 6 หลักการผิดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่)	3. ระดับเหนือกฎเกณฑ์ 16 ปีขึ้นไป

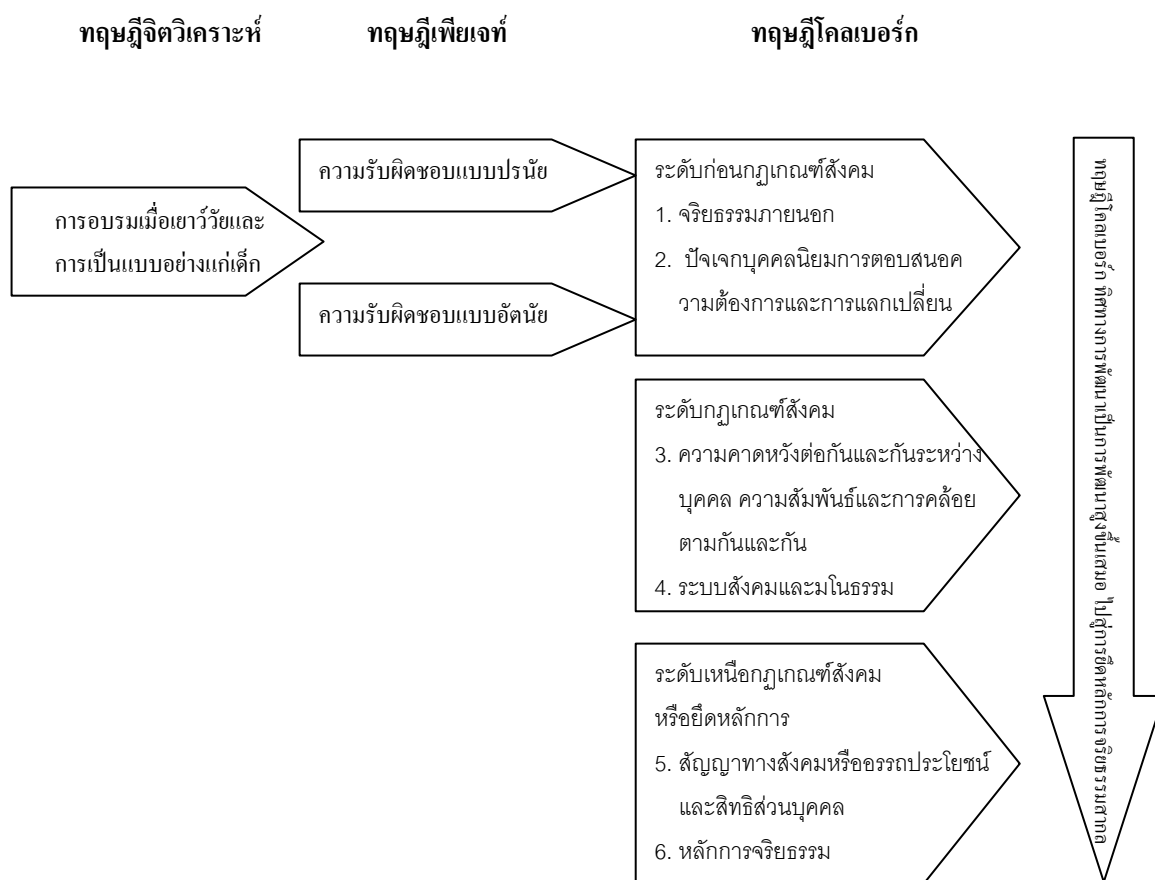
ที่มา : วราภรณ์ รักรวิชัย, 2539, หน้า 57

จากทฤษฎีของโคลเบอร์ก จะเห็นได้ว่าเด็กก่อนวัยเรียน หรือเด็กปฐมวัย มีพัฒนาการทางจริยธรรมไว้ 3 ขั้น คือ ขั้นที่ 1 ขั้นหลบหลีกการถูกลงโทษ ขั้นที่ 2 ขั้นแสวงหารางวัลและขั้นที่ 3 ขั้นที่ทำความเห็นชอบ

โคลเบอร์ก เชื่อว่า การพัฒนาการทางจริยธรรมมิใช่การรับรู้ความรู้จากการพำรสอนของบุคคลอื่นโดยตรงแต่เป็นการผสมผสานระหว่างความรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนต่อผู้อื่น และบทบาทของผู้อื่นด้วย เหตุผลเชิงจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลอื่น ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมจะสัมพันธ์กับลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลอื่น คือ อายุ ระดับสติปัญญาและ

ลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม ดังนั้น บิดามารดา ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ใกล้ชิดควรจะมี ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการด้านจริยธรรมเพื่อจะได้นำความรู้ที่นั้น ๆ ไปใช้ในการวางรากฐานใน การอบรมเลี้ยงดูเด็กต่อไป

นอกจากนั้น ธีระพร อุวรรณโน (2536, หน้า 64 – 65) ได้เปรียบเทียบทฤษฎีทางจริยธรรม เป็นลักษณะแผนภูมิ แสดงดังภาพ 5

ภาพ 5 แสดงแผนภูมิการเปรียบเทียบทฤษฎีจริยธรรมเชิงพัฒนาการตามแนวทฤษฎี จิตวิเคราะห์ทฤษฎีโคลเบอร์กและทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม

ที่มา : ธีระพร อุวรรณโน, 2536, หน้า 64

จากภาพกล่าวได้ว่าทฤษฎีจิตวิเคราะห์เน้นที่การอบรมและเป็นแบบอย่างของบิดามารดา เมื่อเด็กเยาว์วัย โดยเฉพาะในระยะ 5 – 6 ขวบแรกของชีวิต เด็กจะทำตนตามอย่างบิดามารดาและ ระบบเอาจริยธรรม ค่านิยม และเจตคติต่อเรื่องต่าง ๆ ของบิดามารดาไว้เป็นของตน สังคมถ่ายทอด จริยธรรมให้กับเด็กได้โดยผ่านทางบิดามารดาตัวเอง ทฤษฎีของเพียเจท์ เน้นพัฒนาการจาก

จริยธรรมที่ราบรื่นจากภายนอกไปสู่จริยธรรมภายใน มิติที่เด่นชัดที่สุดคือ พัฒนาการจากการใช้ ความรับผิดชอบแบบปรนัยไปสู่การใช้การรับผิดชอบต่ออัตนัย ปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการ ที่ราบรื่นคือ การมีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้นและการได้มีประสบการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะประสบการณ์ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในสถานภาพที่เท่าเทียมกัน ทฤษฎีของโคลเบอร์กเน้นวุฒิภาวะ พัฒนาการทางความคิด ความเข้าใจ และประสบการณ์ทางสังคมเหมือนของเพียเจท์ แต่โคลเบอร์ก คาดว่า การให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นสูงกว่าเด็กจะเป็นประโยชน์กับเด็ก มาก นอกจากนี้ โคลเบอร์กก็เห็นว่าจริยธรรมซูเปอร์อีโก้เป็นเพียง จริยธรรมขั้นที่ 1 ตามทฤษฎีของ ตน จริยธรรมจากภายในของเพียเจท์เป็นเพียงจริยธรรมขั้นที่ 2 จริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก ขยายไปจนถึง ขั้นสูงสุดคือขั้นที่ 6 การยึดหลักการจริยธรรมสากลที่เน้นความยุติธรรม ความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชนและความเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์ในฐานะปัจเจกบุคคล โคลเบอร์กเน้นว่า พัฒนาการการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของมนุษย์ทุกคนในทุกวัฒนธรรมจะเป็นไปในทิศทางเดียว คือ สูงขึ้นเสมอต่างกัน แต่ว่าพัฒนาได้เร็วหรือช้าเท่านั้น และการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่ 5 กับ 6 มีในคนส่วนน้อยของวัฒนธรรมต่าง ๆ เท่านั้นเอง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา เห็นว่าพัฒนาการทางจริยธรรมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมทางสังคม การเรียนรู้นี้ ประกอบด้วยการเรียนรู้จากผลกรรม และการเรียนรู้ในการควบคุมตนเอง ทำให้มนุษย์ทำสิ่งต่าง ๆ ได้โดยตนเองโดยไม่หวั่นเกรงหรือเป็นห่วงการยอมรับหรือตำหนิจากสังคมทฤษฎีการเรียนรู้ทาง สังคมไม่ยอมรับการบ่งชี้ขั้นตายตัวในพัฒนาการทางจริยธรรมและเห็นว่าพัฒนาการทางจริยธรรม ของบุคคลอาจเป็นไปในทิศทางใดก็ได้ขึ้นกับการเรียนรู้ทางสังคม การจัดเงื่อนไขทางสังคมและ ความคงเส้นคงวาของบุคคลต่าง ๆ ในสังคมนรอบตัวเด็ก

ทฤษฎีการหยั่งลึกทางสังคม

ซีลแมน (Selman, 1980, 143 อ้างอิงใน ศรีออน เนียมนาค, 2547, หน้า 25) เชื่อว่าเด็กมี ความคิด ความเข้าใจและความรู้สึก ดังนั้น เขาจึงนำเกณฑ์ของทัศนคติ ความคิดเห็นและมโนทัศน์ ของเด็กมาวิเคราะห์ปัญหา พบว่า วิธีการที่เด็กมีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อความหมายกับผู้อื่น คือ ผล สะท้อนของความเข้าใจตนเองกับผู้อื่นของเด็กนั่นเอง

งามตา วรรณทานนท์ และคนอื่น ๆ (2539, หน้า 20) ได้กล่าวถึง แนวคิดนี้ไว้ดังนี้

1. การคิดแบบยึดตัวเองเป็นจุดศูนย์กลาง หมายถึง การที่เด็กติดยึดกับการมองโลก ใน แง่มุมของตนเพียงแง่เดียว กล่าวคือ เด็กไม่สามารถที่จะแยก ความคิดหรือทัศนคติของผู้อื่นออก จากตนเองได้ ซึ่งอยู่ในพัฒนาการทางสติปัญญา ขั้นก่อนปฏิบัติการเกิดขึ้นในวัยเด็กที่มีอายุ

ระหว่าง 2 – 7 ปี เมื่อมองเห็นสิ่งใดอย่างไรก็คิดว่าผู้อื่นมองเห็นและคิดเหมือนตนเอง เด็กในวัยนี้จึงไม่เข้าใจว่าทำไมผู้อื่นจึงมองเห็นหรือเข้าใจแตกต่างจากตนเอง

2. การคิดแบบไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง หมายถึง เด็กสามารถพิจารณาวัตถุหนึ่งชิ้นได้หลายลักษณะ หรือมองเหตุการณ์หนึ่ง ๆ ได้หลายแง่มุม มักพบในเด็กอายุ 7 – 11 ปี เด็กจะเข้าใจการมีเป้าหมายร่วมกันและตระหนักถึงความรับผิดชอบที่ตามมา เด็กสามารถเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของการให้ความร่วมมือ เด็กวัยนี้จะสนใจวิธีการเล่นหรือเกมที่มีกฎเกณฑ์ เพราะเด็กสามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะของผู้อื่นได้

เด็กสามารถเอาชนะความรู้คิดแบบยึดตนเองเป็นศูนย์กลางได้ และเรียนรู้ถึงความรู้สึกของผู้อื่นได้จากสถานการณ์ทางสังคม การมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคมและได้รับการตอบสนองหรือข้อมูลย้อนกลับจากสังคม ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสามารถพิจารณาในแง่มุมของบุคคลอื่น ซึ่งซีลแมน ได้สรุปพัฒนาการการหยิ่งลึกลับทางสังคมเป็นตารางดังนี้

ตาราง 3 แสดงระดับการหยิ่งลึกลับทางสังคมตามทฤษฎีของ Selman

ระดับการหยิ่งลึกลับทางสังคม	อายุ
ระดับ 0 การหยิ่งลึกลับแบบไม่ตระหนักถึงความแตกต่างและยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง	3 – 6 ปี
ระดับ 1 การหยิ่งลึกลับแบบตระหนักถึงความแตกต่างและเข้าใจลักษณะที่เป็นนามธรรม	5 – 9 ปี
ระดับ 2 การหยิ่งลึกลับแบบสะท้อนภาพของตนเองจากสายตาของบุคคลที่ 2 และการเข้าใจซึ่งกันและกัน	7 – 12 ปี
ระดับ 3 การหยิ่งลึกลับแบบมองด้วยตาของบุคคลที่ 3 และการเข้าใจร่วมกัน	10 – 15 ปี
ระดับ 4 การหยิ่งลึกลับแบบลึกลับซึ่งและเข้าใจสัญลักษณ์ทางสังคม	12 ปี - วัยผู้ใหญ่

จากที่กล่าวมาแล้ว สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 123) ได้สรุปทฤษฎีทางจริยธรรมไว้ 3 กลุ่ม ดังนี้

1. เชื่อว่าสังคมมีส่วนในการกล่อมเกลามนุษย์ตามภาวะของสภาพแวดล้อมเป็นกระบวนการหรือวิถีทางที่บุคคลเรียนรู้ ด้านความรู้ ค่านิยม บทบาท หน้าที่โดยเหมาะสมกับตน

สังคม จะโน้มนำให้เกิดการปฏิบัติตาม วิถีของกลุ่มตามความสมัครใจโดยผ่านทางบิดามารดา ครู เพื่อนและสื่อมวลชน โดยใช้หลักการอบรมเลี้ยงดู ตัวแบบ และการเลียนแบบ

2. ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมที่เป็นการเรียนรู้ของบุคคล การเรียนรู้ของบุคคลสามารถใช้ หลักการเชื่อมโยง การเลียนแบบพฤติกรรม การหยั่งรู้ทางสังคม เกิดความรู้ ความเข้าใจและยอมรับ ค่านิยม คุณธรรม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้ในค่านิยม คุณธรรม จนเกิดอารมณ์ และ ความรู้สึกคล้ายตามซึ่งนำไปสู่การกระทำ

3. ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมโดยเน้นลักษณะที่ส่งเสริมจริยธรรม ส่งเสริมด้าน สติปัญญา ประสบการณ์ทางสังคม การตัดสินใจโดยใช้หลักการด้วยวิธีการต่าง ๆ ตาม ความเหมาะสม ซึ่งสามารถสรุป ได้ตามตาราง ดังนี้

ตาราง 4 แสดงกลุ่มทฤษฎี ลักษณะ และหลักการพัฒนาจริยธรรม

ทฤษฎี	ลักษณะทางจริยธรรม	หลักการพัฒนาจริยธรรม
ทฤษฎีอิทธิพลของสังคม	จิตลักษณะและพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล	การอบรมเลี้ยงดู อิทธิพลของเพื่อนสื่อมวลชน ตัวแบบและการเลียนแบบ
ทฤษฎีการเรียนรู้ของบุคคล	การมีความรู้ในค่านิยม คุณธรรม การเกิดอารมณ์ ความรู้สึกและพฤติกรรมทางจริยธรรม	หลักการเสริมแรง หลักการเชื่อมโยง การเลียนแบบพฤติกรรม
ทฤษฎีเน้นความสำคัญของลักษณะที่ส่งเสริมจริยธรรม	การตัดสินใจโดยใช้หลักการที่เหมาะสม (เหตุผลเชิงจริยธรรม)	หลักการหยั่งเห็น หลักการให้เกิดความขัดแย้งในความคิดแล้วในเหตุผลขั้นสูงกว่า

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ 2546, ไม่ปรากฏเลขหน้า

จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า จริยธรรมเกิดจากการถ่ายทอดของสังคมสภาพแวดล้อมเป็นตัวแบบ ดังนั้นจริยธรรมสามารถส่งเสริมและพัฒนาได้โดยใช้พฤติกรรมตัวแบบที่พึงประสงค์เป็นตัวต้นแบบเพื่อให้คนในสังคมได้เลียนแบบ

ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเอง

ทฤษฎีเบื้องต้นเกี่ยวกับวินัยในตนเองพอสรุปได้ดังนี้

ชนาภรณ์ เพาพาน (2545, หน้า 24) ได้สรุปจากเอกสารต่าง ๆ ว่า การสร้างเสริมวินัยให้กับเยาวชนควรเป็นวินัยในตนเองและหลักการสร้างวินัยในตนเองนั้น ต้องอยู่บนรากฐานแห่งการชื่นชอบหรือเต็มใจมากกว่าวินัยที่มีรากฐานของคำสั่ง การบังคับ หรือการลงโทษ และควรที่จะได้ฝึกให้มีขึ้น ตั้งแต่วัยทารกเป็นต้นมา ทั้งนี้ ในการสร้างเสริมและปลูกฝังความมีวินัยในตนเองให้กับเด็กนั้น ต้องคำนึงถึงระดับการพัฒนาการทางจิตใจของเด็กแต่ละวัยด้วย

องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความมีวินัยในตนเองของบุคคลอย่างหนึ่ง ก็คือ บิดามารดา และสังคมที่ตนอยู่ รวมถึงการอบรมเลี้ยงดู และวัฒนธรรมในสังคม ความเป็นพลเมืองดีเป็นวิถีทางชีวิต ซึ่งเริ่มต้นมาจากบ้านและจะพัฒนาอย่างดีที่สุดในระยะเริ่มแรกของชีวิต บิดามารดาที่มีวินัยในตนเองจะเป็นผู้ที่ให้ตัวอย่างแก่เด็กทั้งโดยการกระทำ การพูด และความรู้สึก ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเกิดวินัยในตนเอง (กรมวิชาการ, 2542, หน้า 27)

วินัยในตนเองเป็นคุณสมบัติสำคัญที่บุคคลควรมี เพราะผู้ที่มีวินัยในตนเองจะมีจริยธรรมประพฤติอย่างมีเหตุผล ไม่ก่อความวุ่นวายแก่สังคม การศึกษาทฤษฎีว่าด้วยการเกิดวินัยในตนเอง จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ทราบว่าวินัยในตนเองมีที่มาอย่างไร เพื่อจะได้ปลูกฝังและพัฒนาให้เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527ก) ได้อธิบายถึง ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเอง โดยยึดแนวทฤษฎีที่สำคัญ 2 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีของเมาเรอร์ (Mowrer) ซึ่งว่าด้วยการกำเนิดของการควบคุมตนเองหรือความมีวินัยในตนเอง

2. ทฤษฎีของเพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck & Havighurst) ซึ่งว่าด้วยพัฒนาการของแรงจูงใจทางจริยธรรม หรือความมีวินัยในตนเอง โดยยึดการควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกเป็นหลัก

โดยทั้ง 2 ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น มีรายละเอียดดังนี้

1. ทฤษฎีการเกิดวินัยในตนเองของเมาเรอร์ (Mowrer)

การเกิดวินัยในตนเองของบุคคลนั้น นักจิตวิทยาทั้งหลายเชื่อว่าจะต้องมีพื้นฐานมาตั้งแต่ระยะแรกเกิดจนกระทั่งเติบโตขึ้นมา สิ่งสำคัญ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างทารกกับบิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดูอันจะเป็นทางนำไปสู่ความสามารถในการให้รางวัลตนเอง หรือความสามารถควบคุมตนเองเมื่อโตขึ้น ซึ่งเมาเรอร์ (Mowrer) ได้อธิบายว่า ทารกหรือเด็กจะต้องเรียนรู้จากผู้เลี้ยงดูตนเอง โดยที่การเรียนรู้นี้จะเกิดในสภาพอันเหมาะสมเท่านั้น การเรียนรู้ของเด็กทารกหรือเด็กนี้จะเกิดขึ้นหลายระดับและมีขั้นตอนดังนี้

1.1 บุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้ของทารกหรือเด็ก คือ บิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดู ซึ่งเป็นผู้ที่มาบำบัดความต้องการของทารก เช่น ทิวก็โต้มนม ร้อนก็ได้อาบน้ำ ยุ้งกัด้ก็มีผู้บ่ด้ให้ ฯลฯ เมื่อทารกได้รับการบำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบาย พอใจ และมีความสุข ความรู้สึกของทารกนี้จะรุนแรงมาก และติดตรึงอยู่ในสำนึกของทารกไปจนเติบโตขึ้น การที่ทารกได้รับการบำบัดความต้องการก็จะรู้สึกสบาย พอใจ และมีความสุขนั้น สิ่งที่เกิดควบคู่กับเหตุการณ์อยู่เสมอทุกครั้งก็คือ การปรากฏตัวของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูในขณะที่มาปรนนิบัติเด็ก การบำบัดความต้องการของตนกับบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูเป็นสิ่งที่ควบคู่กันเสมอในการรับรู้ของเด็ก ถ่ายทอดมายังบิดามารดาทำให้การปรากฏตัวของบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูตน ซึ่ง เมาเรอร์ (Mowrer) เชื่อว่าการรักและพอใจบิดามารดานั้นจะต้องเกิดการเรียนรู้เช่นนี้ โดยที่ความสุขความพอใจที่ได้รับการบำบัดต้องมาก่อน ถ้าไม่มีเหตุการณ์เช่นนี้ในเด็ก เช่น เมื่อทิวก็โต้ไม่ได้กินหรือกินยามไม่ได้ทิว เด็กก็จะไม่เกิดความพอใจ เด็กก็จะไม่มีรากฐานในการที่จะเรียนรู้ที่จะรักและพอใจบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูตน นั่นก็คือ บุคคลที่สำคัญต่อการเรียนรู้เริ่มแรกของทารกหรือเด็ก ก็คือ ผู้เลี้ยงดู ซึ่งอาจจะเป็นบิดามารดา หรือผู้อื่นก็ได้

1.2 ความรักและความผูกพันของเด็กนำไปสู่การปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนหรือการเลียนแบบผู้ที่ตนรักและพอใจ กล่าวคือ จากความรักและพอใจของเด็กที่มีต่อบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดู จึงทำให้เมื่อบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูมีการอบรมสั่งสอนเด็ก หรือมีการกระทำหรือพูดจาอย่างไร เด็กก็จะเกิดการทำตามหรือเลียนแบบคำพูด หรือการกระทำที่บิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูสั่งสอน หรือตามที่เห็นบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูกระทำ ซึ่งการกระทำของเด็กเช่นนี้จะทำให้เขาเกิดความ สุข ความพอใจได้เอง อันเป็นลักษณะการให้รางวัลและชมเชยตนเอง โดยบุคคลไม่ได้หวังผลจากภายนอก การเลียนแบบผู้เลี้ยงดูตนของเด็กจะทำทั้งทางที่ดีและไม่ดีเท่า ๆ กัน トラบเท่าที่ลักษณะนั้นเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักและพอใจ เช่น ถ้าเด็กเห็นผู้เลี้ยงดูสูบบุหรี่หรือเสมอ เมื่อเด็กสูบบุหรี่บ้างก็จะมีสุขความพอใจ เพราะเป็นลักษณะของผู้ที่ตนรักตนพอใจมาก่อน ความสามารถในการให้รางวัลตนเองนี้ เมาเรอร์ (Mowrer) เชื่อว่า เป็นลักษณะที่แสดงถึงการบรรลุวุฒิภาวะทางจิตของบุคคลนั้น โดยจะปรากฏขึ้นในเด็กปกติที่อายุประมาณ 8-10 ขวบ และจะพัฒนาต่อไปจนสมบูรณ์เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ฉะนั้นผู้ที่บรรลุวุฒิภาวะทางจิตอย่างสมบูรณ์ จึงเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถที่จะควบคุมตนให้ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล ในสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น ในการโต้ตอบเมื่อเกิดความคับข้องใจเมื่อเกิดความกลัวในการมีความรักและในการมีอารมณ์ต่าง ๆ

ดังนั้น จากทฤษฎีของ เมาเรอร์ (Mowrer) การเกิดวินัยในตนเองจนเป็นผู้ที่บรรลุวุฒิภาวะทางจิตนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการเลี้ยงดู ในวัยทารกอย่างมีความสุข ความอบอุ่น และผ่าน

การอบรมสั่งสอนหรือการเลียนแบบที่ดึงมาจากผู้ที่เลี้ยงดูตนเอง จึงจะพัฒนามาเป็นลักษณะที่เด่นชัด ในจิตสำนึกของบุคคลนั้นและกลายเป็นพฤติกรรมที่ถูกต้องมีเหตุผลของบุคคลนั้น

2. ทฤษฎีแรงจูงใจทางจริยธรรมหรือความมีวินัยในตนเองของเพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck & Havighurst) เชื่อว่า การควบคุมของอีโก (Ego-Control) และการควบคุมของซูเปอร์อีโก (Super Ego-Control) ร่วมกันช่วยให้เกิดความต้องการแสดงพฤติกรรม เพื่อผู้อื่นอย่างสมเหตุสมผล นักทฤษฎีทั้งสองเห็นว่าพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกในบุคคลจะมีมากหรือน้อยก็ได้ และบุคคลแต่ละคนจะมีพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกในระดับที่ไม่เท่ากัน อันเนื่องมาจากการได้รับความรู้ทางจริยศึกษาที่ทำให้ทราบถึงผลที่จะเกิดจากการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ในแต่ละบุคคลจะมีระดับไม่เท่ากัน ซึ่งจะส่งผลไปยังความมีวินัยในตนเองหรือการควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกที่ต่างระดับกัน ดังนั้น นักทฤษฎีทั้งสองจึงได้จำแนกลักษณะของบุคคลออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ คือ

2.1 พวกปราศจากจริยธรรม (Amoral Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกและซูเปอร์อีโกที่น้อยมาก โดยบุคคลประเภทนี้จะเป็นผู้ที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเห็นแก่ตัวฝ่ายเดียว โดยที่ไม่เรียนรู้ที่จะให้แก่ผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ และจะกระทำการต่าง ๆ อย่างไม่ไตร่ตรอง บุคคลประเภทนี้ถูกควบคุมโดยความเห็นแก่ตัวของตนเอง และเป็นผู้ที่ขาดวินัยในตนเองหรือมีน้อยมาก

2.2 พวกเอาแต่ได้ (Expedient Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกน้อย และพลังควบคุมของซูเปอร์อีโกมีมากขึ้น แต่ก็ยังจัดอยู่ในประเภทปานกลางค่อนข้างน้อย บุคคลประเภทนี้จะยังยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง และกระทำทุกอย่างเพื่อความพอใจและผลได้ของตนเอง เป็นคนที่ไม่จริงใจจะยอมอยู่ใต้การควบคุมของผู้มีอำนาจ ถ้าจะทำให้เขาได้รับผลที่ต้องการได้ เป็นผู้มีวินัยในตนเองน้อย ลักษณะนี้จะปรากฏตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นและในคนบางประเภทจะติดตัวไปจนตลอดชีวิต

2.3 พวกคล้อยตาม (Conforming Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกน้อยเหมือน 2 ประเภทแรก แต่มีพลังการควบคุมของซูเปอร์อีโกมากกว่า คือ อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างมาก คนพวกนี้จะยึดพวกพ้องเป็นหลัก และคล้อยตามผู้อื่น โดยไม่ต้องไตร่ตรองบุคคลประเภทนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของสังคมและกลุ่ม เป็นผู้มีวินัยในตนเองระดับปานกลางแต่ไม่แน่นอน

2.4 พวกตั้งใจจริงแต่ขาดเหตุผล (Irrational Conscientious Person) หมายถึง บุคคลที่มีพลังควบคุมของอีโกในระดับปานกลาง แต่มีพลังควบคุมของซูเปอร์อีโกมากจนเป็นที่ยอมรับ

กฎเกณฑ์และค่านิยมทางสังคมเข้าไป เป็นลักษณะของตนเอง จะเป็นผู้ที่ทำตามกฎเกณฑ์และกฎหมายอย่างยึดมั่นและมีศรัทธา เป็นผู้ที่ถูกควบคุมโดยค่านิยมและปทัศสถานของสังคม เป็นผู้ที่มีวินัยในตนเองค่อนข้างมาก แต่ยังไม่สมบูรณ์บุคคลประเภทนี้จะทำตามกฎอย่างเคร่งครัด โดยเห็นว่ากฎเกณฑ์นั้นเป็นของศักดิ์สิทธิ์แม้จะก่อให้เกิดผลเสียหายแก่ผู้อื่นก็ไม่สนใจ บุคคลประเภทนี้จะเป็นหลักของชุมชน เพราะมีความมั่นคงในความเชื่อและการกระทำ คนอื่นเห็นได้ง่าย แต่การขาดความยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผลของคนประเภทนี้ จึงยังเป็นคนประเภทที่ไม่สมบูรณ์ทางจริยธรรม

2.5 พวกเห็นแก่ผู้อื่นอย่างมีเหตุผล (Rational Altruistic Person) คือ บุคคลที่มีพลังควบคุมอีโก้มาก และพลังควบคุมของซูเปอร์อีโก้มากด้วย จนเกิดสมดุลระหว่างการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมและความสมเหตุสมผล โดยเห็นแก่ผู้อื่นทั่วไปเป็นหลักบุคคลประเภทนี้มีความสามารถควบคุมตนเองอย่างมีเหตุผล มิได้ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มในสังคมหรืออยู่ใต้อิทธิพลของกฎเกณฑ์อย่างปราศจากเหตุผล เป็นผู้ที่มีวินัยในตนเองสูงมาก จะเป็นผู้ที่ตระหนักถึงผลของการกระทำของตนต่อผู้อื่น ก่อนจะทำอะไรต้องพิจารณาอย่างมีเหตุผล เพื่อผู้อื่นพร้อมที่จะร่วมมือกับสังคม มีความรับผิดชอบและให้ความเคารพเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไปมีความต้องการที่จะเสียสละและเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม บุคคลประเภทนี้มีไม่มากนักในแต่ละสังคมแต่นักทฤษฎีทั้งสองเชื่อว่าเป็นบุคลิกภาพที่พัฒนาถึงขีดสุดของมนุษย์

สรุป จากทฤษฎีของเพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck & Havighurst) วินัยในตนเองเกิดจากการได้รับประสบการณ์และความรู้ทางจริยธรรมทางสังคม รับเข้าไปจนกลายเป็นพลังในการควบคุมตนเองจนเกิดความเป็นวินัยในตนเอง ฉะนั้นวินัยจึงกำเนิดขึ้นในบุคคลตั้งแต่วัยทารกและค่อย ๆ สะสมประสบการณ์ต่าง ๆ มากมายแล้วมาพัฒนาควบคุมตนเองกลายเป็นวินัยในตนเอง

จากทั้งทฤษฎีของ เมอเวอริ (Mowrer) และทฤษฎีของเพคและแฮวิกเฮิสต์ (Peck & Havighurst) สรุปได้ว่า กำเนิดของวินัยในตนเองนั้น เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่วัยทารก และสะสมประสบการณ์เรียนรู้ทั้งทางตรงและทางจากครอบครัว โรงเรียนและสังคม พัฒนาเป็นพลังในการควบคุมตนเอง หรือความมีวินัยในการแสดงพฤติกรรมใด ๆ อย่างเหมาะสม คือ เป็นผู้ที่มีบรรลุมุมิภาวะทางจิตอย่างสมบูรณ์

พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์

พฤติกรรมลักษณะนิสัยทางจริยธรรมมีลักษณะสำคัญที่ต่างไปจากพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด พฤติกรรมลักษณะนิสัยทางจริยธรรมด้านความรู้สึกรู้สึก หรือด้านคุณลักษณะ ซึ่งแตกต่างจากขั้นพัฒนาการของพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด วัลลภ กันทรัพย์ และไทย ทิพย์สุวรรณกุล (2538, หน้า 675 – 768) ได้กล่าวถึง ขั้นพัฒนาการด้านความรู้สึกหรือคุณลักษณะไว้ดังนี้

1. ขั้นรับรู้ จัดเป็นพัฒนาการขั้นแรกที่สุดในด้านนี้ ในขั้นนี้บุคคลจะมีความรู้สึกรับรู้ต่อสิ่งเร้าที่มาจากปรากฏหรือมากระทบต่อประสาทสัมผัสของเขา เขาจะเริ่มมีความตั้งใจรับรู้สิ่งเร้าที่แน่นอนเฉพาะอย่าง ซึ่งอาจจะแบ่งออกเป็นขั้นย่อย ได้แก่ ขั้นรู้ตัว เป็นการตั้งข้อสังเกต รับรู้ความแตกต่างของสิ่งเร้าที่มากกระทบ เช่น รับรู้ความแตกต่างของภาพ เสียง รูปร่าง เหตุการณ์ต่าง ๆ ขั้นตั้งใจรับ ได้แก่ การมีความตั้งใจฝักใฝ่ต่อสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง เริ่มสะสมความรู้หรือประสบการณ์ในสิ่งเร้าเฉพาะอย่างนั้น แล้วนำมารวมกัน หรือยอมรับเพื่อปฏิบัติและ ขั้นย่อยสุดท้าย คือ การเลือกสรรสิ่งที่รับมา ได้แก่ การเลือกรับเฉพาะอย่าง สนใจอ่านเฉพาะเรื่องหรือเลือกคำตอบคำถามเฉพาะบางคำถาม เป็นต้น

2. ขั้นตอบสนอง เป็นพัฒนาการขั้นสูงขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ในขั้นนี้บุคคลจะไม่เพียงรับรู้สิ่งเร้าเฉย ๆ แต่จะเริ่มมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น ในลักษณะ 3 ขั้นย่อย คือ ขั้นเต็มใจตอบสนอง เป็นการยินยอม ปฏิบัติตามหลักการหรือกฎเกณฑ์ที่ได้รับรู้มา เป็นการยอมรับในสิ่งที่เขาได้รับรู้มา ขั้นตั้งใจตอบสนอง ขั้นนี้บุคคลจะเริ่มอาสาที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการกับผู้อื่น และอาจมีการพยายามหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับสิ่งที่เขาได้รับรู้มา ต่อไปนี้ คือ ขั้นพอใจจะตอบสนอง ถึงขั้นนี้ บุคคลจะเกิดความพอใจหรือไม่พอใจต่อพฤติกรรมหรือการแสดงออกของผู้อื่น ที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับสิ่งที่เขาได้รับรู้มาเป็นการเลือกตอบสนองต่อสิ่งเร้า

3. ขั้นเห็นคุณค่า ในขั้นนี้บุคคลจะเริ่มเห็นคุณค่าประโยชน์ของสิ่งที่เขาได้รับรู้และสิ่งที่เขาตอบสนองแล้ว ไม่ใช่เพียงแต่รับรู้หรือตอบสนองไปตามกฎเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติที่รับมาเฉย ๆ เขาจะเริ่มยอมรับว่าสิ่งที่เขาได้รับมาสิ่งใดมีค่า มีความหมายต่อเขา และสิ่งใดไม่มีค่าไม่มีความหมายต่อเขาบุคคลที่พัฒนามาถึงขั้นนี้ ในความรู้สึก หรือคุณลักษณะในด้านหนึ่งจะแสดงออกด้วยพฤติกรรมต่าง ๆ ตามขั้นตอนการพัฒนาย่อย ได้แก่ การยอมรับค่านิยม พยายามเพิ่มพูนประสบการณ์ในสิ่งเร้านั้น ๆ พยายามปฏิบัติตามบ่อยครั้งเข้า การแสดงความนิยมในค่านิยม ได้แก่ การเข้าไปร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่เขาเห็นคุณค่าและปฏิเสธคัดค้านได้แย่ง ขัดขวางการปฏิบัติหรือพฤติกรรมที่เขาไม่เห็นคุณค่า

4. ขั้นจัดระบบ เมื่อบุคคลพัฒนาคุณลักษณะมาถึงขั้นนี้ หมายความว่า เขาจะพยายามปรับตัวเองให้เข้าคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่เขายอมรับ และเห็นคุณค่านั้น เขาจะพยายาม

พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยม ที่เขาเห็นคุณค่าหลาย ๆ อย่างพร้อม ๆ กัน พยายาม จัดลำดับค่านิยมต่าง ๆ ที่รับมา แล้วปรับตัวให้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ ที่เขายอมรับนั้นขั้นนี้ประกอบด้วย ขั้นย่อย 2 ขั้น คือ ขั้นสร้างความเข้าใจในค่านิยม เขาจะแสดงออกโดยการเข้าร่วมกลุ่มอภิปราย ร่วมสร้างแนวคิดเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้น ๆ และขั้นสร้างระบบค่านิยม เขาจะพยายามชั่งน้ำหนักค่านิยมต่าง ๆ ที่เขายอมรับจัดลำดับค่านิยมเหล่านั้น สร้างแผน สร้าง กฎเกณฑ์ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เขายอมรับ และระบบที่เขาสร้างขึ้นแล้วนำไปใช้กับตัวเอง หรือ พยายามชักชวนให้ผู้อื่นยอมรับระบบนั้น

5. ขั้นเกิดกิจนิสัย พัฒนาการขั้นจัดระบบนั้นเป็นการเริ่มต้นของการวางตัวหรือการยอมรับ สิ่งที่คุณค่าเห็นคุณค่ามาเป็นลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือ เมื่อการจัดระบบสำหรับตัวเองเข้ารูปรอย แล้ว บุคคลก็จะยึดถือระบบที่จัดนั้นเป็นของตนเอง แล้วปฏิบัติหรือยึดถือต่อไป จนเกิดเป็น การแสดงออกโดยอัตโนมัติ หมายความว่า เมื่อใดก็ตามที่เขาอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตอบสนองต่อ สิ่งเร้า เขาก็จะแสดงออกตอบสนองในรูปแบบที่คงเส้นคงวาจนจัดได้ว่า เป็นลักษณะประจำตัวของ เขาในที่สุด ขั้นเกิดกิจนิสัยแบ่งเป็นขั้นย่อย 2 ขั้น คือ ขั้นสร้างข้อสรุป ได้แก่ การพยายามปรับปรุง ระบบที่เขาพยายามจัดจนอยู่ในขั้นสมบูรณ์ในตัวเอง คือ การพยายามปรับพฤติกรรมของตนเองให้ สมบูรณ์พร้อมตามแนวหรือระบบที่ตนต้องการ และขั้นกิจนิสัย ได้แก่ การแสดงออกอย่างสม่ำเสมอ จนได้รับการยอมรับจากวงการ หรือหมู่คณะว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของเขา ซึ่งเป็นเครื่องแสดง ว่าได้เกิดคุณลักษณะเฉพาะนั้น ๆ ในตัวของเขาเองแล้ว

พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่พัฒนาคุณลักษณะจนถึงขั้นเกิดกิจนิสัย ได้แก่ การวางตัวอย่างคงเส้นคงวาของบุคคลในสถานการณ์ต่าง ๆ การพยายามมีส่วนร่วมหรือเข้าไป จัดการในกิจกรรมต่าง ๆ ของส่วนร่วมสอดคล้องกับค่านิยมหรือคุณลักษณะของเขา การเตือน หรือเสียสละเพื่อยืนยันอุดมคติที่เขายึดมั่น ตลอดจนการพยายามหลีกเลี่ยง หรือคัดค้าน หรือต่อ ด้านพฤติกรรม หรือกิจกรรมที่ขัดแย้งต่อคุณลักษณะของเขา ปรัชญาการณ์ที่เห็นชัดอีกประการหนึ่ง คือ การยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ในคุณลักษณะของเขา เช่น การได้รับรางวัล ได้รับเกียรติยศ ได้รับการกล่าวถึง หรือกลุ่มชนที่เขาเป็นสมาชิก ในด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ

พัฒนาการด้านคุณลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นจะใช้เวลาพัฒนาเป็นระยะเวลาเวลานานกว่าด้าน ความรู้ ความคิด และอยู่ในข้อจำกัด ของวัย วุฒิภาวะทางอารมณ์ และสภาวะแวดล้อมช่วงเวลา การพัฒนาจะเป็นไปตามขั้นตอนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวัย วุฒิภาวะทางอารมณ์ดังกล่าว สำหรับคุณลักษณะแต่ละอย่าง ตลอดจนขึ้นกับสภาวะแวดล้อมรอบ ๆ ตัวผู้เรียนด้วยพฤติกรรม ด้านนี้ไม่อาจเร่งรัดให้พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว แบบการกวาดวิชาหรือการเรียนลัดได้ ด้วยเหตุผล

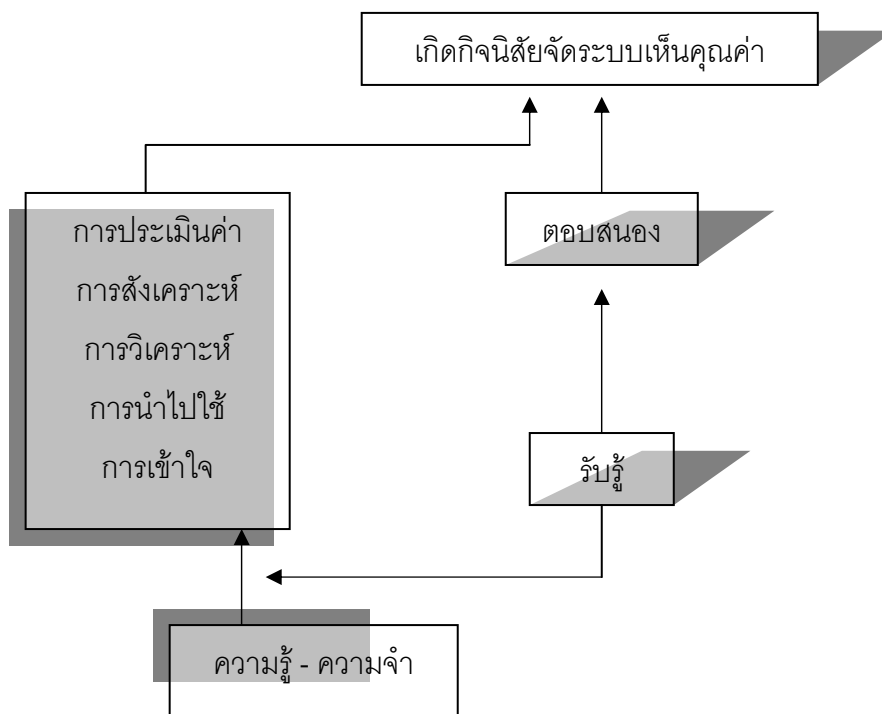
ดังกล่าว การจัดการศึกษาเพื่อช่วยบุคคลให้พัฒนาการทางด้านนี้จึงมิใช่เป็นการช่วยให้เขาพัฒนาเร็วขึ้น แต่เป็นการช่วยในแนวต่อไปนี้ คือ

1. ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ ไปตามขั้นตอนที่เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ทางอารมณ์และสภาพแวดล้อม

2. ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาคุณลักษณะแต่ละอย่างไปในทิศทาง และความเข้มที่เหมาะสมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ตลอดจนให้ผู้เรียนรู้จักสังเกตความแตกต่างของเป้าหมายและเลือกตอบสนองต่อเป้าหมายต่าง ๆ ได้เหมาะสมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมด้วย

ในด้านพฤติกรรมทางจริยธรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมด้านคุณลักษณะนั้นสังคมมีเกณฑ์แน่นอนชัดเจนในรูปของจริยธรรมซึ่งได้มาจากขนบธรรมเนียมประเพณี และหลักทางศาสนา ดังนั้น การศึกษาจึงต้องช่วยจัดสภาวะสิ่งแวดล้อมและปลูกฝังให้ผู้เรียนมีพัฒนาการทางด้านนี้ไปในทิศทางและความเข้มที่สอดคล้องกับหลักจริยธรรมต่าง ๆ ที่สังคมยึดถืออยู่แล้วอย่างมั่นคงจนให้เขาเกิดกิจนิสัยที่เป็นที่ยอมรับของสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่

นอกจากนั้นพัฒนาการทางด้านคุณลักษณะยังเกี่ยวข้องกับความรู้และสติปัญญา ตลอดจนองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้ตามภาพ 6 ดังต่อไปนี้

ภาพ 6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการด้านความรู้ ความคิดและพัฒนาการด้านคุณลักษณะ

จากภาพข้างต้นแสดงพัฒนาการของบุคคล 2 ด้านคู่ขนานกัน คือ พัฒนาการด้านความรู้ ความคิด 6 ชั้น คือ ความรู้ ความจำ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า ส่วนพัฒนาการด้านความรู้สึกหรือด้านคุณลักษณะ มี 5 ชั้น คือ การรับรู้ การตอบสนอง การเห็นคุณค่า การจัดระบบและการเกิดกิจนิสัย พัฒนาการทั้ง 2 ด้านในตัวบุคคลเดียวกัน ในการเรียนรู้ เรื่องใดเรื่องหนึ่งจะเป็นไปตามลำดับ คือ

1. พัฒนาการขั้นต้นจะเริ่มที่ด้านคุณลักษณะก่อน คือ ขั้นรับรู้ ขั้นนี้ ได้แก่ การให้ความสนใจ รับฟัง ตั้งใจติดตามเรื่องราวที่มีผู้พูดหรืออ่านให้ฟัง หรือติดตามอ่านหนังสือที่ได้พบในห้องที่จะเรียนรู้ เมื่อเกิดความตั้งใจจะรับ คือ ขั้นรับรู้แล้ว เขาก็จะพัฒนาด้านความรู้ ความคิดขั้นต่อไปได้ คือ เกิดความรู้ ความคิด ในสิ่งที่ได้พบได้เห็น ถ้าเขาไม่รับรู้แล้วความรู้ ความคิดในเนื้อหาจะเกิดขึ้นไม่ได้

2. เมื่อพัฒนาการด้านความรู้ ความคิด มีจุดเริ่มต้นที่ความรู้ ความจำแล้ว เขาก็จะพัฒนา ด้านนี้ต่อไป ในขั้นสูง ๆ ขึ้นตามความสามารถทางสติปัญญาของเขา จากความเข้าใจไปจนถึงขั้น การประเมินค่า ในขณะเดียวกัน พัฒนาการด้านคุณลักษณะก็จะก้าวไปในขั้นตอบสนองในช่วงนี้ บุคคลจะตอบสนองได้เพียงใด อย่างไรย่อมขึ้นกับพัฒนาการทางด้านความรู้ความคิดที่พัฒนาสูงตามไป ถ้าเขาเข้าใจเขาก็จะตอบสนองในรูปของการแสดงความเข้าใจ ถ้านำไปใช้ได้ (ความรู้ ความคิด) เขาก็อาจตอบสนองในรูปของการนำสิ่งที่รู้ไปใช้ และถ้าเขาเกิดความสามารถประเมินค่าได้ เขาก็อาจตอบสนองออกมาในรูปของการวิพากษ์วิจารณ์งานหรือสิ่งต่าง ๆ ที่เขาได้พบเห็นในเรื่องที่เขากำลังเรียนรู้อยู่

อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้ไม่ได้ หมายความว่า เขาจะตอบสนองในระดับที่เท่าเทียมกับพัฒนาการทางด้านความรู้ ความคิดที่เขาพัฒนาถึงเสมอไป เช่น บุคคลหนึ่งเรียนงานช่างไม้และแสดงให้เห็นว่ามีระดับขั้นพัฒนาด้านความรู้ ความคิด ถึงระดับนำหลักการช่างไปใช้ในการจัดสร้างตู้เสื้อผ้า โต๊ะอาหาร โดยการพูดหรือเขียนให้เห็นได้ แต่เขาอาจไม่ตอบสนองถึงขั้นนำไปใช้ คือ นำความรู้ไปสร้าง โต๊ะ ตู้ จริง ๆ ก็ได้ เขาอาจตอบสนองเพียงระดับแสดงความเข้าใจเท่านั้นหรือเขาพัฒนาความรู้ ความคิดถึงขั้นประเมินค่า คือ วิพากษ์วิจารณ์ ข้อดีข้อเสียของงานผู้อื่นได้ แต่เขาอาจเก็บความรู้สึกไว้ ไม่ตอบสนองในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ให้ผู้อื่นฟังก็ได้

3. ก่อนที่บุคคลหนึ่งจะพัฒนาถึงขั้นเห็นคุณค่าในสิ่งที่เขาเรียนรู้ได้เขาจะต้องพัฒนาด้านความรู้ ความคิดในเรื่องที่ได้เรียนรู้จนถึงขั้นสามารถประเมินค่าได้เสียก่อน เพราะถ้าเขายังไม่สามารถบอกได้ว่าสิ่งที่เขาเรียนรู้มีดี มีเสีย มีประโยชน์หรือมีโทษ อย่างไร เขาก็ย่อมจะซาบซึ้งใน

คุณค่าของสิ่งนั้นไม่ได้ ความรู้ความคิดขั้นประเมินค่า จึงเป็นจุดผ่านที่จะนำไปสู่การเห็นคุณค่า ต่อจากนั้นเขาจึงจะพัฒนาคุณลักษณะต่อไปถึงขั้นเกิดกิจนิสัยได้ในเรื่องที่เขาได้เรียนรู้นั้น

4. จากแผนภูมินี้ แม้จะแสดงว่าบุคคลจะเห็นคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อเขาบอกคุณบอกโทษของ สิ่งนั้น ๆ ได้ (ประเมินค่าได้) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ถ้าบุคคลพัฒนาไปถึงขั้นประเมินค่าแล้วเขา จะพัฒนาต่อไปในทางด้านคุณลักษณะถึงขั้นเห็นคุณค่า จัดระบบ และเกิดกิจนิสัยที่สอดคล้องเป็น ที่พึงปรารถนาของสังคมเสมอไป เขาอาจเห็นดีเห็นชอบในสิ่งที่คนอื่นไม่เห็นดีเห็นชอบเขาอาจเกิด กิจนิสัยที่เป็นที่รังเกียจของสังคมหรือเป็นอันตรายต่อสังคมได้ ดังนั้น การตั้งความหวังว่าเมื่อบุคคล รู้ว่า อะไรดี อะไรชั่วแล้วเขาจะไม่ประพฤติชั่ว หันไปประพฤติแต่สิ่งดี ๆ จึงอาจไม่เป็นจริงเสมอไปกับ ทุก ๆ คน ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยให้เขาเกิดนิสัยที่ดีได้ ซึ่งหมายความว่า คนเรียนเก่ง สติปัญญาความรู้สูง อาจมีความประพฤติหรือลักษณะนิสัยไม่ดีเป็นที่รังเกียจของสังคมก็ได้

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ในการจัดการศึกษา ถ้าจุดเน้นอยู่ที่พัฒนาการด้าน ความรู้ความคิดเพียงประการเดียว และละเลยการปลูกฝังด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยตั้ง ความหวังว่าเมื่อผู้เรียนพัฒนาการด้านความรู้ความคิด จนถึงขั้นสูงสุด คือ ถึงขั้นประเมินค่าได้แล้ว เขาจะเติบโตเป็นผู้มีคุณลักษณะต่าง ๆ เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม เป็นผู้ที่เพียบพร้อมด้วย คุณธรรมจริยธรรม มีทัศนคติและค่านิยมเป็นที่พึงปรารถนาของสังคมในที่สุดนั้นอาจจะเป็น ความหวังที่ได้รับความสำเร็จเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวการจัดการศึกษาจึงควรเน้น พัฒนาการด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางด้านความรู้ความคิด ซึ่งทำ ให้เขาจะต้องเจริญเติบโตเป็นผู้ที่มีความรู้ดีและมีลักษณะนิสัยที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมด้วย

พัฒนาการกับลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย เป็นพัฒนาการทางสังคมขั้นพื้นฐานในการที่เด็ก ปฐมวัยสามารถแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับแบบแผนที่สังคมยอมรับเพื่อการเข้าสังคมได้ทั้งนี้ นักจิตวิทยาหลายท่าน เช่น เพียเจท์ บรูเนอร์ และมอนเตสเซอร์รี่ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การ เรียนรู้ของเด็กเกิดจากการที่เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งวัสดุต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมรอบตัว การที่เด็กจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาความสามารถด้านสังคมได้นั้น นอกจากจะเกี่ยวข้อง กับขั้นพัฒนาการตามวัยของเด็กเองแล้ว ยังขึ้นอยู่กับการจัดโปรแกรมและสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นและ ส่งเสริมให้เด็กได้มีกรกระทำเพื่อเกิดประสบการณ์ตรง โดยเฉพาะประสบการณ์ทางด้านสังคมใน การส่งเสริมลักษณะนิสัยทางจริยธรรมที่ดีให้เกิดขึ้นกับวัยเด็ก

ลักษณะของพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยจะเริ่มพัฒนาความสามารถในการ เข้าสังคมในวัย 3 – 6 ปี ซึ่งเด็กจะเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกครอบครัว เด็กวัยนี้เริ่มที่จะ

ช่วยตนเองและเรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นและเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้จริยธรรมขั้นพื้นฐาน

บุปผา ปั่นทอง (2537, หน้า 74 – 75) กล่าวถึง พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยว่า นักจิตวิทยา เชื่อว่าการที่บุคคลจะมีจริยธรรมที่แท้จริงได้นั้น ต้องผ่านพัฒนาการทางจริยธรรม 2 ระยะ คือ

1. ระยะพัฒนาพฤติกรรมทางจริยธรรม
2. ระยะพัฒนาการมโนภาพทางจริยธรรม

จากข้อความดังกล่าวสรุปได้ว่า การพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยนั้น เป็นการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่กระตุ้นและส่งเสริมให้เด็กได้มีการกระทำเพื่อเกิดประสบการณ์ตรง

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรม

ธีระพร อุวรรณโน (2536, หน้า 69 -11) ได้กล่าว ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนา ลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย ไว้ว่า

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ปัจจัยส่วนบุคคล เกี่ยวกับการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก หมายถึง ปัจจัย ที่เป็นลักษณะของเด็กเอง ปัจจัยเหล่านี้รวมถึงอายุ เพศ สติปัญญา ความรู้สึก และลักษณะทางจิต
2. ปัจจัยทางบ้าน บิดามารดาและผู้ปกครอง เป็นครูสอนจริยธรรมคนแรกของเด็ก วิธีการฝึกวินัยที่บิดามารดาใช้กับเด็กจะมีผลกับพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก ไปชั่วชีวิต
3. ปัจจัยทางโรงเรียน ครูเป็นแม่พิมพ์ และเป็นผู้รับภาระในการสอนจริยธรรมให้แก่เด็ก ควบคู่ไปกับการสอนของบิดามารดา
4. สื่อมวลชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการทางจริยธรรม โดยเฉพาะโทรทัศน์ นับว่าเป็นแหล่งการถ่ายทอดทางสังคมแหล่งใหม่ และเป็นครูสอนจริยธรรมคนใหม่กับเด็ก เนื้อหาทั้งทางตรงและแฝงเร้น มีอิทธิพลต่อจริยธรรมของเด็กทั้งทางดีและไม่ดี

ถ้าพิจารณาปัจจัยทั้ง 4 ที่กล่าวมาแล้วสามารถอธิบายรายละเอียดย่อย เกี่ยวกับการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยได้ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อม

การพิจารณาสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางจริยธรรมของบุคคลสามารถจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ สภาพแวดล้อมจำแนกตามภูมิภาค กับสภาพแวดล้อมจำแนกตามสภาพความเป็นจริงซึ่งแบ่งย่อยออกเป็นสังคมเมือง และสังคมชนบท

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ทางการเมือง ซึ่งแบ่งภูมิภาคต่าง ๆ และสภาพความเป็นเมือง ออกจากกัน ทำให้วิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในแต่ละสภาพแวดล้อมแตกต่างกันไปด้วย โดยสภาพแวดล้อมจะหล่อหลอมรูปแบบของ ประสพการณ์และพฤติกรรมต่าง ๆ ให้แก่เด็กตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นไป บุคคลจะมีชีวิตความเป็นอยู่ ยุ่งยากซับซ้อนแตกต่างไปจากสภาพแวดล้อมในสังคมชนบทที่ห่างไกลความเจริญและมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ความแตกต่างกันในสภาพแวดล้อมเหล่านี้ มีผลให้บุคคลมีความรู้สึกนึกคิดและมีพฤติกรรมแตกต่างกัน

2. สติปัญญา

สถานภาพ มีผลต่อการเรียนรู้ทางจริยธรรมของบุคคล เนื่องจากการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้หลายวิธี ทั้งจากการสังเกต ตัวอย่าง จากคำบอกเล่า จากประสบการณ์ตรงของตนเองและอื่น ๆ ซึ่งแต่ละคนย่อมมีลักษณะวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไป ตามการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา เด็กสามารถเรียนรู้ได้เฉพาะสิ่งง่าย ๆ ใกล้ตัว และมีลักษณะเป็นรูปธรรม

3. เพศ สติปัญญา และความรู้สึก

จากกระบวนการการถอดแบบ ตามทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ได้กล่าวถึง พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กว่า เกิดจากการเลียนแบบบิดามารดาผู้ใกล้ชิด เด็กชายจะเลียนแบบบิดา เด็กหญิงจะเลียนแบบมารดา ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะทำให้เด็กมีบทบาทที่เหมาะสมกันดังที่กล่าวว่า สังคมไทยมีลักษณะเป็นสองมาตรฐาน โดยสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะอบรมเลี้ยงดูให้ผู้หญิงเป็นเพศที่อ่อนโยนสุภาพมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้เพศชายและเพศหญิงมีบุคลิกภาพทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมแตกต่างกันหลายประการ

4. ลักษณะทางจิตกับจริยธรรม

ผู้ที่จะเป็นผู้มีจริยธรรมได้ดีนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีลักษณะทางจิตที่สำคัญบางประการ เช่น การเป็นผู้มีอนาคต การมีความสามารถทางภาษา การเป็นผู้มีสุขภาพจิตดี มีสติปัญญาดี ผู้ที่มีลักษณะทางจิตเหล่านี้สูง จะช่วยส่งเสริมให้เป็นผู้มีจริยธรรมสูงด้วย ในทางตรงกันข้าม ผู้ที่มีลักษณะจิตเหล่านี้เป็นจำนวนน้อยหรืออยู่ในระดับต่ำ ก็ยากที่จะได้รับการส่งเสริมให้เป็นผู้มีจริยธรรมสูง

จากการวิจัยของ วัฒนา ปุณฺณฤทธิ์ (2537, หน้า 62) พบว่า เด็กปฐมวัยที่ผ่านการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนมาก จะมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางทางอารมณ์และความรู้สึกน้อยลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของเพียเจท์ ที่กล่าวว่า เหตุที่ทำให้เด็กลดลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลงนั้นเกิด

จากปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะทำให้เด็กเริ่มเข้าใจและยอมรับว่าผู้อื่นแตกต่างกันไป จากตนโดยเฉพาะการที่เด็กโตเล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่นจะทำให้เด็กเรียนรู้ปฏิภริยาของเพื่อนเป็น ลักษณะที่สำคัญด้านหนึ่งในการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรม

ภาวะสุขภาพจิต หมายถึง สภาพการปรับตัวของบุคคลต่อสิ่งแวดล้อม ผู้ที่สามารถปรับตัวได้อย่างดีต่อสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจต่อบุคคลอื่น ๆ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ผู้ที่สุขภาพจิตดีจะเป็นผู้มีจริยธรรมสูง เนื่องจากบุคคลที่มีสุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวเองได้ดี โดยส่วนรวมและพยายามร่วมมือกระทำในสิ่งที่ถูกต้องเพื่อช่วยให้มีความสงบสุขในสังคม

5. ศาสนา

ทองต่อ กัลยไ้ม้ ณ อยุธยา (2534, หน้า 33) ได้กล่าวว่า สถาบันศาสนาเป็นแหล่งสำคัญทางสังคมส่วนหนึ่ง ที่มีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังจริยธรรมให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล เนื่องจากคำสอนทางศาสนาจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล ควบคุมให้บุคคลประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องตามทำนองครองธรรม และมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

6. ครอบครัว

ในชีวิตประจำวันของคนส่วนใหญ่จะใช้เวลาอยู่กับการประกอบอาชีพของตน ชีวิตการงานจึงเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีส่วนในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ ความเชื่อ แนวคิด ทศนคติ ค่านิยมของบุคคล บุคคลที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันมักมีบุคลิกภาพที่ต่างกัน ดังนั้น ผู้ที่มาจากที่มีอาชีพหลักต่างกันจึงย่อมจะมีความแตกต่างกันในด้านบุคลิกภาพ ความเชื่อ และแนวคิดต่าง ๆ จะนำไปสู่ความแตกต่างในด้านความรู้ ความเข้าใจทางจริยธรรมต่อสิ่งแวดล้อม

7. โรงเรียน

ปัจจัยทางโรงเรียนที่ส่งผลต่อการสร้างเสริมลักษณะนิสัยทางจริยธรรม สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

7.1 หลักสูตรและการจัดโปรแกรม

โรงเรียนใดที่มีหลักสูตรที่เน้นเรื่องการสร้างเสริมลักษณะนิสัยทางจริยธรรมเด็กย่อมมีโอกาสพัฒนาและเรียนรู้ได้ดีมากกว่าโรงเรียนที่มีหลักสูตรที่ไม่ได้เป็นทางด้านนี้ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับการจัดโปรแกรมการเรียนการสอนที่มีคุณภาพเหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะของเด็กด้วย

7.2 รูปแบบการสอน

การเลือกรูปแบบการสอนให้เหมาะสมกับความรู้ ความต้องการ ความสนใจ ของเด็กแต่ละวัย และช่วงอายุ การเลือกสื่อ การจูงใจ ฯลฯ ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กต่างกัน

7.3 ครู

ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างเสริมลักษณะนิสัยทางจริยธรรม การปฏิบัติตนอย่างคงเส้นคงวา ทั้งการสอนด้วยวาจาและการกระทำย่อมเป็นแบบอย่างที่มีประสิทธิภาพ

7.4 กฎระเบียบภายในโรงเรียน

การวางกฎระเบียบภายในโรงเรียนเน้นถึงการสามัคคี การช่วยเหลือ แบ่งปัน การวางระเบียบ เคารพกฎเกณฑ์ของสังคมภายในโรงเรียน ย่อมส่งผลต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กปฐมวัยสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเองในการรักษากฎระเบียบของสังคมภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

8. สื่อมวลชน

ธีระพร อุวรรณโน (2536, หน้า 105) ได้กล่าวถึง ปัจจัยทางสื่อมวลชนที่มีผลต่อการพัฒนาทางจริยธรรมไว้ว่า ความสำคัญของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กได้รับการเน้นมาอย่างเด่นชัด ในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา นักจิตวิทยาบางคนถึงกับเรียกสื่อมวลชน โดยเฉพาะโทรทัศน์ว่า “ครูสอนจริยธรรม” และ “แหล่งการถ่ายทอดทางสังคม” ซึ่งบ่งว่าเด็กเริ่มให้ความสนใจอย่างจริงจังในการดูโทรทัศน์ตั้งแต่อายุ 3 ขวบ

8.1 เด็กกับความก้าวร้าวทางโทรทัศน์

โทรทัศน์ในฐานะเป็นครูสอนจริยธรรม แหล่งการถ่ายทอดทางสังคมที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่ง ที่เทียบเคียงกับบิดามารดาและครู โทรทัศน์สามารถถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อเจตคติ และจริยธรรมให้กับเด็กได้มาก

8.1.1 เด็กกับความก้าวร้าวทางโทรทัศน์

ความก้าวร้าวทางโทรทัศน์ส่งเสริมให้มีการแสดงความก้าวร้าว และสนับสนุนให้บุคคลมีจริยธรรมกับค่านิยมทางสังคมต่อความก้าวร้าวรุนแรงในชีวิตประจำวัน ในลักษณะที่ไม่อาจเป็นที่ยอมรับได้ในสังคมที่เจริญแล้ว

8.1.2 เด็กกับพฤติกรรมโปรดปรานสังคมทางโทรทัศน์

ภาพยนตร์การ์ตูนมีอิทธิพลต่อเด็กมาก ควรจะมีการสร้างภาพยนตร์การ์ตูนไทยขึ้นมาสอนจริยธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ ให้กับเด็กไทย โดยอาจเป็นภาพยนตร์สั้นตอนละ 3 – 5 นาที อย่างเช่น การ์ตูนป๊อบอายที่แสดงให้เห็นถึงผลดี ของการทำถูกจริยธรรมและคุณธรรม ภาพยนตร์สั้นสามารถฉายสอดแทรกระหว่างรายการต่าง ๆ ได้บ่อย การฉายให้เด็กดูบ่อย ๆ ก็จะทำให้เกิดผลดี เพราะเด็กมีความสนใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดเพียงชั่วครู่ เพียงแต่ทำบ่อย ๆ

8.1.3 เด็กกับการโฆษณา ทางโทรทัศน์

ความสนใจในการศึกษาวิจัยของการโฆษณาทางโทรทัศน์ ต่อผู้ดูมีมานานแล้ว แต่เนื่องจากผู้ศึกษาด้านนี้ในระยะแรกเป็นผู้ทำงานในวงการโฆษณา ผลการวิจัยโครงการเหล่านี้ บ่งว่า เด็กสามารถจำคำขวัญและเพลงต่าง ๆ จากโฆษณาได้ แต่บิดามารดา เด็กก็มักมีปฏิกิริยาที่ไม่ค่อยดีต่อการโฆษณาทางโทรทัศน์ เพราะมักก่อให้เกิดความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและเด็ก เด็กวัยที่ได้รับอิทธิพลจากโฆษณาทางโทรทัศน์มากที่สุด คือ เด็กปฐมวัยส่วนเด็กที่มีอายุมากขึ้นก็มักจะไม่เชื่อข้อความในการโฆษณามากขึ้น ยิ่งกว่านั้นเด็กปฐมวัยมักแยกไม่ค่อยได้และเนื้อหาของรายการเอง จึงเป็นเหตุให้เด็กเชื่อตามการโฆษณาและประสงค์จะซื้อสินค้าตามที่โฆษณา

8.2 เด็กกับหนังสือนิทาน การ์ตูน

หนังสือนิทานและการ์ตูน อาจเป็นสื่อชนิดที่ยังไม่เข้าถึงเด็กปฐมวัยโดยตรงมากนัก เพราะเด็กวัยนี้ยังอ่านหนังสือไม่คล่อง สื่อทั้งสองด้านนี้อาจเข้าถึงเด็กปฐมวัยได้บ้างก็โดยทางอ้อม คือ บิดามารดา ครู และพี่ของเด็ก เป็นผู้ถ่ายทอดให้เด็กอีกชั้นหนึ่ง แต่การถ่ายทอดทางคำนิยมและจริยธรรมอื่น ๆ ก็อาจแฝงอยู่ได้โดยผู้ใหญ่ไม่ได้ตระหนักในเรื่องเช่นนี้ การถ่ายทอดมาตรฐานในการทำงานกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่สูงหรือต่ำให้กับเด็ก ซึ่งการถ่ายทอดทำนองนี้ได้มีงานวิจัยแสดงให้เห็นแล้วว่า มีอิทธิพลให้เด็กทำตามได้มาก ดังที่สมชาย ตันติสันติสม (2535, หน้า 32) ได้กล่าวไว้ในการสร้างหนังสือสำหรับเด็ก ว่าเด็กที่มีอายุที่อยู่ในช่วง 3 – 5 ขวบ เป็นวัยที่ต้องวางรากฐานในการอ่าน ครูควรเขียนตัวหนังสือตัวโต คำง่าย ๆ และเข้าใจความหมายได้รวดเร็ว ชอบเล่าเรื่องของเพื่อน ๆ ชอบซักถาม มีความอยากรู้อยากเห็น ฟังนิทานได้ครั้งละหลาย ๆ เรื่อง และชอบฟังซ้ำ ๆ เป็นต้น

จากข้อความดังกล่าว สรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย คือ สภาพแวดล้อมทุก ๆ ด้านจะเป็นตัวแบบให้เด็กเลียนแบบอย่าง ดังนั้น การพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยต้องเป็นการสร้างตัวแบบที่พึงประสงค์ให้เป็นตัวแบบแก่เด็กปฐมวัย โดยคำนึงถึงพัฒนาการตามวัยของเด็กด้วย

แนวทางในการพัฒนาลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัย

ประภาพรรณ เขียมสุภาษิต (2539, หน้า 757 – 758) ได้กล่าวถึง แนวทางในการพัฒนา ลักษณะนิสัยทางจริยธรรมของเด็กปฐมวัยไว้ว่าเด็กวัยที่ได้รับอิทธิพลจากโฆษณาทางโทรทัศน์มากที่สุด คือ เด็กปฐมวัย ส่วนเด็กที่มีอายุมากขึ้นก็มักจะไม่เชื่อข้อความในการโฆษณามากขึ้น ยิ่งกว่านั้นเด็กปฐมวัยมักแยกไม่ค่อยได้และเนื้อหาของรายการเอง จึงเป็นเหตุให้เด็กเชื่อตามการโฆษณาและประสงค์จะซื้อสินค้าตามที่โฆษณา

การจัดกิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านจริยธรรม ให้เด็กปฐมวัยเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง แต่เด็กวัยนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องวุฒิภาวะ คือ ความสามารถทางสติปัญญา และทางภาษายังอยู่ในวงจำกัด ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมให้กับเด็กปฐมวัยจึงควรต้องจัดให้แตกต่างกับวัยเด็กอื่น ๆ คือ ต้องเน้นการฝึกปฏิบัติให้มาก (ธีระพร อุวรรณโน, 2536, หน้า 114 – 116) ได้ให้ข้อคิดในการจัดกิจกรรมจริยธรรมให้กับเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

1. การสร้างเสริมลักษณะนิสัยเด็กปฐมวัยด้านจริยธรรม จะต้องกระทำควบคู่ไปกับกิจกรรมที่มุ่งเนื้อหาอื่น ๆ ด้วยเสมอ ตัวอย่างเช่น กิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านสุขนิสัย อาจมีการสอดแทรกเนื้อหาจริยธรรมเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดของร่างกาย กิจกรรมสร้างเสริมลักษณะนิสัยด้านพลศึกษา อาจสอดแทรกเนื้อหาจริยธรรมเกี่ยวกับความอดทนและความมีระเบียบวินัย กิจกรรมสร้างเสริมนิสัยด้านศิลปะ อาจสอดแทรกเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรเหลือใช้ให้เกิดประโยชน์ การรักษาความสะอาดในการทำกิจกรรม และความรับผิดชอบที่จะทำกิจกรรมให้สำเร็จ เป็นต้น

2. บิดามารดา ผู้ที่เกี่ยวข้องและครูทุกคนจำเป็นต้องมีการวางแผนร่วมกันในการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ แนวปฏิบัติต่าง ๆ และนำไปใช้ร่วมกันให้เหมือนกัน ทั้งที่บ้านและทางโรงเรียน

3. ลักษณะสำคัญที่ต้องมีในบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เพื่อจะพัฒนาเด็ก คือ การรักเด็กด้วยความจริงใจ เพราะลักษณะพื้นฐานนี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กเป็นแบบอย่างที่ดีกับเด็ก ช่วยให้การฝึกวินัยหรือแม้แต่การลงโทษ (หากจำเป็นจะต้องทำ) มีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลมากขึ้น

4. บิดามารดา ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและครูจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก โดยเฉพาะในเรื่องที่สอน สอนสิ่งใดให้เด็กก็ต้องปฏิบัติสิ่งนั้นให้สอดคล้องกับที่สอน และจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมเด็กให้ทำตามสิ่งที่สอน

5. หากเรื่องที่สอนต่างจากสภาพความเป็นจริงในสังคม ต้องตระหนักในเรื่องนี้และหาทางสร้างเกาะกำบังให้เด็ก ไม่ให้เด็กไปรับอิทธิพลไม่ดีเช่นนั้นมาก เช่น สอนให้เด็กรักษาความสะอาด จะทิ้งขยะให้ทิ้งลงในถังที่รองรับ แต่ควรตระหนักว่าคนในสังคมภายนอกไม่ได้ทำอย่างนี้เสมอไปก็อาจจะบอกเด็กว่าคนเราในโลกนี้มี 2 ประเภท ประเภทหนึ่งจะรักษาความดีไว้ตามความตั้งใจของตน คือ ไม่ยอมทิ้งขยะลงตามถนนหนทางโดยเด็ดขาด อีกประเภทหนึ่งเป็นประเภทมักง่าย สะดวกมือจะทิ้งที่ไหนก็ทิ้งที่นั่น เด็กควรเอาอย่างคนประเภทแรก ไม่ควรเอาอย่างคนประเภทหลัง เป็นต้น

6. การจัดกิจกรรมให้ยึดหลัก การให้เด็กมีประสบการณ์ผ่านทางประสาทต่าง ๆ หลาย ๆ ทางไปพร้อม ๆ กัน เด็กจะเรียนรู้ได้ง่ายขึ้นและเร็วขึ้น เช่น การเล่นนิทานอย่างเดียวนั้นเด็กมีโอกาส

ได้รับรู้เรื่องราว ส่วนมากผ่านทางประสาทหู แต่การขีดหุ่นประกอบไปด้วยเด็กจะมีโอกาสได้รับรู้ผ่านทางประสาทตาด้วย หลักการสำคัญข้อนี้เองที่โทรทัศน์ได้กลายมาเป็นสื่อที่เด็กให้ความสนใจ โดยผู้ใหญ่ไม่ต้องบังคับให้เด็กดูโทรทัศน์ เพราะโทรทัศน์ให้ภาพที่เคลื่อนไหวได้เร็วและมีเสียงให้เด็กได้ยิน แม้ว่าบางครั้งเสียงที่เด็กได้ยินเป็นเสียงที่เด็กไม่เข้าใจ เช่น เสียงภาษา เป็นต้น

7. การห้ามเด็กทำสิ่งต่าง ๆ ควรห้ามเท่าที่จำเป็น แต่ใช้วิธีส่งเสริมให้มากกว่า เพราะเนื้อหาจริยธรรมหลายอย่างสามารถให้บรรลุมติประสงค์ได้ โดยส่งเสริมเป็นหลักมากกว่าการห้าม เช่น ต้องการให้เด็กทำตัวให้เป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ไม่ให้ความสนใจเด็กที่ทำตัวไม่เรียบร้อย เป็นต้น

8. ประการที่สำคัญที่สุด คือ อย่าฝืนใจยึดมั่นกับคำแนะนำเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็กมากเกินไป จนทำให้ไม่มีโอกาสพัฒนาเด็กบางคนให้ก้าวหน้าได้ตามศักยภาพของเด็กเอง งานวิจัยจำนวนมากที่ศึกษาพัฒนาการของเด็กอาจวัดเด็กในสภาพแวดล้อมที่จำกัด แต่พัฒนาการของเด็กในสภาพแวดล้อมจริง ๆ อาจแตกต่างกันได้ และงานวิจัยจำนวนมากรายงานผลการวิจัยในลักษณะวัยใดทำอะไรได้ เด็กวัยใดทำอะไรไม่ได้ ก็เป็นการรายงานในลักษณะที่ว่าเด็กร้อยละ 75 ทำได้หรือทำไม่ได้มากกว่าเด็กร้อยละทำได้หรือทำไม่ได้ ทั้งนี้แสดงว่ายังมีเด็กวัยนั้น ๆ อีกบางส่วนที่มีศักยภาพจะทำได้ในกรณีเช่นนี้สิ่งที่ควรทำ คือ ศึกษาว่าเรื่องใดที่สามารถมีการพัฒนาเด็กให้เรียนรู้ได้ก่อนวัยเฉลี่ยของเด็กจะเรียนรู้ได้ และสังเกตเด็กที่มีศักยภาพด้านนั้น ๆ แล้วอาจทดลองฝึกเด็กเองได้ เช่น เรื่องการฝึกให้เด็กรู้จักตัดสินใจการกระทำของคนอื่นที่เจตนามากกว่าผลกรรม เป็นต้น

จากข้อความดังกล่าว สรุปได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันเกิดจากคนในสังคมขาดคุณธรรม การแก้ไขปัญหาดังกล่าว คือ การเร่งปลูกฝังและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคม การเตรียมการเพื่อการแก้ปัญหานี้ สามารถแก้ไขได้เพียงบางส่วน แนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้ปัญหานี้หมดไปหรือลดน้อยลง คือ การพัฒนาจริยธรรมให้ฝังรากลึกกลายเป็นค่านิยม ซึ่งช่วงที่เหมาะสมในการวางรากฐานแรกเริ่ม คือ ช่วงปฐมวัย เพราะเป็นช่วงที่เด็กกำลังศึกษาและเรียนรู้มากที่สุด การได้รับการอบรมและประสบการณ์ที่ถูกต้องจะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปลูกฝัง การเสริมสร้างและพัฒนาวินัยในตนเอง

กุลชา ศิริเฉลิมพงศ์ (2544, หน้า 20) ได้สรุปว่า การพัฒนาความมีวินัยในตนเองให้แก่เด็กนักเรียนนั้นมิใช่เป็นความรับผิดชอบของสถาบันใดสถาบันหนึ่ง ทุกฝ่ายต้องร่วมมือและรับผิดชอบด้วยกัน โดยเริ่มจากสถาบันครอบครัวที่อยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีบทบาทต่อพฤติกรรมของนักเรียนและมีส่วนสำคัญ เพื่อช่วยในการเรียนรู้เบื้องต้นของนักเรียน

รวมทั้งมีการสร้างเสริมเจตคติของนักเรียนต่อมาก็คือ สถาบันการศึกษา โรงเรียนซึ่งมีครูเป็นผู้อบรม สั่งสอนและประสานกับผู้ปกครองเพื่อให้ความรู้ทางด้านจริยธรรมแก่นักเรียน รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมของนักเรียน คือ สื่อมวลชน พระสงฆ์ หรือผู้นำทางศาสนา หรือแม้แต่กลุ่มเพื่อนก็มีส่วนในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนด้วย นอกจากนี้ กุลชา ศิริเฉลิมพงศ์ (2544, หน้า 24) ยังได้สรุปว่า การพัฒนาความมีวินัยในตนเองให้แก่แก่นักเรียนนั้นเป็นเรื่องสำคัญ และควรพัฒนาให้ถูกวิธี วินัยที่ปลูกฝังให้กับเยาวชนควรเป็นวินัยในตนเอง ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานแห่งความเต็มใจและชื่นชอบมากกว่าวินัยที่มีรากฐานของคำสั่ง การบังคับ หรือลงโทษ ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหากระตุ้นให้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ทั้งนี้ การปลูกฝังและพัฒนาความมีวินัยในตนเองให้กับแก่นักเรียนนั้นต้องอาศัยความร่วมมือกับทุกฝ่าย ควรเข้าใจหลักจิตวิทยาและวิธีการที่ถูกต้อง อีกทั้งต้องใช้ระยะเวลาพอสมควร นั่นคือ ต้องค่อย ๆ พัฒนาความมีวินัยตามลำดับ จึงจะทำให้เกิดผลประโยชน์อย่างเต็มที่

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2539, หน้า 80 – 83) ได้กล่าวถึง วิธีเสริมสร้างวินัยในตนเอง สรุปได้ดังนี้

1. สร้างวินัยด้วยการทำให้พฤติกรรมเคยชิน การสร้างพฤติกรรมเคยชิน กระทำโดยให้มนุษย์กระทำพฤติกรรมที่ดีซ้ำ ๆ กัน พอชินแล้วก็จะพอใจ และยึดมั่นในพฤติกรรมนั้น
2. ใช้วินัยที่ลงตัวแล้ว คือ วัฒนธรรมมาช่วย วัฒนธรรมเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่สร้างวินัยแบบพฤติกรรมเคยชินให้กับบุคคล เพราะบุคคลเมื่อไปอยู่ในวัฒนธรรมใดก็จะปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น
3. สร้างวินัยให้ได้ผลด้วยระบบสัมพันธ์ขององค์รวม ในการฝึกฝนพัฒนามนุษย์หรือ การศึกษานี้จะต้องให้องค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญาประสานไปด้วยกัน ทำให้เกิดองค์รวมที่สมบูรณ์ แล้วสิ่งที่ฝึกก็จะกลายเป็นชีวิตจริงของเขา ฉะนั้นเวลาเราฝึกทำอะไรอย่างหนึ่งจึงต้องดูทั้งสามด้านร่วมกัน
4. สร้างวินัยโดยใช้ปัจจัยอื่นช่วยเสริม วินัยจะทำให้เกิดความสุข และประพฤติด้วยความพึงพอใจ โดยใช้ปัจจัยอย่างอื่นมาช่วยอีกก็ได้
5. สร้างวินัยด้วยแรงหนุนของสภาพจิตใจ เป็นวิธีหนึ่งที่เอาปัจจัยด้านจิตใจมานำ คือ การตั้งเป็นอุดมคติในจิตใจ ทำให้มีความฝึกฝนมุ่งมั่นอย่างแรง เพื่อให้บุคคลปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้

6. สร้างวินัยโดยใช้กฎเกณฑ์บังคับ คือ การสร้างวินัยโดยใช้กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ บังคับควบคุม โดยมีการลงโทษบังคับที่ไม่รุนแรงเกินไป และมีช่วงเวลาที่ยาวนาน ให้คนผ่านความ เคยชินโดยที่เขาไม่รู้ตัว

กรมวิชาการ (2537, หน้า 12) ได้แนะแนวทางในการส่งเสริมวินัยในตนเอง ดังนี้

1. สร้างบรรยากาศที่ผ่อนคลาย
2. ให้โอกาสนักเรียนริเริ่มทำกิจกรรมอย่างอิสระ
3. สนับสนุนให้นักเรียนมีโอกาสคิดและตัดสินใจแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล
4. เปิดโอกาสให้นักเรียนช่วยกันสร้างข้อตกลง
5. แสดงความชื่นชมเมื่อนักเรียนปฏิบัติตามข้อตกลงให้กำลังใจ และช่วยนักเรียนที่ยังไม่สามารถปฏิบัติตามข้อตกลง

6. ทบทวนสิ่งที่นักเรียนได้กระทำ โดยการถามหรือกล่าวชมเชย

हररषषष ढलवलเชषषष (2536, หน้า 14 – 16) ได้กล่าวถึง วิธีเสริมสร้างวินัยในตนเองว่า การเสริมสร้างวินัยในตนเองไม่ควรจะมุ่งประเด็นอยู่ที่การลงโทษ แต่ควรเน้นไปในแนวการฝึกอบรม และการให้ความรู้มากกว่า เพราะการลงโทษจะส่งผลกระทบต่อในทางลบทั้งสิ้น แต่วิธีการที่ดี คือ ทำให้นักเรียนเข้าใจถึงความจำเป็นและความจำเป็นที่บุคคลจะต้องมีวินัยในตนเอง ถ้าหากว่าบุคคล ในหน่วยงานให้ความร่วมมือก็จะทำให้ทุกคนไปสู่จุดหมายร่วมกัน วิธีที่จะเสริมสร้างวินัยในตนเอง ได้แก่

1. เรียนรู้และเข้าใจถึงวินัยขององค์การที่ตนเองสังกัดอยู่ว่า ให้ปฏิบัติอย่างไรและห้าม อะไร
2. สำนึกในหน้าที่ว่าจะต้องทำตามแบบอย่าง หรือต้องรักษาวินัยขององค์การนั้น
3. ตระหนักในความสำคัญของวินัยในตนเองว่า วินัยจะสร้างความดี ความเจริญ และความสำคัญให้แก่ตนเองและหน่วยงาน
4. ปฏิบัติตามข้อปฏิบัติและละเว้นการปฏิบัติในข้อห้ามโดยเคร่งครัด

บุคคลที่มีวินัยในตนเอง คือ ผู้ที่บรรลุดุคติภาวะทางจิตสูง สามารถควบคุมพฤติกรรมของคน ให้แสดงออกมาอย่างมีเหตุผลทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น สังคมใดก็ตามที่มีผู้มีวินัยในตนเองสูง เป็นจำนวนมาก สังคมนั้นก็ย่อมสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ดังนั้น การปลูกฝังเสริมสร้างและพัฒนา วินัยในตนเองจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการสร้างผู้ที่มีจริยธรรม ซึ่งจะมีส่วนต่อการพัฒนา ประเทศ การจะพัฒนาวินัยในตนเองจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่นักเรียนในวัยทารกและให้แรงจูงใจทาง จริยธรรมแก่นักเรียนที่โตแล้ว การพัฒนาวินัยในตนเองจะต้องอาศัยความร่วมมือจากสถาบันต่าง ๆ

ที่แวดล้อมตัวนักเรียน และต้องใช้วิธีการกระตุ้นหรือพัฒนาวินัยในตนเองของนักเรียนอย่างเหมาะสม ดังนี้

สถาบันที่มีส่วนในการพัฒนาวินัยในตนเอง

สถาบันที่มีส่วนในการพัฒนาวินัยในตนเองให้แก่เยาวชนในปัจจุบัน ได้แก่ ครอบครัว การศึกษา ศาสนา ฯลฯ ซึ่งบุคคลต่าง ๆ ในสถาบันเหล่านี้จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือในการพัฒนาวินัยในตนเองให้แก่เยาวชนไทย ซึ่ง ชำ เลื่อง วุฒิจันทร์ (2522, หน้า 77 – 79) และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537ข, หน้า 9) ได้กล่าวถึง สถาบันหรือบุคคลที่มีส่วนในการพัฒนาวินัยในตนเองให้แก่เยาวชนไทย สรุปได้ดังนี้

1. บิดามารดา บ้านหรือสถาบันครอบครัว เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดและเป็นแหล่งแรกที่ทำหน้าที่ปลูกฝังและหล่อหลอมตลอดจนถ่ายทอดลักษณะอันทรงคุณธรรมและจริยธรรม รวมทั้งเรื่องระเบียบวินัยแก่สมาชิกในครอบครัวทั้งทางตรงโดยการอบรมสั่งสอนและทางอ้อม ซึ่งนักเรียนจะเฝ้าสังเกตลักษณะและการกระทำต่าง ๆ ของผู้เลี้ยงดูเพื่อเลียนแบบการกระทำนั้น และบิดามารดาหรือผู้เลี้ยงดูยังต้องทำหน้าที่นี้ต่อ แม้นักเรียนจะเข้าไปรับการศึกษาอบรมในโรงเรียนระดับต่าง ๆ แล้วก็ตาม

2. ญาติผู้ใหญ่และสมาชิกอื่น ๆ ในครอบครัว เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและหล่อหลอมจริยธรรมด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็กในครอบครัวเช่นกัน โดยปกติเด็กจะเรียนรู้เจตคติเชิงจริยธรรมจากผู้ใหญ่ ด้วยการสังเกตและเลียนแบบมากกว่าที่จะได้จากการฟังคำสั่งของผู้ใหญ่โดยตรง ดังนั้น ถ้าหากผู้ใหญ่เป็นผู้มีลักษณะเด่นเป็นที่ยกย่องบูชาแก่เด็กมาก เด็กก็จะมีแนวโน้มที่จะเลียนแบบพฤติกรรมของผู้ใหญ่มากขึ้นเท่านั้น

3. เพื่อน ๆ ของนักเรียน เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดค่านิยมทางจริยธรรมด้านต่าง ๆ เช่น โดยเฉพาะวัยรุ่นเวลาจะทำอะไรก็มักจะคล้อยตามเพื่อน ๆ การเรียนรู้พฤติกรรมทางจริยธรรมของนักเรียนมิใช่มาจากการรับจากเพื่อนแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังสามารถมาจากการได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน การเข้าใจกันและกันในระหว่างนักเรียนวัยเดียวกันเองด้วย ซึ่งเพื่อน ๆ ดังกล่าวนี้นรวมทั้งเพื่อนในโรงเรียนและเพื่อนนอกโรงเรียนด้วย

4. พระสงฆ์หรือผู้นำทางจริยธรรมและคุณธรรมในหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอหรือท้องถิ่นที่นักเรียนอยู่ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของผู้ใหญ่ในสังคมนั้น และได้รับมอบหมายให้เป็นผู้อบรมสั่งสอนด้านจริยธรรมแก่ประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ การปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่นนั้นจะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังจริยธรรมด้านต่าง ๆ แก่เด็กในท้องถิ่นนั้นด้วย

5. สื่อสารมวลชนทุกรูปแบบ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ บทเพลงและหนังสือต่าง ๆ เป็นต้น ต่างก็มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการปลูกฝังหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติ ตลอดจน

รูปแบบพฤติกรรมของเด็ก โดยเฉพาะวินัยในตนเอง ซึ่งถ้าสื่อสารมวลชนเหล่านี้ไม่สนใจหรือไม่รับผิดชอบในการปลูกฝังจริยธรรมที่ดีแก่เด็ก ก็ยังอาจเป็นเครื่องทำลายหรือขวางกั้น การปลูกฝังหล่อหลอมให้เด็กเป็นผู้มีจริยธรรมที่ดั่งงามโดยเฉพาะวินัยในตนเองด้วย

6. โรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งรวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา การบริหารและการให้บริการต่าง ๆ ในสถานศึกษา การเป็นตัวอย่างอันดีงามของครูอาจารย์ การเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ ตามหลักสูตรการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับจริยศึกษา คือ วิชาสังคมศึกษา โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในสถานศึกษา ฯลฯ ก็มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและการสร้างเสริมจริยธรรมที่ดีโดยเฉพาะด้านวินัยในตนเอง

7. สถาบันอาชีพ การเข้าสู่อาชีพใด ๆ ของบุคคลก็ย่อมมีกฎเกณฑ์ระเบียบแบบแผน ปฏิบัติสำหรับกลุ่มอาชีพนั้น ๆ กฎเกณฑ์ระเบียบดังกล่าวนี้จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ปรับตัวอยู่ร่วมในกลุ่มอาชีพดังกล่าวได้ในที่สุด ดังนั้น สถาบันอาชีพแต่ละอาชีพก็มีส่วนที่สำคัญต่อการเสริมสร้างวินัยให้กับผู้ประกอบการอาชีพดังกล่าว

8. สถาบันการเมือง สถาบันการเมืองที่หมายถึงคณะรัฐบาลและพรรคการเมืองมีส่วนสำคัญในฐานะเป็นองค์กำหนดนโยบายแนวทางการบริหารประเทศ ตลอดจน การควบคุมดูแลปฏิบัติงานราชการของข้าราชการประจำให้ตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ดังนี้ การดำเนินงานเกี่ยวกับการเสริมสร้างวินัยของคนในชาติจึงเป็นสิ่งที่สถาบันการเมืองควรเข้ามามีบทบาท โดยนำมากำหนดเป็นแนวทางนโยบายการดำเนินงานทางการเมืองทางการเมืองของพรรคการเมืองหนึ่ง ๆ นอกจากนี้สำหรับตัวพรรคการเมืองเองก็ยังสามารถช่วยเสริมสร้างวินัยในตนเองกับสมาชิกพรรคได้โดยตรงด้วยการกำหนดเป็นระเบียบของพรรค ในท้ายที่สุดพฤติกรรม ตัวแบบของนักการเมืองที่มีการรักษาวินัยอย่างจริงจังก็จะช่วยให้ประชาชนทั่ว ๆ ไปในสังคมไทยยอมรับปฏิบัติตามได้เช่นกัน

วิธีการพัฒनावินัยในตนเองให้แก่เด็ก

มานิตย์ แก้วปู้ (2526) ได้เสนอแนวคิดในการจัดการสอนเพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักเรียนว่าการสอนนั้น ครูควรนำเทคนิคใหม่ ๆ มาช่วยสอนในแง่ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้มีการพัฒनावินัยในตนเองได้อย่างรวดเร็วขึ้น ในการสอนควรสอดแทรกแนวความคิดหรือเรื่องราวที่จะช่วยพัฒนานักเรียนให้เกิดความมีวินัยในตนเองได้อย่างดีด้วย

ชม ภูมิภาค (2525, หน้า 136) ได้กล่าวว่า การปลูกฝังวินัยต้องให้ได้ทั้งหลักการและปฏิบัติ หลักการเกี่ยวกับความมีวินัยที่ทุกคนควรมีในใจ คือ

1. ความมีวินัยช่วยให้ประหยัดเวลาและให้ทำงานด้วยความสำเร็จด้วยความเรียบร้อย
2. ผู้มีวินัยในตนเองมีความตรงต่อเวลาและหน้าที่

3. วินัยในตนเองนั้นเป็นสิ่งที่ฝึกฝนได้
4. ความมีวินัยก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
5. การขาดระเบียบวินัยทำให้เป็นผลเสียแก่งาน

ประวีณ ฌ นคร และเสนาะ ตีแยว (2525, หน้า 217) ให้ข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1. ความมีระเบียบวินัยขึ้นอยู่กับการศึกษาอบรมเป็นสำคัญ ต้องใช้เวลาและค่อยเป็นค่อยไป โดยใช้วิธีจูงใจดีกว่าวิธีบังคับ

2. การฝึกวินัยย่อมสอดแทรกเข้าไปได้เสมอเกือบทุกวิชา
3. ควรฝึกจนเกิดเป็นนิสัยให้เกิดความเคยชิน
4. วินัยในตนเอง คือ วินัยสูงสุดที่พึงปรารถนา

ไชย์เดออร์ (Snyder, 1986, p.124 อ้างอิงใน ศรีภาวรรณ ไสโสภา, 2545, หน้า 54-55) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “Three Differing Systems of Discipline & Their Impact on Conscience & Culture” และเสนอวิธีการพัฒนาวินัยให้แก่นักเรียน 3 วิธี คือ

วิธีการที่ 1 ใช้วิธีการให้นักเรียนเชื่อฟังโดยยกย่อง ชมเชย และให้รางวัล แต่ถ้านักเรียนไม่ทำตามก็ใช้วิธีลงโทษ

วิธีการที่ 2 ใช้วิธีการผ่อนผันกรณหาหรือปกป้องบุคคลนั้น ทั้งนี้ผู้ที่ได้รับความเอาใจใส่หรือได้รับการยอมรับ จะทำให้เป็นผู้ที่มีวินัยมากกว่าผู้ที่ขาดความเอาใจใส่ หรือ

วิธีการที่ 3 การให้ความยุติธรรม เทียงตรง โดยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมให้มั่นคงปลอดภัย

ไชย์เดออร์ สรุปว่า การใช้วิธีการแต่ละวิธีนั้นมีหลักการแนวความคิดต่างกัน แต่วิธีการทั้ง 3 วิธี จะทำให้นักเรียนรู้จักมโนทัศน์หลาย ๆ รูปแบบที่เกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคมและพัฒนาทักษะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่การจะเลือกแบบใดมาปฏิบัติจะต้องพิจารณารายละเอียดหลายประการประกอบมิใช่ยึดหลักปฏิบัติตามวินัยเท่านั้น

วาเรตต์ (Valett, 1986, p. 109 อ้างอิงใน ศรีภาวรรณ ไสโสภา, 2545, หน้า 55) ได้เสนอวิธีการที่จะพัฒนาการฝึกระเบียบวินัยของนักเรียนลงในหนังสือชื่อว่า “Effective Discipline : 10 Steps to Successful Performances” เพื่อเป็นคู่มือปฏิบัติสำหรับครูและผู้ปกครอง ซึ่งจะช่วยในการปรับปรุงการอบรมด้านวินัยของนักเรียน และวิธีการปฏิบัติต่อให้ประสบผลสำเร็จทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน กระบวนการดังกล่าวมี 10 ขั้นตอนดังนี้

1. การทำความเข้าใจในประสิทธิภาพของวินัย
2. การพิจารณาความต้องการและความสนใจของนักเรียน
3. การกำหนดเป้าประสงค์และความคาดหวังในการปฏิบัติตามวินัย

4. การสร้างกฎเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามวินัย
5. การวางแผนและการคาดคะเนผลที่จะได้รับ
6. การให้คำปรึกษาหารือร่วมมือกันในการปฏิบัติตามวินัยที่ได้วางกฎเกณฑ์ไว้
7. การบันทึกพฤติกรรมของนักเรียนที่ปฏิบัติตามวินัย
8. การให้รางวัลจากผลของการปฏิบัติตามวินัยที่ถูกต้อง
9. การแสดงให้เห็นผลของการไม่ปฏิบัติตามวินัยที่กำหนดไว้
10. การประเมินผลที่ได้ปฏิบัติตามทั้งหมดเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ดังนั้น การปลูกฝังเสริมสร้างและพัฒนาวินัยในตนเองแก่นักเรียนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำให้ถูกวิธี เพื่อสร้างเสริมจริยธรรมที่ดีของบุคคลที่จะเป็นพลเมืองดี ซึ่งจำเป็นมากสำหรับทุกสังคม การพัฒนาวินัยในตนเองจะต้องทำตั้งแต่วัยทารก ซึ่งนักเรียนควรได้รับความอบอุ่นในครอบครัวอันเป็นการสนองตอบความต้องการของเขา และทำให้นักเรียนเกิดความมั่นคงทางอารมณ์อันจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างมีเหตุผลสามารถใช้แรงจูงใจทางจริยธรรมมาเป็นแนวเสริมในการควบคุมตนเองหรือในการเกิดวินัยในตนเองอย่างมั่นคง ซึ่งการพัฒนาวินัยในตนเองนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย และทุกฝ่ายก็ควรจะเข้าใจหลักจิตวิทยาและวิธีการของการพัฒนาวินัยในตนเองให้ถูกต้อง เพื่อนำไปใช้ให้ถูกวิธี อันจะทำให้เกิดประโยชน์เต็มที่ หลักสำคัญในการพัฒนาวินัยในตนเองนี้จะต้องใช้ระยะเวลาานพอควร ไม่ใช่สิ่งที่เห็นผลทันตาแต่จะต้องค่อย ๆ พัฒนาวินัยดังกล่าวตามลำดับจึงจะทำให้เกิดผล ดังนั้น ทุกฝ่ายจึงควรจะให้ ความสนใจและลงมือปลูกฝังและพัฒนาวินัยในตนเองที่ถูกต้องแก่นักเรียน

การประเมินผลจริยธรรมและการสร้างแบบสังเกตพฤติกรรม

การประเมินผลจริยธรรม

การประเมินผลจริยธรรม เป็นเครื่องชี้ความสำเร็จของการเรียนการสอนว่าพฤติกรรมของผู้เรียนได้เปลี่ยนไปตามจุดประสงค์การเรียนที่ตั้งไว้มากน้อยเพียงใด ควรมีการแก้ไขข้อบกพร่องใดบ้าง ในการประเมินผลจะต้องทราบว่า จะประเมินอะไร แคไหน อย่างไร และเครื่องมือที่ใช้ประเมินนั้นทำให้ผลที่ได้น่าเชื่อถือเพียงใด

การจัดการเรียนการสอนจริยธรรม จะมีคุณลักษณะที่ต้องการเน้น มีทั้งการให้ความรู้ ความเข้าใจ การฝึกปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันจนเห็นคุณค่า และยอมรับในค่านิยมนั้น ๆ จนยึดถือปฏิบัติเป็นนิสัย ดังนั้น การประเมินผลควรประเมินให้ครอบคลุมพฤติกรรมที่จัดไว้ ซึ่งสำนักงาน

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2539) ได้เสนอแนวทางการประเมินผลจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม และรูปแบบการประเมินผลด้านจริยธรรม ดังนี้

แนวทางการประเมินผลจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม คือ

1. การจัดการเรียนการสอนจริยธรรมควรเน้นในด้านพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม โดยฝึกให้ผู้เรียนเกิดการยอมรับ และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน กฎศีลธรรม หรือกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับ
2. หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยมนั้นจะเป็นลำดับขั้นตอนของการพัฒนาจริยธรรม
3. การประเมินผลจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม มีการประเมินหลายวิธี เช่น การประเมินตนเอง การสอบถาม การสัมภาษณ์ การสำรวจ การสังเกต และการทดสอบ

รูปแบบการประเมินผล มี 2 ลักษณะ คือ

1. ผู้อื่นประเมินผู้เรียน เรียกว่า การประเมินทางตรง ผู้ประเมิน ได้แก่ ผู้ประเมิน ครู ผู้ปกครอง หรือเพื่อนผู้เรียน ประเมินการกระทำของผู้เรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสถานการณ์จริง สถานการณ์จำลอง ว่าบุคคลจะทำอะไร อย่างไร ในสถานการณ์นั้น ๆ วิธีการประเมิน คือ การสังเกต เครื่องมือประเมิน ได้แก่ แบบสำรวจรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า แบบสังเกตพฤติกรรม ฯลฯ

2. ผู้เรียนประเมินตนเอง เรียกว่า การประเมินทางอ้อม กระทำโดยให้ผู้เรียนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก หรือการปฏิบัติของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ เพราะบางพฤติกรรมไม่สามารถประเมินได้โดยตรงทุกสถานการณ์ เครื่องมือประเมินอาจใช้แบบสำรวจรายการ แบบมาตราส่วนประมาณค่า หรือให้ผู้เรียนเขียนรายงานพฤติกรรมของตนเอง

การสรุปผลการประเมินผู้เรียนแต่ละคน ควรนำผลจากการประเมินของผู้ประเมิน ผู้ปกครองหรือเพื่อน และผลการประเมินที่ผู้เรียนประเมินตนเองมาประกอบกัน จึงจะสามารถสรุปการพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม และค่านิยม ของผู้เรียนได้เที่ยงตรงยิ่งขึ้น

วิธีการประเมิน

จุดประสงค์ของการจัดการเรียนการสอนจริยธรรมมีทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ในการประเมินผลจึงควรประเมินให้ครอบคลุมตามจุดประสงค์ ซึ่งวิธีการประเมิน ได้แก่ การสังเกต การสัมภาษณ์ การทดสอบ การให้รายงานตนเอง การใช้เทคนิคสังคมมิติ ซึ่งวิธีการประเมินดังกล่าว ผู้ประเมินอาจเป็นผู้เรียนประเมินตนเอง หรือผู้อื่นประเมิน ดังนั้น การประเมินที่มีประสิทธิภาพ จึงควรกำหนดเครื่องมือประเมินให้สอดคล้องกับวิธีการนั้น ๆ โดยวิธีการประเมินและ

เครื่องมือที่ใช้ประเมินพฤติกรรม คุณธรรม และค่านิยม มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการ
การประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539)

1. การสังเกต (Observation) คือ การดูพฤติกรรมต่าง ๆ ด้วยสายตา ที่บุคคลนั้น ๆ
แสดงออกในสถานการณ์หนึ่งในระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งสามารถเห็นพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างเป็น
ธรรมชาติ ในการสังเกต ผู้ประเมินจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ในสิ่งที่จะสังเกตไว้ล่วงหน้าก่อน และ
ขณะสังเกตจะต้องมีการบันทึก ผลที่ได้จากการสังเกตจะตรงกับความเป็นจริงมากกว่าวิธีอื่น โดย
เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรมแบบสำรวจรายการ แบบสังเกตพฤติกรรม
แบบมาตราส่วน ประมาณค่า

1.1 แบบสังเกตพฤติกรรมแบบสำรวจรายการ เป็นเครื่องมือที่ใช้บันทึกการสังเกต
พฤติกรรมผู้เรียน ใช้สังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นรายบุคคล โดยการนำรายการที่ต้องการสังเกต
มาจัดทำเป็นตารางบันทึก และให้ประเมินเพียงว่า มี – ไม่มี ใช่ – ไม่ใช่ หรือ ผ่าน – ไม่ผ่าน

1.2 แบบสังเกตพฤติกรรมแบบมาตราส่วนประมาณค่า เป็นเครื่องมือประกอบ
การสังเกตพฤติกรรมที่ให้ผู้ประเมินบันทึกพฤติกรรมของผู้เรียนแบบประมาณค่า โดยเน้นน้ำหนัก
มากน้อยของคุณลักษณะหรือพฤติกรรมที่ตรงกับการสังเกตได้

2. การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ใช้ประเมินพฤติกรรมทั้งด้านจิต
พิสัย และทักษะพิสัย การสัมภาษณ์มีลักษณะคล้ายกับการถามตอบด้วยวาจา (ปากเปล่า) แต่เป็น
ในลักษณะการพูดคุยที่มีจุดมุ่งหมาย สามารถนำไปประกอบเครื่องมือประเมินชนิดอื่น โดยเฉพาะ
การสังเกตได้เป็นอย่างดี การสัมภาษณ์เป็นวิธีการที่ได้เปรียบกว่าการสังเกต โดยที่ไม่ต้องรอคอย
พฤติกรรมบางอย่างที่ไม่แน่ใจว่าจะเกิดหรือไม่ เพราะผู้ประเมินสามารถสอบถามได้ทันที
การสัมภาษณ์ที่ดีจะต้องมีการจดบันทึกผลการสัมภาษณ์ลงในแบบสัมภาษณ์

3. แบบทดสอบ (Test) การใช้แบบทดสอบเป็นวิธีการประเมิน ซึ่งอาจทำการถามตอบด้วย
วาจา หรือเขียนให้ตอบ ซึ่งลักษณะของคำถามอาจเป็น

3.1 ถามความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ

3.2 ถามความรู้สึกโดยใช้สถานการณ์เป็นตัวเร้า ซึ่งสถานการณ์อาจใช้เรื่องราวที่เป็น
ข้อความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ หรือเรื่องราวที่เป็นรูปภาพที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ

4. การให้รายงานตนเอง เป็นการให้นักเรียนเขียนรายงานการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณธรรม
ที่ต้องการประเมิน อาจให้นักเรียนเขียนในลักษณะของเรียงความ บันทึกประจำวัน หรือเขียนบันทึก
ตามที่ตนปฏิบัติจริง นอกจากนี้อาจใช้แบบสำรวจตนเอง โดยให้นักเรียนสำรวจตนเองตามกิจกรรม
ที่ผู้ประเมินได้กำหนดหัวข้อให้ โดยเน้นน้ำหนักมาก – น้อย

5. การใช้เทคนิคสังคัมมิตติ การประเมินโดยใช้เทคนิคสังคัมมิตติ เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถบอกได้ว่านักเรียนคนใดมีคุณธรรมในด้านใด โดยให้นักเรียนเขียนชื่อเพื่อนที่มีคุณธรรมตามที่กำหนดหรือปฏิบัติตนตามคุณธรรมนั้น แล้ววิเคราะห์ผล จะทำให้ผู้ประเมินทราบถึงการยอมรับซึ่งกันและกันของนักเรียน

การบันทึกสะสมผลการประเมิน อาจทำได้หลายวิธี ดังนี้

1. สะสมโดยการนับจำนวนครั้งของการผ่าน โดยจัดเกณฑ์ที่กำหนดไว้ เมื่อนักเรียนผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ จะรวบรวมเป็นความถี่ แล้วนำมารวบรวมเป็นระดับคุณภาพ ซึ่งระดับคุณภาพนี้ควรกำหนดเกณฑ์ไว้ก่อน

2. สะสมโดยการให้เป็นคะแนน โดยบันทึกคะแนนที่นักเรียนทำได้แต่ละครั้งแล้วกำหนดเกณฑ์ผ่านของนักเรียน และนำจำนวนครั้งที่นักเรียนผ่านเปรียบเทียบกับระดับคุณภาพ

3. สะสมโดยการให้เป็นระดับคุณภาพ เมื่อประเมินผลนักเรียนในแต่ละคุณธรรมหลายครั้งแล้ว นำผลที่ได้มาเปรียบเทียบเป็นระดับคุณภาพ และนับจำนวนความถี่ของระดับคุณภาพที่มีมากที่สุด

การประเมินผลนั้นมีอยู่หลายรูปแบบ ดังนั้น การที่จะเลือกวิธีการประเมินผลจึงต้องเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก ซึ่งทวีพร (2542) กล่าวว่า หลักการประเมินเด็กอายุ 3 – 6 ปีนั้น สภาพการประเมินต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวันของเด็ก โดยการจัดการประเมินให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติตามตารางกิจกรรมประจำวัน มีการจัดทำการประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การเลือกใช้เครื่องมือและการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน และการประเมินนั้นไม่ควรใช้แบบทดสอบ เพราะไม่เหมาะสมกับวัย และระดับพัฒนาการของเด็ก วิธีการที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กอายุ 3 – 6 ปี ได้แก่ การสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การรวบรวมผลงานหรือชิ้นงาน ที่แสดงออกถึงการทำงานอย่างเต็มความสามารถ

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมเชิงจริยธรรม การมีวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัยเป็นเครื่องมือในการบันทึกพฤติกรรม ซึ่งมีรายละเอียดในลำดับต่อไป

การสังเกต (Observation)

ความหมายของการสังเกต

การสังเกต หมายถึง การเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์หรือพฤติกรรม โดยอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกต การสังเกตจะต้องทำในขณะที่ผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัวจึงจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง ความสำเร็จของการสังเกตขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้สังเกต โดยที่ผู้ถูกสังเกตมีทักษะการใช้ประสาทสัมผัส การตีความพฤติกรรม การบันทึกข้อมูลอย่างรวดเร็ว ละเอียด และเป็น และที่

สำคัญที่สุด ผู้สังเกตจะต้องมีความยุติธรรมไม่สรุปข้อมูลด้วยอคติส่วนตัว

ประเภทของการสังเกต

การสังเกตแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การสังเกตทางตรง (Direct Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกต ต้องเฝ้า
ดูเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง โดยอาศัยประสาทสัมผัสทางตาเป็นส่วนใหญ่
การสังเกตทางตรงสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกต
เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือแสดงบทบาทการเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งผู้ถูกสังเกตอาจจะรู้ตัว
หรือไม่รู้ตัวก็ได้ แต่ในกรณีที่ต้องการพฤติกรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติและความเป็นจริง ก็ไม่ควรให้
ผู้สังเกตรู้ตัว การสังเกตในลักษณะนี้จะทำให้ได้เห็นพฤติกรรมหรือเหตุการณ์อย่างละเอียด ทุกแง่
ทุกมุม เช่น ผู้สังเกตแสดงตนในบทบาทผู้ช่วยพยาบาลเพื่อไปสังเกตพฤติกรรมของเด็กที่มีพ่อแม่ติด
เชื้อเอดส์ ซึ่งในทางปฏิบัติผู้สังเกตอาจจะเปิดเผยตนเองหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของ
สถานการณ์ บางครั้งผู้สังเกตอาจต้องแสดงตนในบทบาทอื่น เพื่อที่จะได้ข้อมูลที่แท้จริง การสังเกต
ลักษณะนี้จึงมีข้อขัดแย้งในเรื่องจรรยาบรรณอยู่มาก

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipant Observation) เป็นการสังเกตที่
ผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มโดยที่มีบทบาทเป็นบุคคลภายนอกกลุ่มเท่านั้น
เช่น การเฝ้ามองหรือสังเกตพฤติกรรมการเล่นของนักเรียน ผู้ถูกสังเกตไม่รู้ว่ามีคนคอยสังเกตอยู่
การสังเกตแบบนี้มีข้อเสีย คือ ไม่สามารถติดตามดูพฤติกรรมทุกอย่างได้

2. การสังเกตทางอ้อม (Indirect Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตไม่เห็น
เหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง แต่อาศัยการถ่ายทอดด้วยเครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่ง
เช่น สังเกตจากการถ่ายทำเป็นภาพยนตร์ ถ่ายภาพไว้ เป็นต้น

นอกจากนี้การสังเกตยังแบ่งได้อีกหลายลักษณะ เช่น แบ่งเป็นการสังเกตโดยผู้ถูกสังเกต
รู้ตัว (Know Observation) กับการสังเกตโดยผู้สังเกตไม่รู้ตัว (Unknow Observation) เป็นต้น หรือ
แบ่งเป็นการสังเกตแบบมีเค้าโครงกำหนดไว้ล่วงหน้า (Structured Observation) กับการสังเกต
แบบไม่มีเค้าโครงกำหนดไว้ล่วงหน้า (Unstructured Interview) เป็นต้น

หลักการสังเกต

การสังเกตมีหลักดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายการสังเกตที่แน่นอน ทั้งพฤติกรรมและผู้ที่ถูกสังเกต
2. นิยามพฤติกรรมหรือสิ่งที่จะสังเกตให้ชัดเจนว่า หมายถึงอะไร มีขอบเขตแค่ไหนโดย
อาจทำเป็นรายการพฤติกรรมที่จะสังเกตไว้ล่วงหน้า

3. การสังเกตต้องกระทำอย่างมีระบบ เช่น กำหนดไว้ว่าจะสังเกตพฤติกรรมนั้น ๆ ภายใน เวลากี่นาทีหรือกี่วินาที เป็นต้น

4. การสังเกตที่ดีต้องมีการบันทึกการสังเกต ซึ่งอาจเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) หรือมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) หรือการจัดบันทึก

5. ควรสังเกตพฤติกรรมเดียวหลาย ๆ ครั้งเพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยง และสังเกตพฤติกรรม เดียวหลาย ๆ สถานการณ์เพื่อให้ข้อมูลมีความตรงมากที่สุด

ลักษณะของผู้สังเกต

การสังเกตจะได้ผลดีผู้สังเกตต้องมีลักษณะ ดังนี้

1. ต้องมีความตั้งใจและมีจิตใจจดจ่อต่อเรื่องที่จะสังเกต
2. ต้องมีทักษะการสังเกต มีประสาทสัมผัสที่ดี สามารถรับรู้ได้
3. ต้องมีพื้นฐานความรู้ในเรื่องที่จะสังเกต
4. ต้องมีความสามารถแปลความหมายสิ่งที่รับรู้ได้ถูกต้อง
5. ต้องมีความยุติธรรม ไม่อคติ และมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

ข้อดีของการสังเกต

1. การสังเกตทางตรงทำให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงได้มาก เพราะเป็นการเก็บข้อมูลจาก แหล่งปฐมภูมิ

2. การสังเกตช่วยในการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากการใช้วิธีการอื่น ๆ

3. การสังเกตเป็นวิธีตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นของข้อมูลที่ได้จากวิธีอื่น ๆ

แบบสังเกตพฤติกรรม

แบบสังเกตพฤติกรรมเป็นเครื่องมือช่วยบันทึกข้อมูลจากการที่ผู้สังเกตพยายามใช้ประสาท สัมผัสเฝ้าดูอย่างเอาใจใส่ และจดบันทึกพฤติกรรมของผู้ถูกสังเกตอย่างมีระบบ

วิธีการสร้าง ใช้วิธีคล้ายกับการสร้างแบบสอบถามและอาจมีรูปแบบข้อคำถามแต่ละ ประเด็นหลากหลายได้เช่นเดียวกัน

ตัวอย่างแบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติงานของนักเรียน
แบบสังเกตทักษะปฏิบัติของนักเรียน
 ชั้น.....วิชา.....เรื่อง.....
 แผนการสอนที่.....ครั้งที่.....วันที่.....เดือน..... พ.ศ. 25.....

เลข คร.	ชื่อ - สกุล	พฤติกรรมที่สังเกต										
		การวางแผนทำงาน	การจัดลำดับขั้นตอน	การทำงานตามขั้นตอน	การทำงานเป็นกลุ่ม	ทำงานได้คล่องแคล่ว	ความตั้งใจทำงาน	การให้ความร่วมมือ	ความคิดสร้างสรรค์	ความเป็นระเบียบ	ทำงานเสร็จทันเวลา	คะแนนรวม
		2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	20

เกณฑ์การให้คะแนน ✓✓ ปฏิบัติได้ดี 2 คะแนน
 ✓ ปฏิบัติได้ 1 คะแนน
 - ปฏิบัติไม่ได้ 0 คะแนน

เทคนิคการเสริมสร้างวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย

การนำเสนอต้นแบบ

Bandura ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้จากการสังเกต โดยการใช้ตัวแบบว่า การเรียนรู้ของคนโดยส่วนใหญ่เกิดจากการสังเกตตัวแบบ ซึ่งสามารถถ่ายทอดทั้งความคิดและการแสดงออกได้พร้อมกัน การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning) หรือการเลียนแบบจากตัวแบบ (Modeling) ทั้งตัวแบบมีชีวิต (Live Model) และตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic

Model) ทำให้ผู้สังเกตสามารถเรียนรู้ได้ว่า พฤติกรรมใดที่ตนควรนำไปปฏิบัติและพฤติกรรมใดควรละเว้นหรือหลีกเลี่ยง (Woolfolk, 1995 อ้างอิงใน วรวิณี ลิ้มอักษร, 2541) ซึ่ง Mcinerney and Mcinerney (2002) ได้กล่าวถึงลักษณะของตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อผู้สังเกตวัยเด็กเล็กกว่า ลักษณะของตัวแบบจะต้องดึงดูดความสนใจทางร่างกายและอารมณ์ของเด็กซึ่งต้องมีสถานภาพ ได้แก่ เพศ อายุ ความสนใจ ที่ใกล้เคียงกับเด็ก และมีคุณค่าต่อเด็กทั้งด้านความทรงจำและความรู้สึก

การเรียนรู้จากตัวแบบนี้ประกอบไปด้วย 4 กระบวนการ คือ กระบวนการตั้งใจ (Attention Processes) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) กระบวนการกระทำ (Production Processes) และกระบวนการจูงใจ (Motivational Processes) ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ พฤติกรรม (Behavioral) บุคคล (Personal) และอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม (Environmental) (ทศนา เขมมณี, 2546) ซึ่งการเรียนรู้จากการเลียนแบบไม่สามารถวัดได้จากการแสดงออก การที่เด็กได้รับความรู้ใหม่ถือว่าได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว โดยเด็กไม่จำเป็นต้องแสดงออกมา แต่เด็กสามารถนำความรู้ที่ได้รับมาแสดงออกเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสม นอกจากนี้ Bandura กล่าวว่า การเสริมแรงไม่ได้ทำหน้าที่เพิ่มพฤติกรรมเท่านั้น แต่เป็นแรงจูงใจให้เด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อจะได้รับการเสริมแรง ทำให้เด็กเรียนรู้ว่าควรจะแสดงพฤติกรรมใด เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสถานการณ์ และเป็นตัวเสริมแรงที่ช่วยเพิ่มความถี่ของการแสดงพฤติกรรม (สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต, 2543)

นอกจากนั้นแบนดูรา (Bandura, 1977, pp. 31 – 36 อ้างอิงใน ศรีอรอน เนียมนาค, 2547, หน้า 54) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ว่าเป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของพฤติกรรม ซึ่งจะเกิดจากการเรียนรู้จากตัวแบบเป็นส่วนมาก การที่บุคคลได้เห็นพฤติกรรมที่แปลกใหม่ และเหมาะสมจากผู้อื่นจะช่วยชี้นำการกระทำของเขาได้และยังช่วยมิให้เกิดการผิดพลาดจากการกระทำนั้น ๆ ด้วยการเรียนรู้จากตัวแบบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์มาก เมื่อบุคคลได้เห็นการกระทำของตัวแบบก็จะสามารถรับรู้ความหมายของการกระทำนั้นได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนรู้จากตัวแบบนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการสังเกต ซึ่งสามารถแยกออกเป็นองค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. ความสนใจ เป็นกระบวนการรับรู้ความสำคัญของแบบไว้อย่างละเอียดที่สุด โดยการสังเกตและสามารถรวบรวมสิ่งที่รับรู้มาได้อย่างเป็นขั้นตอน สิ่งที่มีอิทธิพลต่อความสนใจในการเรียนรู้ในการสังเกตนั้นมีมากมาย อาทิ ความสามารถในการรับรู้ และการแปลความหมายของผู้สังเกตลักษณะหรือการแสดงออกของตัวแบบที่แปลกใหม่หรือดึงดูดได้มากน้อยเพียงไร

2. ความจดจำ เป็นกระบวนการของความจำ ซึ่งเป็นการรวบรวมพฤติกรรมของตัวแบบที่สังเกตเห็นไว้ทุกครั้ง เพื่อใช้ในการวางรูปแบบที่แน่ชัดของพฤติกรรมเหล่านั้นความจดจำนี้จะกระทำในรูปสัญลักษณ์ซึ่งใช้กันอยู่ทั่วไปขบวนการสร้างสัญลักษณ์นี้จะช่วยให้จำพฤติกรรมของตัวแบบได้ แม้จะได้เห็นตัวแบบในช่วงระยะเวลาอันสั้นก็ตาม กระบวนการสร้างสัญลักษณ์อาจกระทำในรูปของจินตนาการที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของตัวแบบ อันเป็นเสมือนศูนย์กลางของการรับรู้ทำให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกับที่เห็นมา นอกจากนี้ การฝึกคิด การกระทำ ตามแบบแผนการตอบสนองของตัวแบบ ยังช่วยให้การเรียนรู้จากการสังเกตได้ผลดี การกระทำตามตัวแบบโดยตรงหรืออาจเกิดขึ้น โดยปราศจากตัวแบบ อาจเกิดพฤติกรรมหลังจากการสังเกตตัวแบบมาแล้วระยะหนึ่ง ลักษณะเช่นนี้เป็นผลมาจากความจดจำในรูปของจินตนาการ

3. การแสดงออก เป็นกระบวนการดัดแปลงสัญลักษณ์ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งพฤติกรรมที่เหมาะสมกระบวนการนี้เกี่ยวข้องกับร่างกายและจิตใจ พฤติกรรมที่ปรากฏออกมาเป็นการตอบสนอง

4. การจูงใจ เป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความรู้ที่ได้รับมากับการแสดงออกตามปกติในการเรียนรู้ของมนุษย์ไม่อาจแสดงออกตามที่ได้รู้มาทั้งหมดได้ จึงมักเลือกพฤติกรรมของตัวแบบ โดยผู้สังเกตเป็นไปในรูปของการรับเอาสิ่งที่ตนพึงพอใจไว้ และไม่ยอมรับในสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย ขบวนการจูงใจที่มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้โดยสังเกตเป็นอย่างมากจะเห็นได้ว่าตัวแบบที่มีพฤติกรรมเหมาะสมและได้รับผลตอบแทนที่ดีจากพฤติกรรมนั้นจะก่อให้เกิดการเลียนแบบในคนส่วนใหญ่ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น แบนดูรา ยังได้กล่าวถึง อิทธิพลของตัวแบบไว้ว่า การเรียนรู้โดยการสังเกตมีผลทำให้ผู้สังเกตเกิดการตอบสนอง 3 ประการ คือ

1. การได้พฤติกรรมของตัวแบบ ทำให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมใหม่ ๆ ที่ไม่เคยแสดงมาก่อนได้
2. พฤติกรรมของตัวแบบอาจเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้สังเกตที่มีอยู่ก่อนให้เพิ่มขึ้นหรือลดลงได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับผลของพฤติกรรมที่ตัวแบบได้รับ
3. ได้เห็นพฤติกรรมตัวแบบ ช่วยให้ผู้สังเกตสามารถแสดงพฤติกรรมที่ตนมีแนวโน้มที่จะแสดงออกให้แสดงออกได้ง่ายขึ้น โดยบุคคลที่เด็กจะเลียนแบบนั้นจะเริ่มต้นจากคนที่ใกล้ชิดที่สุดและค่อย ๆ ห่าง ออกจากตัวเด็กตามพัฒนาการทางสังคมของเขา ซึ่งเขาไม่แบ่งบุคคลที่เด็กจะเลียนแบบ ดังนี้

3.1 เลียนแบบจากพ่อแม่และครู เพราะเป็นบุคคลที่มีความใกล้ชิดมากที่สุด คือ พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกของตน เมื่อเติบโตขึ้นเด็กก็จะไปโรงเรียน นั้นหมายความว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตในแต่ละวันอยู่กับครู ดังนั้น ความสำคัญของครูในการเป็นต้นแบบจึงสำคัญพอ ๆ กับพ่อแม่ ผู้ปกครองและครู จึงควรเป็นแบบอย่างที่ดี แต่ทั้งนี้ต้องไม่แสวงแสดงบทบาทที่ชัดเจนเฉพาะตัวออกมา เพื่อให้เด็กจะได้เลียนแบบจากตัวแบบที่เด็กชอบ จะเป็นตัวแบบที่ก่อให้เกิดความพอใจแก่เด็ก

3.2 เลียนแบบกับตัวแบบที่ตรงกับความสนใจ การเลียนแบบจะเกิดขึ้นเมื่อตัวแบบนั้นตรงกับความสนใจ เด็กหญิงจะเลียนแบบแตกต่างไปจากเด็กชาย เนื่องจากความสนใจแตกต่างกัน และในเด็กหญิงเด็กชายด้วยกันความสนใจก็จะแตกต่างกันไป เช่น เด็กหญิงบางคนสนใจเลียนแบบการทำงานในบ้านของแม่ แต่บางคนอาจจะสนใจศิลปะ การแสดงต่าง ๆ ที่ตนได้พบในรายการโทรทัศน์และพยายามเลียนแบบนั้นก็ได้ ในขณะที่เด็กผู้ชายส่วนมากจะเลียนแบบจากผู้กล้าหาญที่ตนยกย่องและพอใจที่ตนจะเลียนแบบ ซึ่งอาจจะมาจากเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ได้ ตัวของเด็กมักได้แก่ บุคคลตัวละครในนิทาน นิยาย โทรทัศน์ ภาพยนตร์

ดังนั้น การฝึกนิสัยและการปลูกฝังพฤติกรรมที่พึงประสงค์แก่เด็กสามารถทำได้โดยการให้เด็กเห็นแบบอย่าง เพราะการเลียนแบบการกระทำของบุคคลและสิ่งแวดล้อม ถือว่าเป็นตัวแบบที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด อาจเป็นตัวแบบที่เป็นชีวิตจริง ซึ่งเด็กอาจเรียนรู้จากสังคมหรือชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นพฤติกรรมบางอย่างเด็กยังได้รับอิทธิพลจากตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งอาจเป็นคำพูด เอกสารหรือสื่อตัววัสดุอื่น ๆ ที่ทำให้เด็กเกิดความสนใจและมีแรงจูงใจที่จะยอมรับพฤติกรรมนั้น ๆ แล้วนำมาปรับปรุงบุคลิกภาพของตน

คำถามปลายเปิด

การใช้คำถามเป็นบทบาทหนึ่งของครูในการกระตุ้น หรือชี้แนะเด็กให้คิด ซึ่งจะขอกกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการใช้คำถามไว้ 4 ประการ คือ ความหมายของคำถามปลายเปิด ประโยชน์ของคำถามปลายเปิด ประเภทของคำถาม ลักษณะของคำถามที่ดี และเทคนิคการใช้คำถาม

ความหมายของคำถามปลายเปิด

ระยัย ทฤษฎีคุณ (2536, หน้า 72 -73) ให้ความหมายของคำถามปลายเปิด (Divergent Thought Question) ว่า เป็นคำถามที่สามารถตอบคำถามกว้าง ๆ ผู้ถามต้องใช้ความคิดสูง ต้องอาศัยความรู้เดิม หรือหลักการหลายอย่างมาประกอบกัน ต้องอาศัยสมรรถภาพทางสมองด้านความคิด วิเริ่มสร้างสรรค์ คือ วิเคราะห์ สังเคราะห์ ตั้งสมมติฐาน คำตอบ ทำนายล่วงหน้าไม่ได้ คำตอบ อาจมีหลายคำตอบ ขึ้นอยู่กับเหตุผลของผู้ตอบ

ประโยชน์ของคำถามปลายเปิด

คำถามนั้นมีบทบาทยิ่งต่อชีวิตประจำวันของคนเราและจำเป็นต่อการเรียนการสอนของเด็ก เพราะจุดมุ่งหมายสำคัญของการศึกษาต้องการให้ผู้เรียนใช้ความคิดทั้งในด้านเหตุผล สร้างสรรค์ วิเคราะห์ปัญหา และต้องการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาความคิดของตนเอง สุชาติา แจ่มจันทร์ (2525, หน้า 45) และธงชัย ชิวปรีชา (อ้างอิงใน นารี ชมเกษตร, 2541, หน้า 30) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของคำถามปลายเปิด ไว้ดังนี้

1. ช่วยให้นักเรียนทบทวนสิ่งที่เรียนไปแล้ว หรือเชื่อมโยงความรู้เก่าไปสู่ความรู้ใหม่
2. เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีแนวคิดมีเหตุผลในลักษณะต่าง ๆ
3. เพื่อใช้เป็นส่วนเร้า และกระตุ้นความสนใจได้ในทุกขั้นตอนที่สอน
4. เน้นในสิ่งที่ต้องการพูด
5. ควบคุมกิจกรรมในชั้นเรียนให้ดำเนินในทิศทางที่ต้องการ
6. ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
7. ก่อให้เกิดการค้นคว้าและสำรวจความรู้ใหม่ เป็นการปลูกฝังนิสัยรักการค้นคว้าให้เกิดขึ้น เพื่อนำไปสู่การคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ
8. ใช้ทบทวนหรือสรุปเรื่องราวที่สอนให้กะทัดรัดยิ่งขึ้น
9. ใช้วัดผลและวัดความสามารถของผู้เรียน รวมทั้งวัดผลการสอนว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายเพียงไร

นอกจากนี้ พูนศรี จันทรสกุล (2541, หน้า 31 – 32) ได้กล่าวถึง ประโยชน์ของคำถามได้อย่างสอดคล้องกับนักการศึกษา สองท่านข้างต้นว่า คำถามมีบทบาทสำคัญต่อการเรียน ซึ่งเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะคำถามปลายเปิดซึ่งเป็นคำถามที่ส่งเสริมให้นักเรียนคิดและเรียนรู้ เมื่อนักเรียนได้ฝึกคิดบ่อย ๆ ความสามารถของสติปัญญาก็จะดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า คำถามมีบทบาทยิ่งต่อการเรียนการสอน ที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลางทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีส่วนร่วมและฝึกคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนกระตุ้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนอีกด้วย ฉะนั้นการใช้คำถามของครูจึงจำเป็นต่อการเรียนการสอนที่จะช่วยกระตุ้นให้เด็กเกิดการคิดเชิงเหตุผล

ประเภทของคำถาม

ประเภทของคำถามสามารถแบ่งคำถามออกเป็นหลายประเภท ตามแนวคิดนักการศึกษา ซึ่งหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

ยอร์ส บราวน์ (Brown, 1975, p. 108 อ้างถึงใน จินตนา ปรีदानันต์, 2530, หน้า 23 - 24) ได้แบ่งคำถามของครูไว้อย่างกว้าง ๆ เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. คำถามระดับต่ำ (Lower order Cognitive Question) ได้แก่
 - 1.1 คำสั่งซึ่งใช้แทนคำถาม (Complances)
 - 1.2 คำถามลอย ๆ (Rhetorical)
 - 1.3 คำถามให้ระลึก (Recall)
 - 1.4 คำถามเกี่ยวกับความเข้าใจ (Comprehension)
 - 1.5 คำถามเกี่ยวกับการนำไปใช้ (Application)
2. คำถามระดับสูง (Higher order Cognitive Question) ได้แก่
 - 2.1 คำถามให้วิเคราะห์ (Analysis)
 - 2.2 คำถามให้สังเคราะห์ (Synthesis)
 - 2.3 คำถามให้ประเมินผล (Evaluations)

พูนศรี จันทรสกุล (2541, หน้า 30 – 33) ได้แบ่งประเภทของคำถามตามลักษณะของการคิดไว้ 2 ประเภท คือ

1. คำถามระดับต่ำ เป็นคำถามเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่ได้จากความจำและการสังเกต ซึ่งประกอบด้วยคำถามดังต่อไปนี้
 - 1.1 คำถามให้สังเกต
 - 1.2 คำถามให้ทบทวนความจำ
 - 1.3 คำถามให้บอกความหมายหรือคำจำกัดความ
 - 1.4 คำถามชี้บ่ง
 - 1.5 คำถามนำ
 - 1.6 คำถามเร้าความสนใจ
2. คำถามระดับสูง เป็นคำถามที่ส่งเสริมให้เด็กคิดโดยนำความรู้และประสบการณ์เดิมมาเป็นพื้นฐาน สรุปลหาคำตอบซึ่งประกอบด้วยคำถามต่อไปนี้
 - 2.1 คำถามให้อธิบาย
 - 2.2 คำถามให้เปรียบเทียบ
 - 2.3 คำถามให้จำแนกประเภท
 - 2.4 คำถามให้ยกตัวอย่าง
 - 2.5 คำถามให้วิเคราะห์
 - 2.6 คำถามให้สังเคราะห์
 - 2.7 คำถามให้ประเมินค่า

จากการจำแนกประเภทของคำถาม จึงพอสรุปได้ว่า สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้าง ๆ คือ คำถามระดับต่ำและคำถามระดับสูง ซึ่งเราสามารถนำคำถามทั้ง 2 ประเภทไปใช้ในการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปในทิศทางที่ต้องการและยังกระตุ้นให้กิจกรรมน่าสนใจอีกทั้งให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรรู้จักเลือกใช้คำถามที่ดีกับเด็ก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเด็กต่อไป

ลักษณะของคำถามที่ดี

พูนศรี จันทร์สกุล (2541, หน้า 33 – 35) ได้เสนอกลยุทธ์ในการใช้คำถามว่าการที่จะใช้คำถามให้เกิดประโยชน์สูงสุดควรเลือกใช้คำถามได้ถูกต้องเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการถาม ประสพการณ์ของผู้เรียน และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง และได้เสนอลักษณะคำถามที่ดี ไว้ดังนี้

1. ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย
2. คำนึงถึงประสพการณ์พื้นฐานและวัยของผู้ตอบ
3. พัฒนาความคิดสร้างสรรค์
4. ส่งเสริมให้ผู้ตอบใช้ความสามารถทางสมองด้านอื่น ๆ นอกจากใช้ความจำเพียงอย่างเดียว
5. เป็นคำถามที่การวางแผนอย่างดีแล้ว
6. ผู้ตอบไม่สับสน
7. ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกได้อย่างเสรี
8. ผู้ตอบไม่รู้สึกรับข้อใจ
9. ตอบคำถามได้หลายคนและตอบได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ให้
10. มีจุดมุ่งหมายแน่นอนว่า ต้องการให้ผู้ตอบตอบในเรื่องอะไรบ้าง

สรุปแล้ว ลักษณะคำถามที่ดีที่ควรนำมาใช้กับเด็กปฐมวัยนั้นจะต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย คำนึงถึงประสพการณ์พื้นฐานและวัยของผู้ตอบมีจุดมุ่งหมายแน่นอนว่าต้องการให้ผู้ตอบ ตอบในเรื่องใดส่งเสริมให้ผู้ตอบใช้ความสามารถทางสมองด้านอื่น ๆ นอกจากใช้ความจำเพียงอย่างเดียว ควรตอบได้หลายคนและได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับเหตุผลที่ให้ ผู้ตอบจะต้องไม่รู้สึกรับข้อใจ ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นและความรู้สึกได้อย่างเสรี เป็นคำถามที่มีการวางแผนเป็นอย่างดี ทำให้ผู้ตอบไม่สับสน

เทคนิคการใช้คำถาม

พูนศรี จันทร์สกุล (2541, หน้า 33 – 35) ได้เสนอแนวทางในการใช้คำถามที่ช่วยให้เด็ก รู้จักคิดไว้ดังนี้

1. พูดเสียงชัดเจน จะช่วยให้เด็กเข้าใจคำถามและคิดตามไปด้วย

2. ใช้ภาษาที่เหมาะสมกับวัยของเด็กจะช่วยให้เข้าใจง่าย และคิดหาคำตอบได้ถูกต้องในเวลาอันสั้น
3. ใช้คำถามที่มีประเด็นเดียว ช่วยให้มองเห็นขอบเขตและแนวทางในการตอบคำถาม
4. เว้นระยะเวลาให้เด็กตอบคำถามพอสมควร เพื่อให้เด็กมีโอกาสคิดก่อนตอบ ให้เด็กตอบด้วยความสมัครใจ เปิดโอกาสให้มีเสรีภาพในการคิดหาคำตอบ และช่วยลดความกังวลใจของเด็กที่ขี้อายและคิดช้า
5. ให้เด็กตอบทีละคนไม่ตอบพร้อมกันทั้งชั้น จะช่วยให้ครูสามารถประเมินผลเด็กเป็นรายบุคคลได้ทั่วถึง
6. ไม่ทบทวนคำตอบของเด็ก ฝึกให้เด็กสนใจฟังคำตอบและช่วยกันเสริมคำตอบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
7. ไม่ควรทวนคำถามของครูเอง ฝึกให้เด็กสนใจฟังคำถามของครูและของเพื่อน อีกทั้งให้รู้จักติดตามบทเรียนด้วยความตั้งใจ

จากเทคนิคในการใช้คำถามของนักการศึกษาหลายท่านที่กล่าวมาแล้ว ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ซึ่งเทคนิคการใช้คำถามที่มีความเหมาะสมอันจะนำมาใช้กับเด็กปฐมวัยพอสรุปได้ดังนี้

1. การเปิดโอกาสให้เด็กคนอื่นได้ตอบคำถามในข้อเดียวกัน ด้วยการพยักหน้าให้ เด็กได้รับรู้หรือเอ่ยชื่อคนต่อไป โดยใช้คำถามมีอะไรอีกไหม ใครจะเพิ่มเติมบ้าง
2. การเสริมแรง เมื่อเด็กตอบคำถามได้ด้วยคำชมสั้น ๆ และไม่ซ้ำกัน เช่น ดีมาก ถูกต้องแล้วยอดเยี่ยม ใช่แล้ว แจ๋ว เก่ง เป็นคำตอบที่น่าสนใจ หรือใช้ท่าทาง เช่น ยิ้ม พยักหน้า ประทับมือ และชูหัวแม่มือ เป็นต้น
3. การรอคำตอบจากเด็กโดยใช้เวลาคิดหาคำตอบ 3 – 5 วินาที จะมีผลดังนี้
 - 3.1 เด็กตอบคำถามได้ยาวขึ้น และจำนวนคำที่ใช้ตอบมากขึ้น
 - 3.2 คำตอบที่ว่า “ไม่ทราบ” และคำตอบผิดจะลดลง
 - 3.3 เด็กสามารถยกเหตุผลเพื่อประกอบคำตอบได้มากขึ้นและมีความมั่นใจในการตอบยิ่งขึ้น
4. เด็กมีความรู้สึกเสียหน้าเมื่อตอบผิดหรือตอบไม่ถูก ซึ่งเป็นผลที่จะทำให้เด็กไม่ยินดีที่จะตอบคำถามในโอกาสต่อไป ครูควรควบคุมเพื่อนร่วมชั้นไม่ให้แสดงอาการเหยียดหยัน คนที่ตอบผิดและควรให้กำลังใจ โดยพยายามกระตุ้นให้เขาตอบใหม่ให้ถูกต้อง อาจใช้วิธีบอกใบ้ ชี้แนวทางในการตอบ หรือให้เด็กอื่นช่วยตอบเด็กตอบเสียงเบาหรือตอบไม่ชัดเจน ในกรณีที่เด็กตอบไม่ชัดเจน ครูอาจใช้คำพูด “คำตอบน่าสนใจ แต่เพื่อน ๆ ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ช่วยเติมอีกนิด” หรือ “หนูตอบ

ถูกแล้ว แต่เพื่อน ๆ คงได้ยินไม่ชัดเจนตอบให้ดังขึ้นอีกนิดนะคะ” หรือ “คำตอบถูกต้องแล้ว แต่ถ้าเสียงดังกว่านี้หน่อย ยอดเยี่ยมเลยทีเดียวนะ ลองตอบใหม่สิคะ”

5. การให้เด็กถามตอบกันเองจะเป็นการสร้างบรรยากาศของชั้นเรียนให้ตื่นตื้นสนุกสนาน และน่าสนใจยิ่งขึ้น

6. การให้ตอบพร้อมกันทั้งชั้น วิธีการนี้ควรกระทำในบางโอกาสเท่านั้น เช่น ในกรณีที่เด็กไม่กล้าตอบ แต่ครูต้องการให้เด็กมีส่วนร่วมในคำตอบนั้น หรือตัวเด็กที่ไม่สนใจในการเรียนบางคน เข้าสู่บทเรียน แต่ถ้าใช้วิธีการนี้บ่อยครั้งจะมีเด็กบางคนฉวยโอกาสไม่คิดหาคำตอบ

7. เด็กไม่ยอมตอบคำถาม ครูใช้คำถามระดับสูง แล้วเด็กไม่ค่อยตอบคำถามหรือต้องใช้เวลามากกว่าจะตอบ เนื่องจากเด็กยังเคยชินกับการที่ครูเป็นผู้บอก และเด็กเป็นผู้ฟังในระยะแรกครูควรเริ่มใช้คำถามที่มีคำตอบหลายอย่าง ครูต้องอดทน เมื่อฝึกไปสักระยะหนึ่งจะดีขึ้น

8. การเรียงลำดับคำถาม ครูควรเรียงลำดับคำถามให้เหมาะสมกับความยากง่ายและเวลา เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างราบรื่น ได้ผลตามวัตถุประสงค์ของบทเรียน อาจเรียงลำดับคำถามดังนี้ ใครทำอะไร ที่ไหน อย่างไร เพราะเหตุใด

กระบวนการกลุ่ม

การทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม นักเรียนทุกคนมีโอกาสที่จะได้เข้าร่วมทำกิจกรรมมากที่สุด และได้รับความรู้จากการทำกิจกรรมมากที่สุด เนื่องจากนักเรียนสามารถคิดค้นและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง การทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่มสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น การเล่นเกม บทบาทสมมติ และการอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น ซึ่ง ทิศนา ขัมมณี (2545) ได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญของการทำงานกลุ่ม ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านผู้นำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มเปรียบเสมือนเสาหลักของกลุ่ม ซึ่งเป็นผู้นำพา กลุ่มให้ทำงานจนประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น บทบาทของผู้นำกลุ่มจะต้องเป็นที่เชื่อถือและศรัทธา ของผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นยอมปฏิบัติตามอย่างเต็มที่

2. บทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม แม้ว่ากลุ่มจะมีผู้นำกลุ่มที่ดีเพียงใด หากสมาชิกในกลุ่มไม่มีประสิทธิภาพก็ส่งผลให้กลุ่มประสบความสำเร็จได้ ดังนั้น สมาชิกทุกคนร่วมมือร่วมใจกันทำงาน หน้าที่ของตนเองเป็นอย่างดี ก็จะช่วยให้งานของกลุ่มประสบความสำเร็จได้

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการทำงาน กระบวนการทำงานกลุ่ม จะต้องมีการวางแผนในการทำงานเสมอ และสมาชิกทุกคนในกลุ่มก็จะต้องมีความรู้และความเข้าใจแผนการทำงานเป็นอย่างดี ซึ่งช่วยให้กลุ่มทำงานได้อย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ในที่สุด

บทบาทของครูในการทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่มจะต้องใช้การสนับสนุน ให้กำลังใจ กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรม เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความรู้

ความสามารถที่ตนเองมีอย่างเต็มที่ โดยที่ครูไม่ชี้นำความรู้ของนักเรียน และครูเป็นผู้ประสานงาน และให้คำแนะนำเมื่อนักเรียนประสบปัญหาตามความเหมาะสม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาจัดกิจกรรมเล่นิทาน การจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และเทคนิคการเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเล่นิทานตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่ช่วยเสริมสร้างวินัยในตนเองของเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยวงจรการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การนำเสนอประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) คือ การให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมโดยใช้ตัวแบบจากนิทาน
2. การสังเกตและสะท้อนความคิด (Observation and Reflection) คือ การรับรู้ประสบการณ์ที่เกิดขึ้น โดยใช้มุมมองที่หลากหลายจากพื้นฐานประสบการณ์ของแต่ละคน
3. การสรุปความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรม (Abstract Conceptualization) คือ การนำเสนอข้อมูลใหม่ที่ได้จากการนำหลักการ ทฤษฎี มาวิเคราะห์ถึงความเหมาะสมและการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง
4. การทดลองใช้ในสถานการณ์จริง (Active Experimentation) คือ การลงมือปฏิบัติตามหลักการจากความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรมที่กำหนดไว้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมเล่นิทาน

อินทิรา รุมาส (2545) ทำการศึกษาการจัดกิจกรรมเล่นิทานเพื่อพัฒนาลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นปฐมวัยปีที่ 2 ที่สร้างขึ้นจำนวน 12 แผนใช้เวลาสอนแผนละ 60 นาที แต่ละแผนมีความเหมาะสม นักเรียนมีความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรม สามารถพัฒนาให้นักเรียนให้มีพฤติกรรมแสดงคุณลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรม สำหรับนักเรียนชั้นปฐมวัยปีที่ 2 แล้ว นักเรียนมีพฤติกรรมแสดงคุณลักษณะทางคุณธรรม จริยธรรม เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านความมีน้ำใจ ด้านความมีวินัย ด้านความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและด้านรักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศรีอชน เนียมนาค (2547) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดกิจกรรมเล่นิทาน ส่งเสริมพฤติกรรมจริยธรรมด้านการช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่นของเด็กปฐมวัย ได้เปรียบเทียบพฤติกรรมจริยธรรมด้านการช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่นของเด็กปฐมวัย ระหว่างก่อนและหลังการจัด

กิจกรรมเล่านิทาน พบว่า เด็กปฐมวัยมีการพัฒนา พฤติกรรมจริยธรรมด้านการช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่นของเด็กปฐมวัยครบทั้ง 5 ด้านและมีพฤติกรรมจริยธรรมด้านการช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่นหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุขสมร ประพัฒน์ทอง (2537, หน้า 68 – 73) ได้ทำการทดลองกับเด็กชั้นประถมศึกษา อายุระหว่าง 7 – 10 ปี โดยเล่านิทานที่มีเนื้อเรื่องกระตุ้นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก การเล่านิทานผู้เล่าจะใช้ท่าทางและท่าเสียงประกอบการเล่า นอกจากนี้ยังมีการแสดงรูปภาพ และให้เด็กแสดงท่าทางตามตัวละครในนิทาน แล้ววัดพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์ของเด็ก พบว่าเด็กที่ได้ฟังนิทานซึ่งมีตัวแบบในเรื่องมีความเพียรพยายามฝ่าฟันอุปสรรคจนบรรลุผลสำเร็จ จะมีพฤติกรรมใฝ่สัมฤทธิ์สูงกว่าเด็กที่ฟังนิทานไม่มีคุณค่า

สุดาวดี ไยพิมล (2538, หน้า 60 – 66) ได้ศึกษาการเล่านิทานโดยใช้หุ่นมือ และเล่านิทานโดยแสดงบทบาทสมมติประกอบ ที่ส่งผลต่อความสามารถในการจำแนกพฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์ของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัยอายุ 5 – 6 ปี จำนวน 30 คน พบว่า เด็กปฐมวัยที่ฟังการเล่านิทานโดยใช้หุ่นมือประกอบและการเล่า โดยแสดงบทบาทสมมติประกอบมีความสามารถในการจำแนกพฤติกรรมด้านความซื่อสัตย์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า เด็กที่ได้ฟังการเล่านิทานโดยแสดงบทบาทสมมติและใช้หุ่นมือประกอบมีความสามารถในการจำแนกพฤติกรรมความซื่อสัตย์ได้ใกล้เคียงกัน และนอกจากนั้นยังได้ศึกษาการเล่านิทานประกอบดนตรีและนิทานประกอบภาพควบคู่กิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมช่วยเหลือที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทางสังคมของเด็กปฐมวัย กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กปฐมวัย อายุ 5 – 6 ปี จำนวน 30 คน พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้ฟังการเล่านิทานประกอบดนตรี และนิทานประกอบภาพควบคู่กับกิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมช่วยเหลือ มีพฤติกรรมทางสังคมสูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และพบว่า เด็กที่ได้ฟังการเล่านิทานประกอบดนตรีควบคู่กับกิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมช่วยเหลือ มีพฤติกรรมทางสังคมดีกว่าเด็กปฐมวัยที่ได้ฟังนิทานประกอบภาพ ควบคู่กิจกรรมส่งเสริมพฤติกรรมช่วยเหลืออย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของเดวิด คอล์ป

ณัฐฐาสิริ ศักดิ์ทอง (2548, หน้า ง) วิจัยผลของการใช้วรรณกรรมสำหรับเด็กที่มีต่อทักษะชีวิตของเด็กวัยอนุบาล ที่ใช้กระบวนการสอนของเดวิด คอล์ป พบว่า (1) หลังการทดลองนักเรียนมีคะแนนความสามารถเกี่ยวกับทักษะชีวิตของเด็กอนุบาลสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนความสามารถเกี่ยวกับทักษะชีวิตของเด็กอนุบาลสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

พรประภัสสร ปริญาญกุล (2546) วิจัยพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างทักษะการทำงานสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาศิลปศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ พบว่า หลังการทดลองนักศึกษาในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความสามารถในการแก้ปัญหาความสามารถในการทำงานเป็นทีมและความสามารถในการปฏิบัติงานสูงกว่าก่อนการทดลอง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เปรมวดี คฤหเดช (2540) วิจัยพัฒนาชุดฝึกเชิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาการทำงานเป็นทีม สำหรับนักศึกษาพยาบาล พบว่า นักศึกษามีความเข้าใจ การทำงานเป็นทีม มีทักษะในการทำงานเป็นทีม มีกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นทีม มีผลการในการแก้ปัญหาร่วมกันเป็นทีม และมีความพึงพอใจในการทำงานเป็นทีมภายหลังการฝึกอบรมและก่อนการฝึกอบรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวินัยในตนเอง

วิวัฒนา ปุณฺณฤทธิ์ (2537, หน้า 62) พบว่า เด็กปฐมวัยที่ผ่านการจัดสภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเพื่อนมาก จะมีลักษณะของการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางทางอารมณ์และความรู้สึกน้อยลง

งานวิจัยต่างประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของเดวิด คออล์ป

Hamer (2000) วิจัยศึกษาผลของกิจกรรมในชั้นเรียนโดยการประยุกต์ใช้การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ พบว่า การเรียนรู้ เชิงประสบการณ์ช่วยส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม ส่งเสริมการคิดแก้ปัญหา ช่วยให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการทำงานและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

Eisner (1993) วิจัยศึกษาการสร้างรูปแบบ การประเมินการศึกษา พบว่า การเรียนรู้ที่เกิดจากการเรียนผ่านประสบการณ์สามารถช่วยให้ผู้เรียนทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยให้นักศึกษาเข้าใจกระบวนการเรียนการสอนทั้งกระบวนการไม่ใช่เพียงบางส่วนและสามารถเลือกการตอบสนองกลับได้หลากหลายวิธี และเป็นการฝึกความสามารถในการแก้ปัญหา

Maxwell (1997) วิจัยศึกษาการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานกลุ่มด้วยการสร้างการทำงานเป็นทีม จากการฝึกผจญภัย ผลการวิจัย พบว่า การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ช่วยฝึกทักษะการแก้ปัญหาและช่วยเสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างสมาชิก

Sottile (2000) วิจัยศึกษาผลกระทบของการสอนเชิงประสบการณ์ในการพัฒนา นิสิตนักศึกษาในวิทยาลัย พบว่าผล การจัดการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์ช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา เสริมสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ซึ่งประกอบด้วย ความไว้วางใจ

สัมพันธ์ภาพระหว่างเพื่อน การสื่อสารระหว่างบุคคลสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ การมีทักษะทางสังคมและเสริมสร้างความสามารถทางร่างกาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวินัยในตนเอง

Sheviakov (1975, pp. 14) ได้ศึกษาประเภทของวินัยที่ควรปลูกฝังให้แก่เด็กว่าควรเป็นวินัยที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติตามคำสั่งและควรเป็นเรื่องของความเต็มใจ โดยมิใช่กระทำตามเพราะเป็นคำสั่งหรือการลงโทษ นั่นคือการปลูกฝังวินัยในตนเองควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความชื่นชมและความรักในอุดมคติ

จากการวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่าการปลูกฝังวินัยในตนเองให้แก่เด็กปฐมวัยควรตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของความเต็มใจมิใช่กระทำตามเพราะเป็นคำสั่งหรือการลงโทษ ดังนั้นการจัดกิจกรรมเล่นนิทานจะสามารถพัฒนาพฤติกรรมทางคุณธรรม จริยธรรมด้านการมีวินัยในตนเอง การช่วยเหลือและแบ่งปันผู้อื่น จริยธรรมด้านความซื่อสัตย์ ความเพียรพยายามและการฝ่าฟันอุปสรรค อีกทั้งรูปแบบการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ตามแนวคิดของของคอล์ปยังช่วยส่งเสริมทักษะชีวิตของเด็กปฐมวัย ส่งเสริมความสามารถในการแก้ไขปัญหา ความสามารถในการทำงานเป็นทีมและความสามารถในการทำงานตลอดจนเสริมสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์จริง ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงได้พัฒนาการจัดกิจกรรมเล่นนิทานตามกระบวนการของคอล์ปที่เสริมสร้างวินัยในตนเองขึ้น